

SOLDATO DE NAPOLEONO

romano

de

Erckmann-Chatrian

tradukita el la franca

de

Pieter Jan Doumen

o o o o o

UNUA PARTO:

KONSKRIPTO DE 1813

Antaŭparolo

La du francaj aŭtoroj, Emile Erckmann, naskiĝinta en Falsburgo (1822-1899), Alsaco, kaj Alexandre Chatrian, naskiĝinta en Grand-Soldat (Meurthe, 1826-1890), publikigis siajn verkojn sub la nomo Erckmann-Chatrian. Kune ili skribis grandan nombron da rakontoj, romanoj kaj teatraĵoj: L'Ami Fritz, Histoire d'un Conscrit de 1813, Les Rantzau¹.

Kvankam ne granda literaturo, Soldato de Napoleono, kiu estas la titolo de la Esperanta versio de Histoire d'un Conscrit de 1813, ne malhavas literaturan valoron. Dum la epoko de Napoleono briladas pro militista heroismo, la heroo de tiu ĉi romano, Jozef Seitz, havas nenion heroecan. La iom naiva kaj simpla infano de la popolo, kiu li estas, firme staras per ambaŭ kruoj sur la grundo. Al li ne mankas prudento. Ne sen ironio li rakontas siajn militspertojn en tiu periodo kaj pri sia amo al Trine². Pro leĝera lameco li komence ne devis servi en la imperiestra armeo, kio multe plaĉas al li. Kaj dum unuj jubiladas pri la gloraj venkoj de la imperiestro kaj aliaj lamentadas pri la multaj mortigitoj, li vivas en la nuboj, pensante pri sia amatino, la bela Trinel. Sed post kiam Napoleono perdis preskaŭ sian tutan armeon

en Rusio, ankaŭ li estas rekrutita malgraŭ sia korpa difekto. Lia mondo ŝajnas kolapsi. Li estas ĵetita en la danĝeran aventuron, kiu estas milito, pacience eltenas sian duran sorton kaj iel sukcesas postvivi.

La tuta romano kovras la jarojn 1813 ĝis 1815, fakte de la malvenko de Napoleono en Rusio ĝis lia ekzilo al la insulo Sankta-Helena. La unua parto, Konskripto de 1813, pritraktas la obstina lukto de Napoleono, kiu revenas de Rusio, kontraŭ siaj malamikoj, kaj finiĝas per sia malvenko kaj ezilo al Elbo, kun la batalo apud Leipzig kiel kulmino kaj la reveno de Josef hejmen. La dua parto, Waterloo, priskribas la revenon de Napoleono en Francio, la batalon apud Waterloo, en kiu Josef partorenis, kiu metis definitivon finon al la franca imperio, kaj kiu ebligas la definitivon revenon de Josef al sia hejmo.

La tono de la romano estas realisma, kaj delikate sarkasma, kio faras el tiu verko ankaŭ pledon kontraŭ la militoj. En la verko oni ne trovas tiun pezan romantikismon, kiu karakterizas tiom da tiutempaj verkoj. La vivecaj kaj realismaj priskriboj far la mi-persono donas la impreson, ke oni mem travivas la eventojn. Krom tio oni ricevas bonan ideon pri la tiutempa pens- kaj vivmaniero de la ordinara homoj en Alsaco. Konklude, tiu senpretenda, sed ĉarma rakonto restis, malgraŭ sia alta aĝo, ne nur bone legebla, sed ankaŭ plene ĝuebla.

La romano, kiu estis verkita ĉirkaŭ 1860, konis almenaŭ 43 represojn, kiu pruvas sian grandan popularecon.

La ironio de la sorto volis, ke Alsaco fariĝis parto de Francio, kiu altrudis sian lingvon al ĉiuj nefranclingvaj enloĝantoj, do ankaŭ al la alsacanoj, kiuj parolis germanan dialekton. Unu el la sekvoj estis, ke oni trovis tiutempe en Alsaco pelmele francajn kaj germanajn nomojn kaj antaŭnomojn, kiun mi ne esperantigis, pro la loka koloro. Sed mi uzas esperantajn nomojn nur por la ĉefurboj kaj grandaj, monde konataj urboj.

La tuta historio estas forte ligita al la persono de Napoleono Bonaparte, la tre sukcesa kaj populara franca generalo, kiu naskiĝis en 1769 sur la insulo Korsiko. En 1799 li plenumis ŝtatrenverson, fariĝis Unua Konsulo kaj poste, en 1804, imperiestro. Li aperis same tiel bona administranto kiel generalo. Li reordigis la landon, metante finon al ekscesoj de la Revolucio, sed toleris nenian opozicion. Dum 20 jaroj li dominis la tutan okcidentan Eŭropon per siaj nevenkeblaj armeoj, sed li fine estis venkita de la aliancanoj apud Waterloo (1815). Li mortis ekzilita sur la insulo Helena en 1821.

Pieter Jan Doumen

¹ En Esperanto: Amiko Frederiko, Historio de Konskripto de 1813, La Ranzaŭ-oj.

² Karesnomo por Katarina

SOLDATO DE NAPOLEONO

I

Tiuj kiuj ne vidis la gloron de imperiestro Napoleono Bonaparte dum la jaroj 1810, 1811 kaj 1812, neniam povas kompreni, ĝis kia ŝtupo de potenco homo povas supreniri.

Kiam li trairis Ĉampanjon, Lorenon aŭ Alsaccon, la homoj, meze de la gren- kaj vinberrikolto, forlasis ĉion kaj kuris renkonte al li. Ili nemalofte trairis ok aŭ dek mejlojn por povi vidi lin! Virinoj, infanoj kaj maljunuloj rapidis al la vojo, levis la manojn kaj kriis: «Vivu la Imperiestro! Vivu la Imperiestro!»

Oni eĉ estus kredinta, ke li estas Dio mem, ke li igis spiri la mondon kaj ke, se li hazarde mortus, ĉio estus finita. La kelkaj veteranoj de la Respubliko, kiuj skuis la kapon kaj aŭdacis diri inter du glasoj da vino, ke ankaŭ la imperiestro povus fali, estis rigardataj kiel frenezuloj. Tiu opinio ŝajnis kontraŭnatura, kaj oni eĉ neniam pensis pri tiu ebleco.

Ekde 1804 mi estis metilernanto ĉe la maljuna horloĝisto Melhior Gulden en Falsburgo³. Ĉar mi estis malforta kaj lamis iomete, mia patrino volis, ke mi lernu pli trankvilan metion ol tiujn kiujn oni ekzercis en nia vilaĝo. En Dagsberg oni efektive trovas preskaŭ nur arbohakistojn, lignokarbistojn kaj lignosledistojn.

Sinjoro Gulden multe amis min. Ni loĝis en granda domo, kiu formis stratangulon fronte al la gastejo *La Ruga Bovo* proksime al la Franca Pordego.

Tie oni povis vidi alveni princojn, ambasadorojn kaj generalojn, unuj post la aliaj. Unuj alvenis en kaleŝoj, aliaj en berlinoj⁴, en vestaĵoj kun galonoj, plumegoj, peltaĵoj kaj ordenoj el ĉiuj landoj. Kaj sur la granda vojo oni povis vidi pasi kurierojn, stafetojn, konvojojn kun pulvo kaj kanonkugloj, kanonojn, municicarojn, furgonojn, kavalerion kaj infanterion!

En kvin aŭ ses jaroj hotelisto Georges fariĝis riĉa viro. Li posedis multajn herbejojn, fruktarbejojn, domojn kaj monerojn, ĉar por ĉiuj tiuj homoj, alvenantaj el Germanio, Svisio, Rusio, Pollando aŭ el alia lando, ne gravis la elspezo de kelkaj manplenoj da oro, disŝutitaj laŭlonge de la grandaj vojoj. Ĉiuj estis nobeloj, por kiuj estis iel ajn honoro nenion ŝpari.

De mateno ĝis vespero, kaj eĉ dum la nokto, la hotelo *La Ruga Bovo* servadis brilajn man-

ĝojn. Tra la altaj fenestroj de la teretaĝo oni vidis nur grandajn blankajn tablotukojn, brilantajn pro arĝentaĵoj, kovritaj per ĉasaĵoj, fiŝaĵoj kaj aliaj maloftaj manĝaĵoj, ĉirkaŭ kiuj la vojaĝistoj venis sidiĝi flankĉeflanken. De la granda korto malantaŭ la hotelo oni aŭdis nur la hendon de ĉevaloj, la kriadon de postiljonoj, la ridadon de servistinoj, la ruliĝadon de veturiloj alvenantaj kaj forirantaj tra la altaj veturilpordegoj. Ha! La hotelo *La Ruga Bovo* neniam konis aŭ konos tian prosperan tempon!

Oni ankaŭ vidis tie halti homojn el la urbo, kiujn oni konis el la tempo, kiam ili serĉis sekan lignon en la arbaroj aŭ plukis la sterkon de la ĉevaloj de sur la grandaj vojoj. Ili fariĝis generaloj, koloneloj, komandantoj, unu el mil, pro tio ke ili kuraĝe bataladis en ĉiuj landoj de la mondo.

La maljuna Melhior kun sia ĉapo el nigra silko metita sur siajn larĝajn harkovritajn orelojn, siaj malstreĉaj palpebroj, sia nazo pinĉita per grandaj kornaj okulglasoj kaj siaj kunpremitaj lipoj, ne povis reteni sin demeti sur la labortablo sian lupeon kaj kontrollilon kaj ĵeti fojfoje rigardon al la gastejo, precipe kiam la fortaj vipobatoj de la postiljonoj, kun iliaj pezaj botoj, ilia malgranda ĵaketo kaj kanaba peruko kovranta la nukon, resonis en la eĥoj de la remparoj, anoncante iun novan gravan personon. Tiam li fariĝis tre atenta, kaj de tempo al tempo mi aŭdis lin ekkrii:

«Hej! Tio estas la filo de la tegmentkovristo Jakob, de la maljuna vestflikistino Marianne, aŭ de la barelfaristo Franz Sepel! Li faris grandan karieron... Jen li estas nun kolonelo kaj barono de la franca imperio. Kial do li ne haltas ĉe sia patro, kiu loĝas tie proksime en la Strato de la Kapuĉenoj?»

Sed kiam li vidis ilin iri tra la strato kaj premi la manon dekstre kaj maldekstre al homoj kiuj konis lin, lia vizaĝo ŝanĝiĝis. Li sekigis la okulojn per sia granda kvadratita naztuko kaj murmuris:

«Tio plezurigos la povran Annette! Bone, bone! Li ne estas malhumila, tiu junulo, sed kuraĝa viro. Nur se kuglo baldaŭ ne forprenos lin!»

Unuj preteriris kvazaŭ hontemaj pri tio, ke ili rekonis sian neston. Aliaj fiere trapaŝis sian urbeton por iri saluti sian fratinton aŭ kuzinon. Pri tiuj ĉi ĉiuj parolis: oni dirus, ke la tuta Falsburgo portis iliajn krucojn kaj epoletojn. La aliajn oni malŝatis same multe kaj eĉ pli kiam ili paŝadis sur la granda vojo.

Preskaŭ ĉiumonate oni kantis la *Te Deum*⁵ pro ia nova venko, kaj la kanono de la arsenalo

³ Phalsbourg, urbeto en la departamento Sarrebourg, Loreno, kiu ankoraŭ nun havas restaĵojn de la fortikaĵoj de Vauban.

⁴ Vojaĝkaleŝoj sur kvar radoj kun risortoj por kvar personoj (fine de la XVII-a jarcento).

⁵ Latina dankkanto al Dio en la Rom-Katolika Eklezio

tondrigis siajn dudek unu pafojn, kiuj tremigis ĉies koron. Dum la ok tagoj kiuj sekvis, ĉiuj familioj estis maltrankvilaj, ĉefe la povraj maljunaj virinoj, kiuj senpacience atendis leteron. Kiam la unua alvenis, la tuta urbo eksciis tion: «Tiu aŭ tiu ĉi patrino ricevis novaĵon pri Jakob aŭ Klaus!» Kaj ĉiuj aliaj kuris al ŝia domo por ekscii, ĉu li ne diris ion pri ilia Josef aŭ Johann. Mi ne parolas pri la promocioj nek pri la mortaktoj. Ĉe la promocioj ĉiuj kredis, ke necesas antstataŭigi la mortigojn. Sed la mortaktoj la gepatroj atendis plorante, ĉar tiuj ne venis tuj, iafaje eĉ tute ne venis, sed la povraj gemaljunuloj ĉiam plu esperis pensante: «Eble nia filo estas militkaptito... Kiam oni faros pacon, li revenos... Kiom da ili jam revenis, kiujn oni kredis jam mortintaj!» Nu, oni neniam faros pacon. Kiam unu milito finiĝas, oni komencas alian. Ĉiam io mankas al ni, jen flanke de Rusio, jen flanke de Hispanio aŭ de alia lando. La imperiestro neniam estis kontenta.

Ofte, kiam la regimentoj pasis tra la urbo, la grandan kapoton refalditan sur la koksojn, la sakon sur la dorso, la altajn gamaŝojn atinantajn la genuojn kaj la fusilon portatan laŭplaĉe, plirapidigante la paŝojn, jen kovritaj per koto, jen grizaj pro polvo, patro⁶ Melĥior, rigardante tiun defilon, ofte demandis min reve :

«Diru, Josef, kiom da ili viaopinie ni jam vidis preteriri tiamaniere ekde 1804?»

«Ho, mi ne scias, sinjoro Gulden,» mi respondis al li, «almenaŭ kvarcent aŭ kvincent mil.»

«Jes... Almenaŭ!» li diris. «Kaj kiom da ili vi jam vidis reveni?»

Tiam mi komprenis, kion li volis diri, kaj mi respondis :

«Eble ili revenas tra Mainz aŭ tra alia vojo... Alie ne eblas.»

Sed li skuis la kapon kaj diris :

«Tiu kiujn ni ne vidis reveni, estas mortintaj, kiel centoj kaj centoj da miloj ankoraŭ mortos, se la bona Dio ne kompatos nin, ĉar la imperiestro ŝatas nur militi ! Li jam verŝis pli da sango por doni kronojn al siaj fratoj, ol nia Granda Revolucio⁷ por defendi la Homajn Rajtojn.»

Tiam ni rekomencis labori, sed la konsideroj de sinjoro Gulden donis al mi multon pripensendan. Mi ja lamis iomete per mia maldekstra kruro, sed tiom da aliaj kiuj havis fizikan mankon, tamen ricevis sian marsordonon!

Tiaj pensoj kuris tra mia kapo, kaj kiam mi longe pensadis pri tio, mi ekhavis grandan

ĉagrenon. Tio ĉi ŝajnis al mi terura, ne nur ĉar me ne ŝatias militon, sed ankaŭ ĉar mi volis edziĝi al mia kuzino Trinel de la vilaĝo Quatre-Vents⁸. Iasence ni estis edukitaj kune. Ne eblis vidi pli freŝan kaj pli ĉarman knabinon. Ŝi estis blonda, havis belajn blujajn okulojn, rozkoloran vangojn kaj dentojn blankajn kiel lakto. Ŝi estis en si sia dek-oka jaro. Mi mem estis deknaŭjara, kaj onklino Gredel⁹ ŝajnis tre kontenta vidi min veni ĉiun dimanĉon frumatene por matenmanĝi kaj tagmanĝi kun ili.

Tiam Trinel kaj mi iris en la furktarbejon malantaŭ la domo. Ni mordis en la saman pomon kaj la saman piron. Ni estis la plej feliĉaj homoj en la mondo.

Mi kondukis Trinel al la alta meso kaj al la vesproj, kaj dum la kermeso ŝi ne forlasis mian brakon kaj rifuzis danci kun la aliaj knaboj de la vilaĝo. Iuj sciis, ke ni estas geedziĝontaj iutage. Sed se mi havus la malfeliĉon devi iri al la armeo, ĉio estus finita. Mi deziris esti milfoje pli lama, ĉar en tiu tempo oni unue prenis la fraŭlojn, kaj tiam la edziĝintajn virojn sen infanoj, kaj nevole mi pensis : «Ĉu lamuloj valoras malpli ol edziĝintaj viroj? Ĉu oni ne povus meti min en la kavalerion?» Tiu penso malĝojigis min: jam mi volus eskapi al mia devo.

Sed ĉefe en 1812, komence de la milito kontraŭ Rusio, mia timo pligrandiĝis. Ekde la monato februaro ĝis la fino de majo ni vidis ĉiutage preteriri unu regimenton post la alia: dragonojn, kirasulojn, karabenistojn, husarojn, lancistojn de ĉiu koloro, artilerion, municion, ambulancojn, veturilojn kun vivrimedoj, seninterrompe, kiel fluantan riveron, kies fino ne videblis.

Mi ankoraŭ memoras, ke tio komenciĝis per grenadistoj, kiuj kondukis ĉaregojn tiratajn de bovoj. Tiuj bovoj anstataŭis ĉevalojn por servi poste kiel nutraĵo, kiam oni estos eluzinta la municion. Ĉiuj diris: «Kia bona ideo! Kiam la grenadistoj ne plu povos nutri la bovojn, la bovoj nutros la grenadistojn!» Malfeliĉe tiuj kiuj diris tion, ne sciis, ke la bovoj jam havis eluzintajn kornojn, pendantajn lipojn, elorbiĝintajn okulojn, la kolon premitan inter la ŝultrojn, kaj ke de ili restis nur la haŭto kaj la ostoj. Dum tri semajnoj pasadis tiuspecaj bestoj, ĉiuj disŝiritaj per bajonetpikoj. Ili eĉ ne povis iri dek mejlojn trans Rejno. Viando fariĝis malmultekosta, ĉar oni buĉadis multajn da tiaj bestoj, sed malmultaj homoj volis aĉeti la viandon, kiu estis malsaniga.

Post tio ni vidis preterpasi nur lancojn, sabrojn kaj kaskojn. Ĉio eniris tra la Franca

⁶ Tre malnova kutimo ĉe la alsacanoj nomi pro respekto ĉiun mezaĝulon 'patro' kaj ĉiujn mezaĝulinon 'patrinon'

⁷ Tiu de 1789-1799, dum kiu reĝo Ludoviko XVI kaj reĝino Maria-Antŭaneta estis senkapigitaj

⁸ Kvar Ventoj (prononcu: katrevã)

⁹ Karesnomo por Margarita

Pordego, transiris la Armilplacon, laŭirante la grandan vojon, kaj eliris tra la Germana Pordego

Finfine, la 10-an de majo de tiu jaro 1812-a, frue en la mateno, la kanonoj de la arsenalo anoncis la mastron de ĉio. Mi ankoraŭ dormis, kiam la unua pafego resonis, tremigante la vitretojn de mia ĉambro kiel tamburojn, kaj preskaŭ samtempe sinjoro Gulden, portante kandelon, malfermis la pordon, dirante :

«Ellitiĝu, Josef... Jen li estas!»

Ni malfermis la fenestron. En plena nokto mi vidis proksimiĝi je granda troto tra la Franca Pordego proksimume centon de dragonoj, el kiuj, pluraj portis torĉon. Ili pasadis kun terura ruliĝado kaj trotado. Iliaj lumoj dancadis kontraŭ la fasadoj de la domoj kiel flamoj, kaj el ĉiuj fenestroj oni aŭdis senfinajn kriojn : «Vivu la Imperiestro! Vivu la Imperiestro!»

Mi rigardis la veturilon, kiam ĉevalo stumblis kontraŭ la fosto de la buĉejo Klein, al kiu oni kutime ligis la bovojn. La dragono falis kiel ŝtono kun disetenditaj kruroj. Lia kasko ruliĝis en la defluejon, kaj preskaŭ samtempe kapo kliniĝis el la veturilo por vidi, kio okazas: dika, grasa, pala kapo kun tufo da haroj sur la frunto. Estis imperiestro Napoleono Bonaparte. Li tenis unu manon levita, kvazaŭ por preni pinĉon da flartabako, kaj diris kelkajn vortojn. La oficiro kiu galopadis flanke de la kaleŝpordo, kliniĝis por respondi lin. Li snufis sin pinĉon da tabako, kaj la kaleŝo deturniĝis malantaŭ la stratangulon, dum la kanono tondradis.

Jen ĉio kion mi vidis.

La imperiestro ne haltis en Falsburgo. Dum li jam rapidis sur la vojo al Saverne, la kanono sputis sian lastan pafon. Tiam denove ekregis silento. La gardostarantoj ĉe la Franca Pordego relevis la ponton, kaj la maljuna horloĝisto diris al mi:

«Ĉu vi vidis lin?»

«Jes, sinjoro Gulden.»

«Nu,» li diris, «tiu viro tenas en siaj manoj la vivon de ĉiuj. Li bezonas nur blovi kontraŭ nin, kaj estus finite. Ni benu la ĉielon, ke li ne estas malbona, ĉar alie ni vidus terurajn aferojn kiel en la tempo de la sovaĝaj reĝoj.»

Li ŝajnis tute revema. Post minuto da pensado li aldiris :

«Vi povas reenlitiĝi, Josef. Jen sonas la tria.»

Li reiris en sian ĉambron, kaj mi rekuŝiĝis sur mian liton. La profunda silento, kiu regis nun ekstere, ŝajnis al mi eksterordinara post tiu tumulto, kaj ĝis la aŭroro mi ne ĉesis revadi pri la imperiestro. Mi pensis ankaŭ pri la dragono, kaj mi deziris ekscii, ĉu li mortis per la falo. La morgaŭon ni eksciiis, ke oni transportis lin al la hospitalo kaj ke li baldaŭ forlasos ĝin.

Ekde tiu tago ĝis la fino de la monato septembro oni ofte kantis la *Te Deum* en la preĝejo, kaj ĉiufoje oni pafis dudek unu fojojn per la kanono pro iu aŭ alia nova venko. Tio okazis preskaŭ ĉiam en la mateno. Sinjoro Gulden tuj ekkriis:

«He, Josef! Ankoraŭ unu batalo kiun ni gajnis! Kvindek mil viroj surtere, dudek kvin flagoj, cent fajrobuŝoj! Ĉio iras glate!... Ĉio iras glate!... Nun restas nur fareda nova konskripcio por anstataŭigi tiujn kiuj mortis!»

Li puŝmalfermis mian pordon, kaj mi vidis lin tute griza, tute kalva, en sia ĉemizmanikoj kun nuda kolo, dum li lavis sian vizaĝon super pelvo.

«Ĉu vi kredas, sinjoro Gulden,» mi demandis kun granda ĝeno, «ke oni ankaŭ prenos lamulojn?»

«Ne, ne,» li respondis bonkore, «ne timu, mia infano : vi vere ne povus servi. Cetere ni aranĝos tion. Nur bone laboru, kaj ne maltrankviliĝu pri la resto.»

Li vidis mian maltrankvilecon, kaj tio dolorigis lin. Mi neniam renkontis pli bonkoran viron ol lin. Tiam li vestis sin por iri streĉi la horloĝojn en la urbo: tiujn de la sinjoro urbestro, kaj de aliaj gravaj personoj. Mi restis en la domo.

Sinjoro Gulden revenis nur post la *Te Deum*. Li deprenis sian grandan avelkoloran mantelon, rekaŝis sian perukon en la skatolon kaj denove metis sian silkan ĉapon sur la orelojn, dirante :

«La Granda Armeo estas en Vilno – aŭ en Smolensk – mi ĵus eksciis tion de la sinjoro komandanto. Bonvolu Dio, ke ni venku ankaŭ tiun ĉi fojon kaj ke oni faru pacon, ju pli baldaŭ, des pli bone, ĉar milito estas io terura.»

Mi pensis ankaŭ, ke, se ni havus pacon, oni ne bezonus tiom da viroj, kaj ke mi povus edziĝi al mia kara Trinel. Ĉiu povas imagi, kiom da deziroj mi formulis por la gloro de la imperiestro!

II

La 15-an de septembro 1812 ni eksciis nian grandan venkon apud la rivero Moskvo. Ĉiuj jubilis kaj ekkriis: «Nun ni havos pacon !... Nun la milito estas finita!...» Sed kelkaj malicaj friponoj diris, ke Ĉinio restas ankoraŭ konkerenda. Ĉiam estas tiaj neelteneblaj estaĵoj, kiuj provas malesperigi la homojn.

Ok tagojn poste ni aŭdis, ke niaj trupoj estas en Moskvo, la plej granda kaj plej riĉa urbo de Rusio. Ĉiuj imagis la enorman militkaptajon kiun ni estis havontaj, kaj oni pruvis, ke tio pli-

malaltigos la impostojn. Sed baldaŭ kuris la famo, ke la rusoj ekbruligis sian propran urbon, kaj ke la niaj estus devigitaj retiriĝi al Pollando, se ili ne volus pereji pro malsato. Oni parolis nur pri tio en la gastejoj, la bierfarejoj, la grenhaloj, ĉie. Oni ne povis renkonti aliajn homojn sen tuj demandi: «Ĉu la retiriĝo jam komenciĝis? Oj, oj, tio finiĝos malbone!»

La homoj estis palaj. Antaŭ la poŝtoŭficejo centoj da kamparanoj atendis de mateno ĝis vespero, sed ne plu alvenis leteroj. Mi rapide paŝis tra tiun homamason sen multe atenti pri ĝi, ĉar mi jam vidis tion da ili! Kaj plue, mi havis iun ideon kiu gojigis mian koron kaj kiu igis min vidi ĉion bela. Jam ekde kvin monatoj mi volis fari belegan donacon al Trinel pro sia nomfesto, kiu estis okazonta la 18-an de decembro. Inter la poŝthorloĝoj kiuj pendis en la montrofenestro de sinjoro Gulden, estis unu tre malgranda, io tute bela, kies pelvo en arĝento striita per cirkletoj, igis ĝin brili kiel stelo. Ĉirkaŭ la cifereplato oni vidis pentritaj du geenamiĝintojn, kiuj iusence faris amdeklaron unu al la alia, ĉar la knabo donis al la knabino granda bukodon da rozoj, dum ŝi modeste mallevis la okulojn, etendante manon.

La unuan fojon kiam mi vidis tiun horloĝeton, mi diris al mi mem: «Vi ne lasos ĝin eskapi. Ĝi estos por Trinel. Eĉ se mi devus labori ĉiutage ĝis noktomezo, necesas, ke ŝi ekhavu ĝin.»

Post la sepa vespere, kiam mi finis mian laboron, sinjoro Gulden, kiu pagis min sufiĉe bone, lasis min labori por mia propra monujo. Ni ĉiam devis purigi, reĝustigi, restreĉi malnovajn horloĝojn. Tio kostis multan multan tempon kaj penon. Sed la horloĝeto valoris tridek kvin frankojn! Tial oni povas imagi la nombron da horoj kiujn mi devis pasigi nokte por havigi ĝin al mi. Mi estas certa, ke sinjoro Gulden donacus ĝin al mi, se li scius, kion mi volas. Sed mi ne volus ricevi rabaton, eĉ ne de centimo. Mi rigardus tion kiel honton. Mi diris al mi: «Necesas, ke vi mem perlaboru ĝin..., ke neniu povu validigi rajton je ĝi.» Kaj timante, ke alia povus ekhavi la ideon aĉeti ĝin, mi metis ĝin en apartan skatoleton, dirante al patro Melhior, ke mi konas aĉetonton por tiu horloĝeto.

Ĉiu devas nur kompreni, ke ĉiuj tiuj historioj pri la milito eniris ĉe mi tra unu orelon kaj eliris tra la alia. Laborante mi imagis la ĝojon de Trinel. Dum kvin monatoj mi havis nur tion antaŭ la okuloj. Mi bildigis al mi ŝian mienon, kiam ŝi estis ricevonta mian donacon, kaj mi demandis min: «Kion ŝi diros?»

Jen mi bildigis al mi, ke ŝi ekkrios: «Ho, Josef, pri kio do vi pensas? Tio estas tro belo kaj tro multekostas por mi. Ne, ne, mi ne povas akcepti tian belan poŝthorloĝon!»

Tiam en mia revo mi devigis ŝin akcepti ĝin. Mi glitis ĝin en la poŝon de sia antaŭtuko dirante: «Nu, Trinel, ĉu vi do volas ĉagreni min?» Mi ja vidas, ke ŝi deziras ĝin, kaj ŝi diris tion al mi nur por ŝajnigi rifuzi ĝin.

Jen mi bildigis al mi ŝian vizaĝon tute ruĝa. Ŝi levis la manojn, dirante: «Sinjoro Dio! Nun, Josef, mi vidas, ke vi vere amas min!» Kaj ŝi kisis min sur ambaŭ vangojn kun larmoj en la okuloj. Mi estis tre kontenta. Kaj onklino Gredel aprobis ĉion.

Koncizadire, mil similaj pensoj pasis tra mia kapo, kaj la vesperon, enlitiĝante, mi pensis: «Ne estas pli feliĉa viro ol Josef Seitz! Jen nun vi povas fari maloftan donacon al Trinel per via laboro. Kaj certe ŝi ankaŭ preparos ion por via nomfesto, ĉar ŝi pensas nur pri vi. Vi ambaŭ estas tre feliĉaj, kaj kiam vi estos geedziĝintaj, ĉio iros glate.» Tiaj ideoj tenerigis min. Neniam mi spertis tiel grandan kontentecon.

Dum mi tiamaniere laboris, pensante nur pri mia feliĉeco, la vintro venis pli frue ol kutime en la komenco de novembro. Ĝi ne komenciĝis per neĝo, sed per seka malvarmo kaj forta frosto. En kelkaj tagoj falis ĉiuj folioj, la grundo duriĝis kiel ŝtono, kaj ĉio kovriĝis per prujno: la tegoloj, la pavimeroj kaj la vitroj.

Oni devis ekbruligi fajron en la laborĉambro por malhelpi la malvarmon enpenetri tra la fenestroj! Kiam la pordo estis momenton malfermita, la tuta varmo malaperis. La ligno kraketadis en la forno kaj brulis zumante kaj facile kiel pajlo, ĉar la kameno bone tiris.

Ĉiumatene mi rapidis lavi la vitrojn de la montrofenestro per varma akvo. Apenaŭ mi refermis la fenestron, linioj de prujno rekovris ĝin. Ekstere mi aŭdis la homojn kuri spirante, la nazon kaŝitan en la alta kolumo de sia mantelo kaj la manojn en la poŝoj. Neniu haltis, kaj la pordoj de la domoj rapide refermiĝis.

Mi ne scias, kien foriris la paseroj, ĉu ili estas vivaj aŭ senvivaj, sed eĉ ne unu pepetis sur la kamenoj, kaj krom la vek- kaj vespersignalo, kiujn oni resonigis en la kazerno, nenio alia bruo perturbis la silenton.

Ofte kiam la fajro agrable kraketadis, sinjoro Gulden subite ĉesis labori kaj, rigardante momenton la blankajn vitrojn, ekkriis:

«Niaj povraj soldatoj! Niaj povraj soldatoj!»

Li diris tion per tiel trista voĉo, ke mi sentis mian koron kuntiriĝi, kaj mi respondis:

«Sed, sinjoro Gulden, nun ili verŝajne estas en Pollando, en bonaj kazernoj. Ĉar estas nepenseble, ke homaj estaĵoj povas elteni tian malvarmegon.»

«Tian malvarmegon!» li diris, «Jes, en nia lando estas malvarme, tre malvarme pro la ventoj kiuj blovas de la montaro. Tamen, kio

estas tiu ĉi malvarmo kompare al tiu en la nordaj landoj, en Rusio kaj Pollando? Donu Dio, ke ili foriris sufiĉe frue! Dio mia! Dio mia! Kian pezan taskon portas tiuj kiuj devas gvidi la homojn!»

Tiam li silentis, kaj dum multaj horoj mi pensadis pri tio, kion li diris al mi. Mi bildigis al mi niajn soldatojn kurantajn survoje por varmigi sin. Sed miaj pensoj ĉiam revenis al Trinel, kaj de tiam mi ofte pensis ke, kiam homo estas feliĉa, la malfeliĉo de alia malmulte tuŝas lin, ĉefe dum juneco, kiam la pasioj estas pli fortoj kaj la sperto de grandaj mizeroj ankoraŭ mankas.

Post la frostoj falis tiom da neĝo, ke la kurieroj estis haltigataj de ĝi sur la deklivo de Quatre-Vents. Mi timis, ke mi mem ne povos iri al Trinel la tagon de ŝia nomfesto. Sed du rotoj da infanterio eliris kun pioĉoj kaj ŝoveliloj kaj fosis vojon tra la duriĝinta neĝo por lasi trapasi la veturilojn, kaj tiu vojo restis ĝis la komenco de la monato aprilo 1813.

Tamen la nomfesto de Trinel proksimiĝis de tago al tago, kaj mia feliĉeco pligrandiĝis laŭproportie. Mi jam havis la tridek kvin frankojn, sed mi ne sciis, kiel diri al patro Gulden, ke mi estas tiu aĉetonto de la horloĝo. Mi preferus gardi ĉion sekreta, ĉar tedis min, ke mi devas paroli pri tio.

Finfine, la antaŭtagon de la festo, inter la sesa kaj la sepa vespere, dum ni laboris en silento kun la lampo staranta inter ni, mi subite faris decidon kaj diris:

«Vi scias, sinjoro Gulden, ke mi parolis al vi pri aĉetonto por la malgranda arĝenta horloĝo en la montrofenestro.»

«Jes, Josef,» li respondis trankvile, «sed li ankoraŭ ne venis ĝis nun.»

Tiam li rektiĝis, tute mirigita. Mi eligis la tridek kvin frankojn kaj metis ilin antaŭ lin sur la labortablon. Li rigardis min.

«Sed,» li diris, «tio ne estas taŭga horloĝo por vi, Josef. Kion vi bezonas estas granda horloĝo, kiu bone plenigas vian poŝon kaj indikas ankaŭ la sekundojn. Tiuj malgrandaj horloĝoj estas por virinoj.»

Mi ne sciis, kion respondi.

Revinte kelkajn momentojn, sinjoro Gulden ekridis.

“Ha, bone, bone,” li diris, “nun mi komprenas: morgaŭ estas la nomfesto de Trinel! Jen do kial vi laboris tage kaj nokte! Jen, reprenu tiun monon, mi ne volas ĝin.»

Mi estis tute konfuzita.

«Sinjoro Gulden, mi dankas vin,» mi diris al li, «vi pravas: tiu horloĝo estas por Trinel, kaj mi estas tute kontenta, ke mi perlaboris ĝin. Vi ĉagrenus min, se vi rifuzus la monon. Tiam ĝi estus via donaco al Trinel kaj ne la mia.»

Mi same volonte tute ne prenis la horloĝon.»

Li diris nenion kaj prenis la tridek kvin frankojn. Tiam li malfermis sian tirkeston, kaj elektis belan arĝentan ĉenon kun du etaj arĝentaj ŝlosiletoj, kiujn li fiksas al la horloĝo. Post tio li enfermis la tuton en vinruĝa skatoleto kaj metis rozkoloran rubandeton ĉirkaŭ ĝin. Li faris ĉion malrapide kaj kvazaŭ tenerigita. Fine li donis la skatoleton al mi.

«Tio estas tre bela donaco, Josef,» li diris. «Trinel certe konsideros sin tre feliĉa, havante amanton kiel vin. Ŝi estas honesta knabino. Nun ni vespermanĝu. Kovru la tablon, dum mi metos la kaserolon sur la fajron.»

Ni faris tion. Tiam sinjoro Gulden prenis el la ŝranko botelon de sia vino de Metz, kiun li gardis por specialaj cirkonstancoj, kaj ni vespermanĝis kiel kamaradoj, ĉar dum la tuta vespero li ne ĉesis paroli al mi pri la bona malnova tempo de sia juneco. Li rakontis al mi, ke ankaŭ li havis amatinon, sed ke en la jaro 1792 li devis foriri kiel soldato en la amasa rekrutado pro la invado de la prusoj, kaj ke ĉe lia reveno en Fénétrange li trovis ŝin edziniĝinta al alia, kio estis tute komprenebla, ĉar li neniam deklaris al ŝi sian amon. Tio kaŭzis al li tiel grandan ĉagrenon, ke li preferis resti fidela al tiu tenera memoro ol edziĝi al alia knabino.

Li parolis pri tio kun grava mieno. Mi aŭskultis lin, revante pri Trinel, kaj nur kiam sonis la deka, dum preterpasis la truĉoj kiuj devis anstataŭi la gardopostenuojn ĉiujn dek minutojn pro la granda malvarmo, ni metis du grandajn ŝtipojn sur la fajron kaj enlitiĝis.

III

La morgaŭon 18-an de decembro mi vekliĝis je la sesa matene. Estis terure malvarme. Mia malgranda fenestro estis kovrita per prujno kvazaŭ per blanka tuko.

La antaŭvesperon mi estis malfaldinta sur la dorson de seĝo mian ĉielbluan ĵaketon kun hirundovosto, mian pantalonon, mian kaproharan veŝton, mian blankan ĉemizon kaj mian belan kravaton el nigra silko. Ĉio estis preta. Miaj ŝtrumpoj kaj bone poluritaj ŝuoj troviĝis ĉepiede de mia lito. Mi devis ellitiĝi kaj vesti min, sed la malvarmego kiun mi sentis en la vizaĝo, la vido de tiuj vitroj kaj la granda silento ekstere igis min tremeti. Se ne estus estinta la nomfesto de Trinel, mi estus restinta tie ĝis la tagmezo. Sed subite tiu ideo igis min salti el la lito kaj rapide kuri al la granda fajenca forno, en kiu preskaŭ ĉiam restis kelkaj ruĝe ardantaj karbopeĉoj sub la cindroj de la antaŭa vespero. Mi trovis du aŭ tri da ili. Mi rapide forigis la

cindrojn, metis sur ilin kelkajn sekajn branĉopecetojn kaj du grandajn ŝtipojn. Post tio mi rekuris al la lito kaj rekuŝiĝis.

Malantaŭ siaj longaj kurtenoj, la litkovrilojn tiritajn sur la nazo kaj la kotonan ĉapon ĝis super la okuloj, Sinjoro Gulden jam estis momenton vekiginta. Li aŭdis min kaj kriis al mi:

«Josef, neniam estis tiel malvarme de kvardek jaroj. Kian vintron ni estas havontaj!»

Sed mi ne respondis lin. Mi rigardis de malproksime, ĉu la fajro ekbrulos: la ardantaj karbopecoj bone lumis, kaj oni aŭdis la fornon tiri aeron. Subite, per obtuza eksplodeto, la fajro ekbrulis. La bruo de la flamoj gojigis min, sed necesis pli ol duona horo por senti iomete varmeton aeron.

Finfine mi ellitiĝis kaj vestis min. Sinjoro Gulden denove parolis. Mi kontraŭe pensis pri Trinel. Mi estis preta je la oka kaj mi volis eliri, kiam sinjoro Gulden, kiu vidis min iri kaj veni, kriis:

«Josef, pri kio do vi pensas, malfeliĉulo? Ĉu en tiuj vestaĵoj vi volas iri al Quatre-Vents? Sed vi jam estos senviva mezvoje! Eniru en mian atelieron kaj prenu tie la grandan mantelon, miajn mufgantojn kaj la ŝuojn kun la duobla plandumo kaj interne garnitajn per flanelo.»

Mi trovis min tiel bela, ke mi demandis min, ĉu mi devas sekvi lian konsilon aŭ ne, kaj li, vidante tion, diris:

«Aŭskultu, hieraŭ oni trovis frostiĝintan viron sur la deklivo de Vechem. Kuracisto Steinbrenner diris, ke li resonis kiel peco da seka ligno, kiam li frapis sur lin. Estis soldato. Li forlasis la vilaĝon inter la sesa kaj la sepa. Je la oka oni trovis lin. Tiel rapide tio okazis. Se vi volas havi la nazon kaj orelojn frostiĝintaj, vi devas nur eliri tia, kia vi estas.»

Mi bone komprenis, ke li pravas. Mi surmetis liajn pezajn ŝuojn, ĵetis la ŝnurojn de la mufgantoj trans miajn ŝultrojn kaj metis la mantelon super ĉion. Tiel vestita mi eliris, post kiam mi dankis sinjoron Gulden, kiu avertis min ne reveni tro malfrue, ĉar la malvarmo pligrandiĝas dum la nokto, kaj granda kvanto da lupoj ŝajnis esti transirintaj Rejnnon sur la glacio.

Mi ankoraŭ ne estis antaŭ la pregejo, kiam mi levis la kolumon el vulpopelto de la mantelo por protekti miajn orelojn. La malvamo estis tiel morda, ke mi kvazaŭe sentis kudrilojn en la aero. Kaj mi ŝrumpis malgraŭ mi mem ĝis la piedplandoj.

Sub la Germana Pordego mi ekvidis la gardosoldaton en granda griza mantelo, retiriĝinta en la fonon de sia niĉo. Li premis la fusilon per la manikoj por ne ekhavi frostiĝintajn fingrojn pro la glacimalvarma fero. Du glacikonusetoj pendis de liaj lipharoj. Neniu estis sur la ponto nek antaŭ la vojimpostejo. Iom pli malprok-

sime, ekster la avanceo¹⁰ mi vidis tri veturilojn sur la vojo. Kun siaj grandaj blankaj gudrotukoj kovritaj per prujno ili similis al gigantaj pankorboj. Oni estis maljunginta la ĉevalojn kaj forlasinta la veturilojn meze de la vojo. Ĉio ŝajnis mortinta, ĉiuj estaĵoj kaŝis sin, kunpremante sin en ia truo. Mi aŭdis nur la krietadon de la neĝo sub miaj piedoj.

Kurante preter la tombejo, kies krucoj kaj tomboj siluetiĝis kontraŭ la neĝo, mi diris al mi mem: «Al tiuj kiuj ripozas ĉi tie ne plu estas malvarme!» Mi premis la mantelon kontraŭ mian bruston, kaj kaŝis la nazon en la pelto, dankante sinjoron Gulden pro la bona ideo, kiun li havis. Mi ankaŭ profindiĝis miajn manojn en la mufgantojn ĝis la kubutoj, galopante tra la granda, kvazaŭ senfina tranĉeo, kiun fosis la soldatoj ekde la urbo ĝis la vilaĝo Quatre-Vents. Estis muroj el glacio. Sur kelkaj lokoj la neĝo estis forblovita de la forta vento, kaj mi povis vidi la fundon de la ravino Fiquet kaj trans ĝi la arbaron de kverkoj kaj la bluetan montaron kvazaŭ proksimiĝintajn al mi pro la klareco de la aero. Oni ne plu aŭdis boji la hundojn de farmbienoj. Ankaŭ al ili estis tro malvarme.

Malgraŭ ĉio pensoj pri Trinel varmigis mian koron, kaj baldaŭ mi malkovris la unuajn domojn de Quatre-Vents. La kamenoj kaj la pajlaj tegmentoj dekstre kaj maldekstre de la vojo apenaŭ superis la neĝomontojn, kaj laŭlonge de la muroj ĝis la fino de la vilaĝo la homoj estis farintaj tranĉeojn por povi iri unuj ĉe la aliajn. Sed tiun tagon ĉiu familio restis en sia domo, sidante antaŭ la fajrejo, kaj oni vidis la rondajn vitretojn kvazaŭ markitaj de ruĝaj punktoj pro la granda fajro interne. Antaŭ ĉiu pordo kuŝis garbo de pajlo por malhelpi la malvarmegon enpenetri sub ĝi.

Ĉe la kvina pordo maldekstre mi haltis por demeti miajn mufgantojn. Tiam mi malfermis kaj refermis la pordon. Estis la domo de mia onklino Gredel Bauer, la vidvino de Mathias Bauer kaj la patrino de Trinel.

Kiam mi eniris tremante, onklino Gredel, kiu sidis antaŭ la fajrejo, turnis la kapon, tute mirigita pro mia granda vulpokolumo, dum Trinel, dimanĉe vestita per sia bela striita jupo, la ŝalo kun longaj franĝoj kovranta la dorson kaj kru-cigita sur la brusto, ruĝa antaŭtuko streĉe ligita ĉirkaŭ ŝia tre maldika talio, bela kufo el blua silko kaj rubandoj el nigra veluro enfermantaj ŝian rozkoloran vizaĝon kaj ŝiajn blondajn harojn, kun sia iomete kuspita nazo kaj siaj dolĉaj okuloj, ekkriis: «Josef!»

Kaj sen rigardi duan fojon ŝi alkuris kisi min, dirante:

¹⁰ Elstara parto de la remparo (neologismo)

«Mi ja sciis, ke la varmego ne malhelpos vin veni!»

Mi estas tiel feliĉe, ke mi ne povis paroli. Mi demetis mian mantelon, kiun mi pendigis kun la mufgantoj sur la muro. Mi ankaŭ demetis la pezajn ŝuojn de sinjoro Gulden, sentante, ke mi estas tute pala pro feliĉeco. Mi estus volinta trovi kelkajn agrablajn vortojn, sed ĉar ili ne venis, mi subite diris:

«Jen, Trinel, io por vi okaze de via nomfesto. Sed necesas, ke vi ankoraŭfoje kisu min antaŭ ol malfermi la skatoleton».

Ŝi etendis al mi siajn belajn rozkolorajn vangojn kaj tiam proksimiĝis al la tablo. Ankaŭ onklino Gredel venis rigardi. Trinel malligis la rubandon kaj malfermis la skatoleton. Mi staris malantaŭ ŝi, kaj mia koro saltetadis, saltetadis... Mi timis en tiu momento, ke la horloĝo ne estas sufiĉe bela. Sed post momento Trinel, kunmetante la manojn, suspiris mallaŭte.

«Ho, Dio mia, kiel bela !... Estas horloĝo!»

«Jes,» rimarkis onklino Gredel, «kaj ĝi estas vere belega. Mi neniam vidis tiel belan horloĝon. Oni dirus, ke ĝi estas el arĝento!»

«Sed ĝi estas el arĝento!» replikis Trinel, turniĝante kaj rigardante min por ekscii la veron.

Tiam mi diris :

«Ĉu vi kredas, onklino Gredel, ke mi kapablas donaci horloĝon el arĝentizita kupro al la knabino kiun mi amas pli ol mian propran vivon? Se mi kapablas fari tion, mi malestimus min mem kiel la koton sub miaj ŝuoj.»

Trinel aŭdante tion, metis ambaŭ brakojn ĉirkaŭ mian kolon, kaj dum ni tiel staris, mi pensis: «Jen la plej bela tago de mia vivo!»

Mi ne plu povis delasi ŝin. Tiam onklino Gredel demandis min:

«Kia bildo estas do sur la ciferplato?»

Sed mi ne havis emon tuj respondi, kaj nur, kiam finfine ni estis sidantaj unu flanke de la alia, mi prenis la horloĝon kaj diris:

«Tiu pentraĵo, onklino Gredel, prezentas du gejunulojn, kiuj amas sin pli ol oni povas diri: Josef Seitz kaj Trinel Bauer. Josef ofertas bukedon da rozoj al sia amatino Trinel, kiu etendas la manojn por ricevi ilin.»

Kiam onklino Gredel estis atente rigardinta la horloĝon, ŝi diris:

«Venu, Josef, por ke ankaŭ mi ĉirkaŭbraku vin. Mi ja komprenas, ke vi devis multe labori kaj ŝpari por tiu horloĝo, kaj mi opinias, ke ĝi estas tre bela. Vi estas bona laboristo, kaj tio estas honoro por ni.»

Mi ĉirkaŭbrakis ŝin tre kore, kaj ekde tiu momento ĝis la tagmezo mi ne plu delasis la manon de Trinel: ni estis feliĉaj, kiam ni rigardis unu la alian.

Onklino Gredel iris kaj venis antaŭ la fajrejo por prepari *pfankuchen* (krespojn) kun sekaj prunoj kaj *küchlen* (kuketojn) trempitajn en vino

kun kanelo, kaj aliajn bongustaĵojn. Sed ni ne atentis pri tio, kaj nur kiam la bona onklino, surmetante sian ruĝan kazakenon¹¹ kaj siajn nigrajn botetojn, ekkriis tute kontenta: «Ek, miaj infanoj, al la tablo!» ni vidis la belan tablotukon, la grandan supujon, la kruĉon da vino kaj la tre rondajn kaj tre orkolorajn krespojn sur grandaj teleroj en la mezo de la tablo. Tiu vidaĵo ĝojigis nin, kaj Trinel diris :

«Josef, vi sidiĝu antaŭ la fenestron, por ke mi bone vidu vin. Nur unue surmetu al mi la horloĝon, ĉar mi ne scias kiel fari tion.»

Mi metis la ĉenon ĉirkaŭ ŝian kolon, tiel ke la horloĝo pendis sur ŝia brusto. Tiam, sidiĝinte ĉe la tablon, ni manĝis kun bona apetitio. De ekstere oni aŭdis nenion. La fajro kraketadis en la fajrejo. Estis agrable en tiu granda kuirejo, kaj la griza, iomete sovaĝa kato rigardis nin de fore tra la balustrado de la ŝtuparo en la fono sen aŭdaci malsupreniri.

Post la tagmanĝo Trinel kantis la kanton *Der liebe Gott*¹². Ŝi havis dolĉan voĉon, kiu supreniris al la ĉielo. Mi kunkantis tre mallate, nur por subteni ĝin. Onklino Gredel, kiu neniam povis sidi sen fari ion, eĉ la dimanĉon, estis komen-cinta ŝpini La zumado de la rado plenigis la silenton, kaj ni estis tute tenerigitaj. Kiam la kanto estis finita, ni komencis alian. Je la tria la onklino servis al ni kuketojn kun kanelo. Ni kune mordis en ili, ridante kiel beatuloj, kaj iafoje la onklino ekkriis :

«Nu, nu, ĉu oni ne dirus, ke vi estas veraj infanoj?»

Ŝi ŝajnis koleriĝi, sed oni bone vidis laŭ la sulketoj ĉe ŝiaj okuloj, ke ŝi ridas profunde en sia koro.

Tio daŭris ĝis la kvara posttagmeze. Tiam la nokto komencis veni. Ombroj eniris tra la malgrandaj fenestroj, kaj pensante, ke ni devos baldaŭ forlasi unu la alian, ni sidiĝis malĝojaj ĉe la farejo, kie dancadis ruĝaj flamoj. Trinel premis mian manon. Klinante la frunton, mi estus doninta ĉion en la mondo, se mi povus resti. Tio jam daŭris pli ol duona horo, kiam onklino Gredel fine diris :

«Josef, estas tempo foriri. La luno ne leviĝos antaŭ noktomezo. Ekstere baldaŭ fariĝos mal-lume kiel en puto, kaj ĉe tia granda malvarmo malfeliĉo facile okazas...»

Tiuj paroloj donis al mi baton, kaj mi sentis, kiel Trinel retenis mian manon, sed mi sciis, ke onklino Gredel pli pravas ol ni.»

«Tio sufiĉas,» ŝi diris, ekstarante kaj dekro-ĉante la mantelon de la muro. «Vi revenos dimanĉon.»

¹¹ Speco de pompa virina vestaĵo mallarĝa en la talio kun mallongaj baskoj (neologismo)

¹² En Esperanto: La bona Dio

Necesis ja denove surmeti la pezajn ŝuojn, mufgantojn kaj la mantelon de sinjoro Gulden. Mi volonte estus daŭriginta tiun kuneston dum cent jaroj, sed malfeliĉe la onklino helpis min. Kiam la granda kolumo staris kontraŭ miaj oreloj, ŝi diris:

«Kisu nin, Josef.»

Unue mi kisis ŝin, poste Trinel, kiu diris nenion. Post tio, mi malfermis la pordon, kaj la subite eniranta terura malvarmo avertis min, ke mi ne devas atendi.

«Rapidu, Josef, kaj bonan vesperon!» kriis Trinel al mi. «Ne forgesu veni dimanĉon!»

Mi turnis min por svingi la manon kaj mi komencis kuri sen levi la kapon, ĉar la malvarmo estis tia, ke miaj okuloj ekploris malantaŭ la longaj haroj de la kolumo.

Tiamaniere mi kuris dum dudek minutoj, apenaŭ kuraĝante spiri, kiam raŭka voĉo, voĉo de ebrulo, de fore kriis al mi: «*Qui vive*¹³?»

Tiam mi rigardis en la grizan nokton kaj ekvidis je kvindek paŝoj antaŭ mi la kolportiston Pinnacle kun lia granda dorskorbo, lia ĉapelo el lutropelto, liaj lanaj gantoj kaj lia bastono kun fera pinto. La lanterno, pendanta de la portrimeno de la korbo, prilumis lian ebrulan vizaĝon, sian mentonon kovritan per flavaj haroj kaj sian dikan ruĝan nazon en formo de kandelestingilo. Li larĝe malfermis siajn malgrandajn okulojn de lupo ripetante: «*Qui vive?*»

Tiu pinnacle estis la plej granda mizerulo kaj fripono de la regiono. La antaŭan jaron li eĉ faris malbonan serĉon al sinjoro Gulden, kiu postulis de li la prezon de horloĝo, kiun Pinnacle promesis porti al sinjoro Anstett, la pastro de Homert, kies monon li enpoŝigis, dirante, ke li donis ĝin al mi. Sed kvankam la fripono asertis antaŭ la distrikta juĝisto, levante la dekstran manon, ke li pagis la monon, sinjoro Gulden bone sciis, ke la kontraŭo estas vera, ĉar tiun tagon nek li, nek mi eliris el la domo. Krome, tiu Pinnacle estus volinta danci kun Trinel dum la lasta kermeso en Quatre-Vents, sed ŝi rifuzis, konante Pinnacle kaj la historion de la horloĝo. Cetere ŝi ĉiam restis ĉe mia brako.

Tiu malicega fripono do nutris rankoron kontraŭ mi, kaj subite renkonti lin ĉi tie, meze de la vojo for de la urbo kaj ĉia helpo, kun lia sorpa bastono provizita per fera pinto, ne estis ĝojige por mi. Feliĉe, la padeto, kiu turniĝas ĉirkaŭ la tombejon, troviĝis je mia maldekstra flanko, kaj sen respondi mi rapide kuris tien. La neĝotavolo estis tiel alta, ke ĝi atingis mian ventron. Tiam, divenante, kiu mi estas, li furioze ekkriis:

«Ha! Ha! Estas la eta lamulo! Halt! Halt! Necesas, ke mi deziru al vi bonan vesperon! Vi venas de la domo de Trinel, horloĝoŝtelisto!»

Mi saltis kiel leporo trans la neĝamasojn. Unue li provis sekvi min, sed lia korbo ĝenis lin. Tial, vidante, ke mi gajnis terenon, li metis ambaŭ manojn ĉirkaŭ la buŝon, kaj kriis:

«Estas egale, lamulo, estas egale. Vi tamen havos vian rekompencan: la konskripcio proksimiĝas, la granda konskripcio de la unuokuloj, lamuloj kaj ĝibuloj! Vi foriros! Vi restos tie for kun ĉiuj aliaj!»

Samtempe li daŭrigis sian vojon, ridante kiel ebrulo, kio li vere estis. Preskaŭ ne plu havante la forton spiri, mi reatingis la vojon ĉe la komenco de la neĝokoridoro kaj dankis la ĉielon, ke mi trovis la malgrandan aleon tiel proksime de mi, ĉar tiu Pinnacle, bone konata pro la facileco kun kiu li tiris sian tranĉilon kiam li batalis, estus povinta doni al mi malbonan frapon.

Malgraŭ la movojn kiujn mi faris, miaj piedoj frostiĝis sur la dikaj plandumoj, kaj mi rekomencis kuri.

Tiun nokton la akvo en la citernoj kaj la vino en la keloj de Falsburgo frostiĝis, kion oni ne spertis de pli ol sesdek jaroj.

Apud la avanceo, ĉe la unua ponto kaj sub la Germana Pordego, la silento ŝajnis al mi ankoraŭ pli profunda ol ĉi-matene. La nokto aldonis ion teruran al ĝi. Kelkaj steloj briladis inter la grandaj nuboj, kiuj ŝvebis super la urbo. Sur la strato mi renkontis neniun, kaj kiam mi alvenis malsupre en nia strato, ŝajnis al mi, ke tie estas pli varme. Tamen la elfluejo en la korto kiu laŭiris la muron, estis frostinta. La pordo de la domo ne estis ŝlosita. Mi eniris kaj atendis kelkajn momentojn por respiri. Tiam mi supreniris tra la mallumo, la manon sur la balustrado de la ŝtuparo.

Kiam mi malfermis la pordon de la loĝoĉambro, la bona varmo de la forno reĝojigis min. Sinjoro Gulden sidis antaŭ la fajro en sia fotelo, sian ĉapon el nigra silko repuŝitan sur la nukon kaj la manojn sur la genuoj.

«Ĉu estas vi, Josef?» li demandis sen turni la kapon.

«Jes, sinjoro Gulden,» mi respondis «Estas agrable ĉi tie. Kia malvarmo ekstere! Neniam ni havis tian vintron.»

«Ne,» li diris en grava tono, «estas vintro kiun ni longe memoros.»

Tiam mi eniris la atelieron por remeti la mantelon, la mufgantojn kaj la ŝuojn sur ilian lokon. Mi intencis rakonti al li mian renkonton kun Pinnacle kaj reiris en la loĝoĉambro, kiam li demandis al mi:

«Ĉu vi bone amuziĝis, Josef?»

«Ho jes, kaj onklino Gredel kaj Trinel donis al mi siajn salutojn por vi.»

«Nu des pli bone, des pli bone,» li diris. «La

¹³ En Esperanto: 'Kiu vivu?' Franca militista pasvorto, al kiu oni devas respondi: 'Francio!'

junuloj pravas, ke ili amuziĝas, ĉar, kiam oni maljuniĝas, suferinte multe kaj vidinte grandajn maljustaĵojn, egoismon kaj malfeliĉecon, ĉio estas fuŝita anticipe.»

Li diris tiujn vortojn al si mem, rigardante en la flamojn. Mi neniam vidis lin tiel malĝoja, kaj mi demandis:

«Ĉu vi malsanas, sinjoro Gulden?»

«Jes, jes, jen la grandaj militistaj nacioj. Jen kio estas gloro!»

Li skuis sian kapon kaj klinis sin, dum li, revante, kuntiris siajn grandajn grizajn brovojn. Mi ne sciis, kion mi devas pensi pri tio ĉi, kiam rerektiĝinte, li diris al mi:

«En tiu momento, Josef, estas kvarcent mil familioj kiuj ploras en Francio: nia Granda Armeo pereis en la glacio de Rusio. Ĉiuj tiuj viroj, junaj kaj fortaj, kiujn ni vidis preteriri dum du monatoj, kuŝas sub la neĝo. La novaĵo alvenis ĉi-posttagmeze. Kiam oni pensas pri tio, oni malĝojiĝas. Estas terure!»

Mi silentis. Kion mi vidis plej klare, estas, ke baldaŭ ni havos novan konskripcion kiel post ĉiuj militiroj, kaj ke eble ĉi-foje ankaŭ la lamuloj devos servi en la armeo. Tiu ĉi penso paligis min, kaj la antaŭdiro de Pinnacle starigis miajn harojn sur la kapo.

«Iru do, Josef, kaj trankvile enlitiĝu, » diris al mi patro Melhior. «Mi ankoraŭ ne dormemas, mi volas ankoraŭ iomete sidiĝi ĉi tie. Ĉio ĉi profunde tuŝas min. Ĉu vi rimarkis nenion specialan en la urbo?»

«Ne, sinjoro Gulden.»

Mi eniris mian dormoĉambron, malvestis min kaj kuŝiĝis sur la liton. Longe mi ne povis dormi, revante pri la konskripcio, pri Trinell, pri tiuj centmiloj da junaj viroj enterigitaj en la neĝon, kaj diris al mi mem, ke estus pli bone por mi fuĝi al Svislando.

Proksime de la unua mi aŭdis sinjoro Gulden, kiu enlitiĝis siavice. Kelkajn momentojn poste mi endormiĝis per la graco de Dio.

IV

Kiam, je la sepa matene, mi eniris la laboroĉambron de sinjoro Gulden, por komenci labori, li ankoraŭ estis en sia lito kaj tute deprimita.

«Josef, ne estas bone al mi. Ĉiuj tiuj teruraj historioj malsanigas min. Mi ne dormis.»

«Ĉu mi faros teon por vi?» mi demandis.

«Ne, mia infano, ne utilas. Zorgu nur iom pri la fajro. Mi ellitiĝos poste. Sed je tiu ĉi horo necesos iri reĝustigi la horloĝojn en la urbo, ĉar estas lundo. Mi ne povas iri tien, ĉar vidi

tiom da honestaj homoj en tia mizero, homoj kiujn mi konas de kvindek jaroj, igus min tute malfeliĉa. Aŭskultu, Josef, prenu la ŝlosilojn kiuj pendas malantaŭ la pordo kaj iru vi en mia loko. Mi provos iomete dormi kaj senti min pli bone... Se mi povus dormi unu horon aŭ du, tio farus bonon al mi.»

Remetante lignon en la fornon, mi prenis la mantelon kaj la mufgantojn, fermis la kurtenon de la lito de sinjoro Gulden kaj eliris, la ŝlosilaron en mia poŝo. La malsaneto de patro Melhior iomete ĉagrenis min, sed unu penso konsolis min. Mi diris al mi mem: «Vi grimpos sur la sonorilturon de la urbo kaj de tie supre vi vidos la domon de onklino Gredel kaj Trinell.»

Revante pri tio, mi alvenis ĉe la domo de la sonorigisto Braunstein, kiu loĝis ĉe angulo de placeto en malnova, kadukiĝinta barako. Liaj du filoj estis teksistoj, kaj en la malnova domo oni aŭdis grinĉi la teksilojn kaj sibli la navejojn de mateno ĝis vespero. La avino, tiel maljuna, ke oni ne plu vidis ŝiajn okulojn, dormis en antikva fotelo, sur kies dorso sidis pigo. Kiam patro Braunstein ne devis sonorigi pro ia bapto, enterigo aŭ geedziĝo, li legis sian almanakon malantaŭ la rondaj vitretoj de la krucfneŝtro.

Flanke de lia barako troviĝis loĝejo sub la tegmento de malnova halo, kie laboris la ŝuflikisto Koniam, kaj pli fore troviĝis la montrofenestroj de la buĉistoj kaj fruktvendistinoj.

Mi do alvenis ĉe la Braunstein-oj. Vidante min, la maljunulo ekstaris kaj diris:

«Ĉu estas vi, sinjoro Josef?»

«Jes, patro Braunstein, mi venas anstataŭ sinjoro Gulden, kiu sentas sin malsaneta.»

«Ha ! Bone, bone, estas la samo.»

Li surmetis sian malnovan puloveron kaj sian grandan lanan ĉapon, forpelinte la katon, kiu dormis sur ĝi. Tiam li prenis el tirkesto la grandan ŝlosilon de la sonorilturo, kaj ni eliris.

Mi estis feliĉa retroviĝi en la libera aero malgraŭ la malvarmo, ĉar en tiu truo ĉio estis griza pro vaporo, kaj oni havis tiom da peno spiri kiel en marmito. Mi neniam komprenis, kiel tiuj homoj povis vivi tie tiamaniere.

Fine ni suriris la straton, kaj patro Braunstein demandis mi:

«Ĉu vi jam konas la grandan malfeliĉon kiu okazis en Rusio, sinjoro Josef?»

«Jes, patro Braunstein, estas terure.»

«Ha jes!» li diris. «Kompreneble. Sed tio havigos multajn mesojn al la pregejo, ĉar ĉiuj volos diri mesojn por sia infano, des pli ke li mortis en lando de paganoj.»

«Sendube, sendube,» mi replikis, kaŝante mian miron.

Ni transiris la placon, kaj antaŭ la urbodomo,

fronte al la gardostarantoj, jam staris multaj personoj, kamparanoj kaj urbanoj, legantaj iun proklamilon. Ni suriris la platformon kaj eniris la preĝejon, kie pli ol dudek virinoj, junaj kaj maljunaj, surgenuis sur la planko malgraŭ la terura malvarmo.

«Ĉu vi komprenas,» demandis Braunstein al mi, «kion mi volis diri al vi? Ili jam venas preĝi, kaj mi estas certa, ke la duono jam estas tie de kvin horoj.»

Li malfermis la pordeton de la turo, tra kiu oni supreniris al la orgeno, kaj ni komencis grimpi supren en la mallumo. Alveninte ĉe la orgeno, ni turniĝis maldekstren ĉe la blovilo kaj supreniris ĝis la sonoriloj.

Mi estis kontenta revidi la bluan ĉielon kaj spiri pli puran aeron, ĉar la malbona odoro de la vespertoj, kiuj loĝis en la turo, preskaŭ sufokis min. Sed kia malvermego en tiu kaĝo malfermita al ĉiuj ventoj, de kie la vido etendiĝis ĝis dudek mejloj en la rondo, kaj kia blindiga lumo ĉe tiu neĝovetero! La tuta urbo Falsburgo kun siaj ses bastionoj, siaj tri duonlunoj¹⁴, siaj du avancoj, siaj kazernoj, siaj pulvejoj, siaj pontoj, siaj talusoj, siaj remparoj, sia granda Armilplaco kaj siaj malgrandaj domoj, bone envicigitaj, konturiĝis kiel sur blanka papero. Oni vidis ĝis en la kortoj, kaj mi, ankoraŭ ne kutimiĝinta al tia alteco, staris meze de la platformo pro timo ekhavi la ideon forflugi, kiel oni rakontas pri certaj homoj, kiuj freneziĝas pro granda alteco. Mi ne kuraĝus proksimiĝi al la horloĝo, kies pentrita ciferplato kaj montriloj troviĝis malantaŭe, se sinjoro Braunstein ne estis doninta al mi bonan ekzemplon, mi estus restinta tie al kroĉiĝinta al la trabo de la horloĝoj. Sed li diris al mi:

«Venu, sinjoro Josef, kaj rigardu: ĉu tio estas la ĝusta horo?»

Tiam mi eligis la grandan poŝhorloĝon de sinjoro Gulden, kiu montris la sekundojn, kaj mi konstatis, ke la turhorloĝo multe malfruas. Braunstein helpis min tiri la pesilojn, kaj tiam ni reĝustigis ĝin.

«La horloĝo ĉiam malfruas vintre,» li diris, «pro la fero, kiu maldilatiĝas.»

Alkutimiĝinte iomete al tiuj aferoj, mi komencis rigardi la ĉirkaŭaĵon: mi rekonis la barakojn de Bois-de-Chênes, la monton Bigel kaj fine Quatre-Vents sur la deklivo antaŭ mi kaj la domon de onklino Gredel. El la kameno blua fumrubando supreniris al la ĉielo. Kaj mi revidis la kuirejon: mi bildigis al mi Trinel en lignaj ŝuoj kaj lana jupo, ŝpinantan en angulo de la farejo kaj pensantan pri mi. Mi estis tiel tene-rigita, ke mi ne plu sentis la malvarmon. Mi ne povis depreni miajn okulojn de tiu kameno.

Patro Braunstein, kiu ne sciis, al kio mi rigardis, diris:

«Jes, sinjoro Josef, nun, malgraŭ la neĝo, ĉiuj vojoj estas kovritaj de homoj. La granda novaĵo jam disvastiĝis, kaj ĉiuj venas por ĝuste koni sian malfeliĉon.»

Mi vidis, ke li pravas: ĉiuj vojoj, ĉiuj padoj estis kovritaj de homoj, kiuj venis al la urbo. Kaj rigardante al la Armilplaco, mi vidis kreski la homamason antaŭ la gardistejo de la urbo-domo kaj la poŝtoŝtorejo. Oni aŭdis la bruon de la voĉoj.

Fine, post lasta rigardo al la domo de Trinel, ni komencis turniĝi malsupren sur la malluma ŝtuparo kvazaŭ en puton. Alveninte ĉe la orgeno, ni vidis, ke ankaŭ la homamaso en la preĝejo multe pligrandiĝis: ĉiuj patrinoj, ĉiuj fratinoj, ĉiuj maljunaj avinoj, riĉaj kaj malriĉaj, surgenuis sur la preĝbenkoj. En la plej profunda silento ili preĝadis por tiuj kiuj estis en tre malproksima lando, oferante ĉion por revidi ilin ankoraŭfoje.

Unue mi ne bone komprenis tion, sed subite mi ekhavis la penson ke, se mi estus foririnta la pasintan jaron, ankaŭ Trinel kaj onklino Gredel surgenuus tie por petegi de Dio mian revenon. Tio trairis mian koron, kaj mi sentis mian tutan korpon tremeti.

«Ni foriru! Ni foriru!» mi diris al patro Braunstein. «Tio estas terura.»

«Kio?» li demandis.

«La milito.»

Tiam ni malsupreniris la ŝtuparon kaj eliris tra la granda pordo, kaj mi transiris al Armilplacon por iri ĉe la sinjoron komendanton Meunier, dum Braunstein reiris hejmen.

Ĉe angulo de la urbodomo mi vidis spektaklon, kiun mi memoros mian tutan vivon. Tie pendis granda proklamilo. Pli ok kvincent personoj – urbanoj kaj kamparanoj, viroj kaj virinoj, starantaj unuj kontraŭ la aliaj, ĉiuj palaj – silente rigardis ĝin kun etenditaj koloj kiel ion teruran. Ili ne povis legi ĝin, kaj de tempo al tempo iu diris germane aŭ france:

«Ili tamen ne estas ĉiuj mortintaj!...Parto da ili tamen revenos.»

Aliaj kriis:

«Sed ni vidas nenion. Ni ne povas alproksimiĝi!»

Iu malica maljunulino, staranta malantaŭe, levis la manojn kaj kriis:

«Kristian... Aĥ, mia povra Kristian!»

Aliaj, kvazaŭ indignaj aŭdi tion, diris:

«Silentigu do tiun maljunulinon!»

Ĉiuj pensis nur pri si mem.

De malantaŭe ĉiam venis aliaj homoj tra la Germana Pordo.

Finfine Harmentier, la urba serĝento, venis el

¹⁴ Ekstera spaco en formo de duonluno en fortikaĵo

la gardejon kaj lokis sin supre de la ŝtuparo kun proklamilo tute simila al tiu kontraŭ la muro. Kelkaj soldatoj sekvis lin. Tiam ĉiuj kuris en lia direkto, sed la soldatoj retenis la unuajn, kaj serĝento Harmentier komencis legi tiun proklamilon, kiun oni nomis la 29-an bultenon, en kiu la imperiestro rakontis, ke dum la retiriĝo el Rusio la ĉevaloj pereis per miloj ĉiunokte. Li diris nenion pri la viroj!

La urba serĝento legis malrapide. Neniu diris eĉ unu vorton. La maljunulino, kiu ne komprenis la francan, aŭskultis kiel la aliaj. Sed kiam venis la frazo «Nia kavalerio estis tiom senigita de ĉevaloj, ke oni devis kunigi la oficiojn al kiuj restis ĉevalon, por formi kvar rotojn de po cent kvindek viroj. La generaloj funkciis kiel kapitanoj, kaj la koloneloj kiel suboficioj. Kiam li legis tiujn tekstparton, kiu diris pli pri la mizero de la Granda Armeo ol la tuta resto, la krioj kaj ĝemoj aŭdiĝis de ĉiuj flankoj. Du aŭ tri virinoj svenis. Oni forkondukis ilin, subtenante ilin sub la akseloj.

Estas vere, ke la proklamilo aldonis: «La sano de Lia Imperiestra Moŝto neniam estis pli bona.»

Kio estis granda konsolo. Malfeliĉe oni ne povis redoni la vivon al tricent mil viroj, kiuj kuŝis sub la rusa neĝo. Tial la homoj foriris tute malĝojaj. Aliaj venis dekope, kiuj aŭdis ankoraŭ nenion, kaj de horo al horo Harmentier eliris por legi la bultenon. Tio daŭris ĝis la vespero, kaj ĉiufoje la samo okazis. Mi forkuris.

Mi estus preferinta scii nenion pri tio ĉi.

Tiam mi iris al la domo de la sinjoro loka komandanto. Enirante en lian salonon, mi vidis lin matenmanĝanta. Li jam estis maljuna viro, sed solida, kun ruĝa vizaĝo kaj bona apetito.

«Ha ! Estis vi, Josef ! » li ekkriis. «Sinjoro Gulden do ne venos?»

«Ne, sinjoro komandanto, li estas malsaneta, pro la malbonaj novaĵoj.»

«Ha! Bone, bone! Mi komprenas tion,» li diris, malplenigante sian glason. «Jes, estas malfeliĉe.»

Kaj dum mi relevis la globon de la kamenhorloĝo, li aldiris:

«Ba ! Diru al sinjoro Gulden, ke ni havos nian revenĝon... Diable, oni ne povas ĉiam venki. Por la dekkvin jaroj dum kiuj ni superis, estas nur juste, ke ni lasas al ili tiun malgrandan konsolon... Kaj plue, la honoro estas savita: ni ne estas venkitaj. Sen neĝo kaj malvarmo tiuj provraj kozakoj estus vidintaj ion tute alian... Sed paciencu: la kadroj estos baldaŭ replenigitaj, kaj tiam: atentu!»

Mi streĉis la horloĝon. La komandanto leviĝis de la tablo kaj venis rigardi, estante granda amatoro de horloĝoj. Li gaje pinĉis mian oreilon, kaj rebutonumante sian grandan kapoton,

kiun li estis malferminta por manĝi, li ekkriis, kiam mi estis retiriĝonta.

«Diru al sinjoro Gulden, ke li povos trankvile dormi La dancado rekomenciĝos en la printempo. Ili ne ĉiam havos la vintron kaj la kalmukojn ĉe sia flanko. Diru tion al li!»

«Jes, sinjoro komandanto,» mi respondis, fermante la pordon.

Lia dika figuro kaj lia bonhumora mieno konsolis min iomete. Sed en ĉiuj domoj en kiujn mi iris poste – ĉe la Harwich-oj, ĉe la Franz Toni-oj, ĉe la Durlach-oj, – ĉie oni aŭdis nur plendojn. Precipe la virinoj estis konsternitaj. La viroj diris nenion kaj promnadis tien kaj reen kun klinita kapo, eĉ sen rigardi, kion mi faris en ilia domo.

Je la deka restis nur du personoj vizitendaj de mi : senjoro de la Vablerie, estinta nobelo, kiu loĝis fine de la ĉefa strato kun sia edzino, naskita de Chamberlan d'Ecof, kaj fraŭlino Johana, ilia filino. Ili estis elmigrintoj, sed revenis antaŭ tri aŭ kvar jaroj. Ili vizitis neniun en la urbo kaj frekventis nur kelkajn maljunajn pastrojn en la ĉirkaŭaĵo. Senjoro de la Vablerie ŝatis ĉasadon. Li havis ses hundojn en sia korto kaj veturilon por du ĉevaloj. Patro Robert, kiu loĝis en la Strato de la Kapuĉenoj, servis ilin kiel koĉero, ĉevalisto, servisto kaj dresisto. Senjoro de la Vablerie ĉiam portis ĉasjakon, kaskedon el kuirita ledo kaj botojn kun spronoj. La tuta urbo nomis lin la *braque*¹⁵, sed oni diris nenion pri la senjorino nek pri la fraŭlino.

Mi estis malĝoja, kiam mi malfermis la pezan pordon provizitan per sonorileto, kies tintado sonis tra la vestiblo. Kia estis do mia surprizo kiam mi aŭdis, meze de tiu ĝenerala konsterniĝo, kantadon kaj klavicenon! Senjoro de la Vablerie kantis kaj la fraŭlino akompanis lin. En tiu tempo mi ankoraŭ ne sciis, ke la malfeliĉo de unu ofte estas la feliĉo de alia, kaj mi diris al mi mem, la manon sur la klinko: «Ili ankoraŭ ne scias la novaĵon el Rusio.»

Sed dum mi staris tie, la pordo de la kuirejo malfermiĝis, kaj fraŭlino Louise, la servistino, klinetante la kapon, demandis :

«Kiu estas tie?»

«Estas mi, fraŭlino Louise.»

«Ha ! Estas vi, sinjoro Josef. Envenu do.»

Tiuj homoj havis kamenhorloĝon en la granda salono, en kiun oni eniris nur malofte. La altaj fenestroj kaj ĵaluzoj donantaj vidon sur la korto, restis fermitaj, sed mi vidis sufiĉe por fari, kion mi devis fari. Mi do pasis tra la kuirejon kaj reĝustigis la antikvan kamenhorloĝon, belegan ornamaĵon el blanka marmoro, dum fraŭlino Louise rigardis.

«Ĉu vi havas vizitantojn, fraŭlino Louise?» mi demandis ŝin.

¹⁵ Prononcu ‘brak ‘ (en Esperanto: sanghundo)

«Ne, sed la senjoro ordonis min lasi eniri neniun.»

«Oni estas gaja ĉe vi.»

«Ha, jes!» ŝi diris. «Estas la unua fojo de multaj jaroj. Mi ne scias, kio estas al ili.»

Mi relevis la globon kaj eliris, pensante pri tiu ĉi afero, kiu ŝajnis eksterordinara al mi. La penso, ke tiuj hiomoj povus ĝoji pri nia malvenko, ne venis en mian kapon.

Forirante de tie, mi ĉirkaŭiris la angulon de la strato por direktiĝi al la domo de patro Féral, kiun oni nomis la flagportisto, ĉar je la aĝo de kvardek kvin jaroj, estante jam longe forĝisto kaj familia patro, li portis la flagon de la volontuloj de Falsburgo en 1792¹⁶ kaj nur revenis post la milito al Zuriko. Liaj tri filoj estis en la armeo, kiu iris al Rusio: Jean, Louis kaj Georges Féral. Georges jam estis komandanto ĉe la dragonoj, kaj la du aliaj infanterioficiroj.

Mi anticipe bildigis al mi la ĉagrenon de patro Féral, sed ĝi estis nenio kompare al tiu kion mi vidis enirante en lian ĉambron. La povra maljunulo, blinda kaj tute kalva, sidis en fotelo lantaŭ la forno, la kapon klinitan sur la bruston kaj kun grandaj, bluaj, larĝe malferumitaj okuloj, kvazaŭ li estus vidanta siajn tri filojn kuŝantaj antaŭ siaj piedoj. Li diris nenio, sed dikaj gutoj de ŝvito fluadis de lia frunto sur liajn longajn, magrajn vangojn, kaj lia vizaĝo estis tiel pala, ke oni dirus, ke li estas mortanta. Kvar aŭ kvin el liaj kamaradoj el la tempo de la Respubliko – patro Desmarets, patro Nivoi, la maljuna Paradis kaj la granda Froissard – estis venintaj por konsoli lin. Ili staris ĉirkaŭ li en la plej profunda silento, fumante pipon kaj farante malesperajn gestojn.

De tempo al tempo iu el ili diris:

«Nu, Féral, ĉu ni ne plu estas veteranoj de la armeo Sambro-kaj-Mozo?»

Aŭ:

«Kuraĝon flagportisto, kuraĝon!... Ĉu ni ne kaptis kurpaŝe la baterion de Fleurus?»

Aŭ ion similan.

Sed li respondis nenion. Nur iam kaj iam liaj maljunaj kavaj vangoj ŝvelis kaj suspiris, klinante la kapon, kaj la aliaj faris signon unuj al la aliaj, skuante la kapon kvazaŭ por diri:

«Tio iras malbone.»

M rapide reĝustigis la horloĝon kaj foriris, ĉar vidi tiun maljunulon en tia malĝojo, disŝirus mian koron.

Alveninte ĉe ni, mi trovis sinjoron Gulden ĉe la labortablo.

«Jen vi estas, Josef,» li diris. «Nu?»

«Nu, sinjoro Gulden, vi pravis resti hejme: estas terure!»

Kaj mi rakontis ĉion detale.

«Jes, mi sciis tion,» li diris malĝoje, «sed tio estas nur la komenco de pli grandaj malfeliĉoj: tiuj prusoj, aŭstroj, rusojn, hispanoj kaj aliaj popoloj, kiujn ni prirabis ekde 1804, profitos de nia mizero por ataki nin. Ĉar ni volis doni al ili reĝojn, kiuj estas fremdaj al ili kaj kiujn ili ne volis. Nun ili kondukos al ni aliajn kun iliaj nobeloj kaj armeoj. Tiel ke, sangigante nin el niaj kvar membroj pro la imperio, nun ni perdos ĉion, kion ni gajnis per la revolucio. Anstataŭ esti la unuaj, ni estos la lastaj de la lastaj. Jes, jen kio nun okazos al ni. Dum vi trakuris la urbon, mi pensis nur pri tio. Estas preskaŭ neeviteble: ĉar soldatoj estas ĉio por ni, kaj ni jam ne havas soldatojn, ni jam havas nenion!»

Tiam li leviĝis. Mi kovris la tablon, kaj dum ni manĝis en silento, la sonoriloj de la urbo komencis sonori.

«Iu mortis en la urbo,» diris sinjoro Gulden.

«Jes, sed mi ne aŭdis paroli pri tio.»

Dek minutojn poste rabeno Rosen eniris por metigi novan glaseton en sian poŝhorloĝon.

«Kiu do mortis?» demandis lin sinjoro Gulden.

«La maljuna flagportisto.»

«Kiel do? Ĉu la maljuna Féral?»

«Jes, antaŭ duonhoro aŭ dudek minutoj. Patro Desmarets kaj pluraj aliaj volis konsoli lin. Fine li petis ilin voĉlegi al li la lastan leteron de sia filo Georges, la komandanto de la dragonoj, kiu skribis, ke li esperas veni ĉirkaŭbraki lin en la venonta printempo kun kolonelaj epoletoj. Aŭdante tion, li subite volis leviĝi, sed refalis trafante per la kapo sur la genuojn: tiu letero krevigis lian koron.

Sinjoro Gulden faris nenian rimarkon pri tio.

«Jen, sinjoro Rosen,» li diris, redonante la horloĝon al la rabeno. «Tio faras dek du centimojn.»

Sinjoro Rosen pagis, eliris, kaj ni daŭrigis nian manĝon en silento.

V

Kelkajn tagojn poste la gazetoj anoncis, ke la imperiestro estas en Parizo, kaj ke oni baldaŭ kronos la reĝon de Romo kaj imperiestrion Maria-Luiza. La sinjoro urbestro, la sinjoro adjunkto kaj la urbaj konsilantoj parolis nur pri la rajto de la trono, kaj oni eĉ eldiris specialan paroladon en la salonego de la urbodomo.

Sinjoro profesoro Bourguet skribis la paroladon, kaj sinjoro barono Parmentier voĉlegis

¹⁶ Aludo pri la batalo apud Jemappes en la nuntempa Belgio, kie la francoj venkis la aŭstrojn, kiuj, subte-nataj de la elmigrintoj kaj la angloj, volis neniigi la Revolucion kaj restaŭri la Malnovan Reĝimon

ĝin. Sed ĝi ne tuŝis la homojn, ĉar ĉiuj timis, ke konskripcio denove forprenos virojn, opiniante, ke la armeo bezonos multajn novajn soldatojn. Jen kio perturbis la homojn, kaj mi mem videble maldikiĝis. Sinjoro Gulden povis facile diri al mi: «Nenion timu, Josef, vi ne povas marŝi. Konsideru, mia infano, ke estaĵo tiel lama kiel vi postrestos survoje dum la unua etapo!»

Sed liaj paroloj ne malhelpis, ke mi estis plena ja maltrankvileco.

Oni jam ne pensis pri tiuj kiuj iris al Rusio escepte de iliaj familianoj.

Iam kiam ni estis laborantoj solaj, sinjoro Gulden diris al mi :

«Se tiuj kiuj estas niaj mastroj kaj diras, ke Dio metis ilin sur la teron por feliĉigi nin, povus imagi, komence de militiro, la povrajn maljunulojn la malfeliĉajn patrinojn, kies koron kaj inteston ili iusence ekŝiras por kontentigi sian orgojlon; se ili povus vidi iliajn larmojn kaj aŭdi iliajn lamentojn, kiam oni venas diri al ili: «Via infano mortis... Vi neniam plu revidos lin! Li estas dispecigita de kuglo», aŭ: «Li pereis sub la piedoj de malamika ĉevalo », aŭ: « Li krevis en malproksimega hospitalo, distranĉita, febreca, senkonscia, vokante vin, kiel kiam li estis malgranda infano...» Se ili povus bildigi al si la larmojn de tiuj patroj, mi kredas, ke neniu el ili povus esti sufiĉe barbara por daŭrigi tiun buĉadon. Sed ili pensas pri nenio. Ili kredas, ke la aliaj ne amas siajn infanojn tiom, kiom ili. Ili rigardas la homojn kiel bestojn! Sed ili eraras: ilia tuta granda genio kaj ĉiuj iliaj grandj ideoj pri gloro estas nenio, ĉar estas nur unu sola afero pri kiu devas marŝi popolo – viroj, virinoj, infanoj kaj maljunuloj, nome, kiam oni atakas nian liberecon kiel en 1792. Tiam oni mortas aŭ venkas kune. Tiu kiu postrestas, estas kovardulo. Li volas, ke la laiaj batalu por li... La venko ne estas por kelkaj, ĝi estas por ĉiuj. La filo kaj la patro defendas sian familion. Se ili estas mortigitaj, tio estas malfeliĉo. Sed ili mortis por defendi siajn rajtojn. Jen, Josef, la unika justa milito, pro kiu neniu povas plendi. Ĉiuj aliaj estas hontaj, kaj la gloro kiun ili alportas, ne estas la gloro de homo, sed de sovaĝa besto!»

Tiel parolis la bona sinjoro Gulden, kaj mi pensas kiel li.

Sed subite, la 8-an de januaro, oni gluis grandan proklamilon sur la muro, en kiu oni povis legi, ke per senatkonsulto¹⁷ la imperiestro ordonis konskripcii – kiel oni diris tiutempe – unue 150.000 rekrutojn de 1813, poste 100 kohortojn¹⁸ de la una ordono de 1812, kiuj jam

kredis sin eskapintaj, tiam 100.000 rekrutojn de 1809 ĝis 1812, kaj tiel plu ĝis la fino, tiel ke ĉiuj troj estis ŝtopitaj, kaj ke ni havos eĉ pli grandan armeon ol antaŭ nia militiro al Rusio.

Kiam patro Fouze, la vitristo, venis iumatene paroli nin pri tiu proklamilo, mi preskaŭ svenis, ĉar mi diris al mi mem:

«Nun oni forprenos ĉiujn, eĉ la familipatrojn ekde 1809. Mi estas perdita!»

Sinjoro Gulden verŝis akvon sur mian kolon. Miaj brakoj pendis inertaj, kaj mi estis pala kiel mortinto.

Cetere mi ne estus sola sur kiu la proklamilo kontraŭ la urbodomo havis tian efikon. En tiu jaro multaj junuloj rifuzis foriri: unuj rompis al dentojn por ne povi disŝiri kartoĉon, aliaj eksplodigis al si la polekson per pistolo por ne povi teni fusilon, ankoraŭ aliaj fuĝis en la arbarojn. Tiujn ĉi oni nomis servorifuzantoj, kaj oni ne trovis sufiĉe da ĝendarmoj por kuri post ili.

Ankaŭ en la sama tempo la familiaj patrinoj ekhavis la kuraĝon iasence ribeli kaj kuraĝigi siajn filojn ne obei al la ĝendarmoj. Ili helpis ilin ĉiamaniere. Ili kriis kontraŭ la imperiestro, kaj la pastroj de ĉiuj preĝejoj subtenis ilin: fine la buŝelo¹⁹estis plena ĝisrande !

La saman tagon kiam la proklamo estis algluita, mi iris al Quatre-Vents, sed ĉi-foje ne kun ĝojo en mia koro. Mi sentis min la plej malfeliĉa junulo, al kiu oni forprenis sian amon kaj vivon. Mi ŝanceliĝis sur miaj kuroj, kaj kiam mi alvenis tie, ne sciante, kiel anonci mian malfeliĉecon, mi vidis, enirante, ke oni jam sciis ĉion en la domo, ĉar Trinel ploris kaj onklino Gredel estis pala pro indigno.

Unue ni kisis nin silentante, kaj la unua vorto kiu ni diris al mi onklino Gredel, bruske repuŝante siajn grizajn harojn malantaŭ la orelojn, estis:

«Vi ne foriros !... Ĉu tiuj militoj koncernas nin? La pastro mem diris, ke fine estas tro, ke oni devus fare pacon. Vi restos! Ne ploru, Trinel, mi diras alvi, ke li restos.»

Ŝi estis verda pro kolero kaj parolante renversis sian marmiton.

«Jam longe tiu granda buĉado naŭzas min,» ŝi diris. «Necesis, ke viaj du povraj kuzoj Kasper kaj Jokel iru rompi siajn ostojn en Hispanio por tiu imperiestro, kaj nun li denove venas postuli de ni la junulojn. Ne sufiĉas, ke li pereigis tricent mil da ili en Rusio. Anstataŭ pensi pri paco, kiel farus prudenta viro, li intencas nun masakrigi la lastajn kiuj restas... Sed oni vidos tion! Oni vidos tion!»

«Nome de la ĉielo, onklino Gredel, silentu, parolu pli mallaŭte,» mi diris al ŝi, rigardante tra la fenestron. «Oni povus aŭdi vin, kaj ni ĉiuj pereus!»

¹⁷ De la latina 'senatusconsultum' = decido de la senato

¹⁸ De la latina 'cohors', dekonon de legio (600 viroj)

¹⁹ Antikva volumena mezurilo de 10 litroj

«Nu, mi parolas, por ke oni aŭdu min,» ŝi daŭrigis. «Via Napoleono ne timigas min. Li komencis malhelpante nin paroli, por povi fari, kion li volas... Sed tio ĉi estas finiĝonta!... Kvar junaj virinoj estas perdontaj sian edzon nur en unu vilaĝo, kaj dek povraj junuloj estas forlasontaj ĉion, malgraŭ la bona Dio, malgraŭ la religio... Ĉu tio ne abomenas?»

Kaj kiam mi volis respondi:

«Ne, Josef, silentu. Tiu viro tute ne havas koron!... Li finiĝos malbone!... Dio jam montris sin ĉi-vintre: Li vidis, ke oni pli timas tiun homon ol Lin. Kiel en la tempo de Herodo la patrinaj mem ne plu kuraĝas retenigi la karnon de sia karno, kiam li postulas ĝin por masakri ĝin. Tial Dio venigis malvarmegon, kaj nia Granda Armeo pereis. Kaj ĉiuj kiuj nun estas forirontaj, estas mortintaj anticipe. Dio estas laca! Vi ne foriros,» diris al mi tiu virino plena je obstineco. «Mi ne volas, ke vi foriru. Vi fuĝos en la arbarojn kiel Johann Kraft, Louis Bême kaj ĉiuj plej kuraĝaj ĉi-tieaj junuloj. Vi iros trans la montojn al Svisio, kaj Trinel kaj mi venos al vi, kaj ni restos tie ĝis la fino de la ekstermo.»

Tiam onklino Gredel eksilentis. Anstataŭ fari por ni ordinaran tagmanĝon, ŝi preparis ankoraŭ pli bongustan tagmanĝon ol tiu de la pasinta dimanĉo, kaj diris al ni en firma tono:

«Bone manĝu, miaj infanoj, ne timu... Ĉio ŝanĝiĝos.»

Je la kvara horo posttagmeze mi reiris al Falsburgo pli trankvila, ol kiam mi venis. Sed kiam mi pasis tra la Strato de la Municiejo, mi aŭdis ĉe la angulo de kolegio la tamburojn de la urba serĝento Harmentier, ĉirkaŭita de granda homamaso. Mli kuris al ĝi por povi aŭskulti la proklamon, kaj mi ĝuste alvenis, kiam ĝi komenciĝis

Harmentier legis, ke, laŭ la senatkonsulto de la 3-a, la dato de la konskripcio estis fiksita je la 15-a. Ni estis la 8-an, kaj restis do ne pli ol sep tagoj. Tio emociis min.

Ĉiuj kiuj troviĝis tie, ekdisiris poste dekstren kaj maldekstren en la plej granda silento. Mi alvenis ĉe ni tre malĝoja, kaj mi diris al sinjoro Gulden:

«Oni lotos venontĵaŭde.»

«Ha!» li replikis. «Oni ne perdas tempon... la afero urĝas...»

Estis facile fari al si ideon pri mia ĉagreno dum tiu tago kaj la sekvantaj. Mi ne povis sidi trankvile. Senĉese mi vidis min forlasanta la regionon. Aŭ ŝajnis al mi, ke mi trakuras la arbarojn, sekvate de ĝendarmoj, kiuj kriadis: «Halt! Halt!» Tiam mi imagis la ĉagrenon de Trinel, de onklino Gredel, de sinjoro Gulden. Fojfoje mi revis, ke mi marŝadas envice kun grupo da aliaj malfeliĉuloj, al kiuj oni kriadas: «Antaŭen! Bajoneton sur la fusilon!», dum

kugloj forprenis tutajn vicojn da ili. Mi jam aŭdis sibli la fusilkuglojn kaj zumi la kanonkuglojn.

«Restu trankvila, Josef,» diris al mi sinjoro Gulden. «Ne tiom turmentu vin. Pripensu, ke en la tuta konskripcio eble ne estas dek kiuj povus doni tiel bonan kialon por resti hejme kiel vi. Necesas, ke la kuracisto estu blinda por akcepti vin. Cetere, mi parolos kun la sinjoro komandanto de la urbo... Trankviliĝu do...»

Tiuj bonkoraj vortoj ne povis trankviligi min.

Tiel mi pasigis la tutan semajnon en mortiga angoro, kaj kiam alvenis la tago de la lotado, jaŭdon matene, mi estis tiel pala, tiel konsternita, ke la gepatroj de la aliaj lotantoj iusence enviis min pro mia mieno.

«Tiu,» ili diri unuj al la aliaj, «estas bonsanĉa... Li falas teren, kiam oni blovas kontraŭ lin... Estas homoj kiuj nakiĝis sub favora stelo.»

VI

Oni devas esti vidinta la urbodomon de Falsburgo la matenon de la 15-a de januaro 1813 dum la lotado. En tiu tago okazis grava evento: se oni malgajnus ĉe la lotado, oni estus devigita forlasi siajn gepatrojn, amikojn, bovojn, sian vilaĝon kaj teron aŭ urbon por iri lerni Dioscias-kie: «Un' du! Un' du! Halt! Kapon dekstren!... Kapon maldekstren!... Prezentu fusilon!... k.t.p.»

«Jes, tio estas grava afero, sed oni kutimiĝos al ĝi, kaj oni povos diri al si, plena je memfido: 'Post sep jaroj mi retrovos mian malnovan neston, miajn gepatrojn kaj eble ankaŭ mian amatinon... Mi vidos la mondon... Mi eĉ havos la rajton fariĝi poste arbargardisto aŭ ĝendarmo!»

Tio konsolas la prudentajn virojn. Sed se dum tiu tempo vi havus la malbonan ŝancon perdi la vivon, ĉio estus finita. El cent ofte eĉ ne unu revenis hejme. La ideo foriri por ĉiam preskaŭ ne povis eniri vian kapon.

Tiun tagon tiuj de Hardberg, Garbourg kaj Quatre-vents devis loti la unuaj, tiam tiuj de la urbo, kaj poste tiuj de Vechem kaj Mittelbronn.

Mi ellitiĝis frumatene, kaj kun la du kubutoj sur la labortablo, mi komencis rigardi defili ĉiujn tiujn homojn: la knaboj en bluzoj, la povraj maljunulinoj en lana jupo kaj kazakeno kun kurbiĝinta dorso, konsternita vizaĝo kaj bastono aŭ pluvumbrello sub la brako. Multaj alvenis kun sia tuta familio.

La sinjoro subprefekto de Sarrebourg en arĝentkolora ŝultromanteleto, kaj lia sekretario, alvenintaj la antaŭvesperon en la *Ruĝa Bovo*, ankaŭ rigardis tra la fenestro.

Je la oka sinjoro Gulden, matenmanĝinte, komencis labori. Mi faris nenion kaj rigardis, kiam urbestro Parmentier kaj lia adjunkto venis asisti la sinjoron subprefekton.

La lotado komenĉiĝis je la naŭa, kaj baldaŭ oni aŭdis resoni tra la stratoj la klarneton de Pffiffer-Karl kaj la violonon de la granda Andres. Ili ludis la Marŝon de la Svedoj. Akompanata de tiu melodio, miloj da povraj diabloj estis forlasontaj por ĉiam la malnovan Alsacon. La lotontoj dancadis, balanciĝadis, brakon en brako, eligadis kriojn kiuj kapablis fendi la nubojn, kaj frapadis la grundon per la kalkanumoj, svingante siajn ĉapelojn kaj provante ŝajni gajaj, dum ili havis la morton en la koro... Sed fine tio estis la kutimo. Kaj la granda Andres, magra, rigida, flava kiel ligno, kun sia kamarado, tute ronda, kun vangoj ŝveliĝintaj ĝis la oreloj, similis al tiuj estaĵoj kiuj kondukas onin al la tombejo, babilante inter si pri indiferentaĵoj.

Mi ĵus estis surmetinta mian ĵaketon kun hirundovosto kaj mian kastorharan ĉapelon por eliri, kiam onklino Gredel kaj Trinel eniris.

«Bonan tagon, sinjoro Gulden,» ili diris, «ni venas al la konskripcio.»

Li tuj vidis, ke Trinel estis plorinta. Ŝiaj okuloj estis ruĝaj, kaj ŝi pendigis sin je mia kolo, dum ŝia patrino turniĝis ĉirkaŭ nin.

Sinjoro Gulden demandis ilin:

«Ĉu jam baldaŭ devas alveni la horo por la junuloj de la urbo?»

«Jes, sinjoro Gulden,» respondis Trinel per malforta voĉo. «Tiu de Hardenberg jam finis.»

«Bone, bone ...Nu, Josef, la tempo urĝas: vi devas foriri,» li diris. «Sed ne ĉagreniĝu. Ne timu. Tiu lotado okazas nur pro la formo. Jam delonge oni ne plu gajnas, kaj se oni gajnas nun, oni malgajnos post du aŭ tri jaroj: ĉiuj numeroj estas malbonaj! Kiam la revizia konsilantaro kunvenos, ni vidos, kio estas bona por fari. Hodiaŭ oni donas al la homoj specon de kontentiĝo per tiu lotado... Sed ĉiuj malgajnos!»

«Estas tute egale,» replikis onklino Gredel, «Josef gajnos.»

«Jes, jes,» diris sinjoro Gulden ridentante, «tio nepre okazos.»

Tiam mi eliris kun Trinel kaj onklino Gredel, kaj ni iris al la granda placo, kien rapidis homamaso. En la butikoj dekoj da lotontoj aĉetis rubandon, forpuŝante unuj la aliajn antaŭ la vendotabloj. Oni vidis ilin ploradi, kantante kiel frenezuloj. Aliaj en la gastejoj ĉirkaŭbrakis unuj la aliajn singultante, sed ĉiam kantante. Du aŭ tri muzikbandoj el la ĉirkaŭaĵo, tiuj de la cigano Waldteufel, tiu de Rosselkasten kaj tiu de Georges Adam, alvenis kaj intermiksiĝis per korŝiraj kaj timigaj melodioj.

Trinel premis mian brakon, onklino Gredel sekvis nin.

Fronte al la gardistejo mi de fore rekonis la kolportiston Pinnacle, kiu estis malferminta sian bulegon²⁰ sur tableto. Tuj apude staris longa ligna stango kun multaj rubandoj, kiujn li vendis al la lotontoj.

Mi rapidis preteriri lin, kiam li kriis :

«He, lamulo ! Halt ! Halt! Venu do... Mi gardis belan rubandon por vi. Vi bezonas belegan... La rubandon de tiuj kiuj gajnas!»

Li svingis super la kapo grandan nigran rubandon, kaj mi nevole paliĝis. Sed kiam ni supreniris la ŝtupojn de la urbodomo, ia lotinto ĝuste malsupreniris. Estis Klipfel, la forĝisto de ĉe la Franca Pordego. Li ĵus tiris la numeron ok kaj jam de fore ekkriis:

«Nigran rubandon, Pinnacle nigran rubandon!... Alportu ĝin, kiom ajn ĝi kostas!»

Lia vizaĝo estis sombra malgraŭ lia rido. Lia malgranda frato Johann ploris kaj kriis post li:

«Ne, Jakob, ne la nigran rubandon!»

Sed Pinnacle jam ligis la rubandon ĉirkaŭ la ĉapelo de la forĝisto, dum li diris :

«Jen kion ni nun bezonas... Ni ĉiuj estas mortontaj... Ni devas porti nia funebbron!»

Kaj per sovaĝa voĉo li kriis :

«Vivu la Imperiestro!»

Mi estis kontenta vidi tiun rubandon ĉirkaŭ la ĉapelo de Klipfel prefere ol ĉirkaŭ la mia, kaj mi rapide glitis en la homamason por eskapi al Pinnacle.

Ni devis multe peni por eniri sub la volbon de la urbodomo kaj supreniri la malnovan kverkan ŝtuparon, laŭ kiu la homoj supren- kaj malsupreniris kiel en vera formikejo. Tra la granda supra salono promenadis ĝendarmo Kelz, konservante kiel eble plej la ordon. Kaj en la konsilantara ĉambro, flanke de tiu, kie troviĝis pentrita damo Justeco kun rubando sur la okuloj, oni aŭdis krii la numerojn. De tempo al tempo lotinto eliris ĝis kun pro sango ŝvelinta vizaĝo, fiksante sian numeron al sia ĉapelo kaj forirante tra la homamaso kun klinita kapo kiel furioza virbovo, kiu jam ne vidas klare kaj volas rompi siajn kornojn kontraŭ muro. Aliaj kontraŭe trapasis palaj kiel mortintoj.

La fenestroj de la urbodomo estis malfermitaj. Ekstere oni aŭdis la kvin aŭ ses muzikbandojn ludi samtempe. Estis terura kakofonio.

Mi premis la manon de Trinel, kaj malrapide ni alvenis tra tiun homamason en la salono, kie la sinjoro subprefekto, la urbestro kaj la sekretario, sidante sur sia tribunon, laŭte kriis la numerojn, kiel oni prononcas juĝojn, ĉar ĉiuj numeroj estis veraj juĝoj.

Ni longe atendis.

Mi jam ne havis unu guton da sango en miaj

---

²⁰ Kolportistoj metis siajn varojn en grandan tukon kaj nodis la kontraŭajn angulojn.

vejnoj, kiam oni kriis mian nomon. Mi antaŭeniris sen vidi nek aŭdi, metis la manon en la keston kaj tiris mian numeron. La sinjoro subprefekto prenis ĝin kaj kriis : «La numero dek sep!»

Tiam mi senvorte foriris, Trinel kaj onklino Gredel venis post mi. Ni desendis al la placo, kaj respirante iom da freŝa aero, mi memoris, ke mi tiris la numeron dek sep.

«Mi tamen metis ion en vian poŝon,» diris onklino Gredel, «sed tiu fripono Pinnacle ĵetis malbonan sorton sur vin.»

Samtempe ŝi tiris el mia poŝo ŝnurpecon. Dikaj ŝvitgutoj fluis de mia friunto. Trinel estis tute pala, kaj tiam ni reiris al la domo de sinjoro Gulden.

«Kiun numeron vi havas, Josef?» li demandis min.

«Dek sep,» respondis la onklino, sidiĝante kun la manoj sur la genuoj.

Momenton sinjoro Gulden ŝajnis konfuzita, sed tiam li diris :

«Tiel bona kiel alia... Ĉiuj foriris... Necesas replenigi la kadrojn. Tio signifas nenion por Josef. Mi iros viziti la sinjoron urbestron kaj la sinjoron komandanton de la urbo... Ne por mensogi, sed por diri, ke Josef lamas, kion scias la tuta urbo. Sed en ilia hasto ili povas esti pretervidinta tion. Tiam, ne maltraktivikĝu, havu fidon.»

Tiuj vortoj trankviligis onklinon Gredel kaj Trinel, kiuj reiris al Quatre-Vents, plenaj je bona espero. Sed por mi estis alia afero. Ekde tiu momento mi havis plu nenian trankvilan minuton, nek tage, nek nokte.

La imperiestro havis bonan kutimon : li ne lasis la rekrutojn suspiri hejme. Tuj post la lotado alvenis la revizia konsilantaro, kaj kelkajn tagojn poste la marŝordono. Li ne agis kiel tiuj dentelŝiristoj, kiuj unue montras al vi siajn prenilojn kaj kroĉiletojn kaj longe rigardas en vian buŝon, tiel ke vi ekhavas kolikon antaŭ ol ili decidiĝas: li iras rekt al sia celo.

Tri tagojn post la lotado la revizia konsilantaro estis en la urbodomo kun ĉiuj urbestroj de la kantono kaj kelkaj gravuloj por doni informojn en kazo de bezono.

La antaŭan tagon sinjoro Gulden estis surmetinta sian grandan kaŝtankoloran kapoton kaj sian belan perukon por iri restreĉi la horloĝon de la sinjoro urbestro kaj de la sinjoro komandanto. Li revenis kun ridanta mieno kaj diris al mi :

«Ĉio iras glate. La sinjoro urbestro kaj la sinjoro komandanto bone scias, ke vi lamas. Tio estas sufiĉe klara, diable ! Ili tuj respondis al mi : 'Hej, sinjoro Gulden, tiu junulo lamas. Pro kio do paroli pri li ? Ne maltrankviliĝu: ni ne bezonas handikapulojn, sed soldatojn!»

Tiuj vortoj ŝmiris balzamon sur mia koro, kaj tiun nokton mi dormis kiel beatulo. Sed la morgaŭon angoro reprenis min. Mi bildigis al mi, kiom da viroj kun fizikaj mankoj tamen foriris, kaj kiom da aliaj havis la madelikatecon inventi ilin por trompi la konsilantaron : ekzemple glutante noceblajn aferojn por paligi sin, aŭ bandaĝante kruron por doni al si varikon, aŭ ŝajnigante esti surdaj, blindaj, idiotaj. Pensante pri tiuj aferoj, mi bedaŭris esti nesufiĉe lama, kaj ankaŭ mi, sen averti sinjoron Gulden, trinkis en mia angoro la tutan vinagron kiu troviĝis en boteto de la vinagro- kaj oleokompleto. Poste mi vestis min, kredante havi la mienon de elterigito, ĉar la vinagro estis tre forta kaj prilaboris mian internon. Sed kiam mi eniris la ĉambron de sinjoro Glden, tiu ĉi, apenaŭ vidinte min, ekkriis:

«Josef, kio estas al vi ? Vi estas ruĝa kiel virkoko!»

Kaj mi rigardante min en spegulo, vidis, ke mi estas ruĝa ĝis sur la pinto de mia nazo kaj miaj oreloj. Tiam mi timiĝis, ĉar anstatŭ paliĝi mi ruĝiĝis ankoraŭ pli, kaj en mia mizero mi ekkriis:

«Nun mi pereos ! Mi aspektos kiel knabo, kiu ne havas mankojn, sed eĉ fartas tre bone. La vinagro supreniris en mian kapon.»

«Kiu vinagro?» demandis sinjoro Gulden.

«Tiu de la vinagro- kaj oleokompleto. Mi trinkis ĝin por havi palan mienon, kiel oni rakontas pri fraŭlino Schlapp, la orgenistino. Ho, Dio mia, kian malbonan ideon mi havis!»

«Tio ne malhelpas, ke vi estas lama, » diris sinjoro Gulden. «Sed vi volis trompi la konsilantaron, kaj tio ne estas honesta! Sed jen sonoras la naŭa kaj duono. Werner venis averti min hieraŭ, ke via vico estas je la deka... Do rapidu!»

Mi do devis foriri en tiu stato. La fajro de la vinagro eliris tra miaj vangoj. Kiam mi renkontis la onklinon kaj Trinel, kiuj atendis min sub la volbo de la urbodomo, ili apenaŭ rekonis min.

«Kiel kontenta kaj ĝoja vi aspektas diris al mi onklino Gredel!»

Aŭdante tion, mi certe estus sveninta, se la vinagro ne estus subteninta min malgraŭ mi. Mi do supreniris la ŝtuparon en eksterordinara konfuzo sen povi movi la langon por respondi, tiom da honto mi sentis pri mia stultaĵo

Supre jam estis ricevitaj pli ol dudek kvin lotintojn kiuj pretendis fizikan mankon, kaj pli ol dudek kvin aliaj, sidantaj sur benko kontraŭ la muro, rigardis teren kun pendantaj vangoj, atendente sian vicon.

La maljuna ĝendarmo Kelz kun sia granda ĉapelo kun kornoj promenadis tien kaj reen. Tuj kiam li vidis min, li haltis kvazaŭ mirigita, tiam ekkriis:

«Bone, bone! Jen fine junulo kiu ne estas ĉagrenita foriri: la amo de la gloro radias el liaj okuloj!»

Kaj metante manon sur mian ŝultron, li diris :

«Estas bone, Josef, mi antaŭdiras al vi, ke vi estos kaporalo fine de la militiro.»

«Sed mi lamas!» mi ekkriis, indigna.

«Vi lamas!» diris Kelz, palpebrumante kaj ridante. «Vi lamas ! Estas egale. Kun tia mieno oni ĉiam sukcesos.»

Li apenaŭ finis siajn vortojn, la pordo de la salono, kie sidis la revizia konsilantaro, malfermiĝis, kaj Werner, la alia ĝendarmo, elmetis la kapon kaj kriis per rauka voĉo :

«Josef Seitz!»

Mi eniris, lamante tiom, kiom mi povis, kaj Werner refermis la pordon. La kantonaj urbestroj, la sinjoro subprefekto kaj la sinjoro urbestro de Falsburgo sidis en duoncirklo en foteloj, kaj la sekretario Freylik ĉe sia tablo. Lu lotinto kun longaj haroj pendantaj sur liaj okuloj, nuda kolo kaj malfermita buŝo por suspiri, aspektis kiel viro kiun oni intencis pendumi. Du kuracistoj, la sinjoro ĥirurgo-majoro de la hospitalo kaj alia ĥirurgo en uniformo interparolis meze de la salono. La subprefekto turnis sin al mi:

«Malvestu vin»

Kaj mi malvestis min ĝis la ĉemizo, kiun Werner deprenis de mi. La aliaj rigardis.

La sinjoro subprefekto diris :

«Jen sanega junulo.»

Tiuj vortoj kolerigis min. Malgraŭ tio mi respondis honeste :

«Sed mi lamas, sinjoro subprefekto.»

La ĥirurgoj rigardis min, kaj tiu de la hospitalo, al kiu la sinjoro komandanto sendube estis parolinta pri mi, diris:

«La maldekstra kruro estas iomete pli mallonga.»

«Ba!» diris la alia. «Ĝi estas solida.»

Tiam, metante manon sur mian bruston :

«La staturo estas bona,» li diris. «Tusu.»

Mi tuis kiel eble plej malforte, sed li tamen trovis, ke mihavas bonan tembron, kaj tiam li diris :

«Rigardu tiujn kolorojn. Jen kio nomiĝas bona sango!»

Komprenante, ke oni prenos min, se mi dirus nenion, mi respondis :

«Mi trinkis vinagron.»

«Ha ! Tio pruvas, ke vi havas bonan stomakon, ĉar vi ŝatas vinagron.»

«Sed mi lamas!» mi ekkriis, ĉagrenite.

«Ba ! Ne ĉagreniĝu,» replikis tiu viro. «Mi certigas vin, ke via kruro estas solida.»

«Tio ne malhelpas,» diris la sinjoro urbestro de Falsburgo, «ke tiu ĉi junulo lamas ekde sia naskiĝo. Tiu fakto estas konata en la tuta Falsburgo.»

«Sendube,» diris la ĥirurgo de la hospitalo, «la maldekstra kruro estas iom tro mallonga.»

«Tio estas kazo de sendevigo.»

«Jes,» diris la urbestro, «mi estas certa, ke tiu ĉi junulo ne povos elteni longan marŝon. Li jam postrestos survoje dum la dua etapo.»

La una kuracisto diris plu nenion.

Mi jam kredis, ke mi estas savita de la milito, kiam la sinjoro subprefekto demandis min:

«Ĉu vi estas Josef Seitz?»

«Jes, sinjoro subprefekto,» mi respondis.

«Nu, sinjoroj, aŭskultu,» li diris, eligante leteron el sia paperujo.

Li komencis legi leteron, en kiu oni rakontis, ke ses monatojn antaŭe mi vetis, ke mi povas iri al Saverne kaj reveni de tie pli rapide ol Pinacle, ke ni demetis tiun vojon kune en malpli ol tri horoj, kaj ke mi gajnis.

Malfeliĉe, tio estis vera. Tiu fripono Pinacle ĉiam nomis min lamulo, kaj en mia kolero mi vetis kun li. Ĉiuj sciis tion, kaj mi do ne povis aserti la kontraŭon.

Ĉar mi restis konfuzita, la unua ĥiruigo diris:

«Jen kio decidis pri la demando. Vi povas revestu vin.»

Kaj turnante sin al la sekretario, li diris :

«Taŭga por la servo.»

Mi revestis min en terura malespero.

Werner vokis alian. Mi atentis pri nenio plu. Lu helpis min sur la ŝtuparo, kaj kiam Trinell demandis min, kio okazis, mi eligis teruran singulton, kaj mi estus falinta desupre malsupren, se la nklinio ne estus subteninta min.

Ni eliris tra la malantaŭa pordo kaj transiris la malgrandan placon. Mi ploris kiel infano kaj Trinell ankaŭ. Sub la halo, en la ombro, ni haltis kaj ĉirkaŭbrakis nin.

Onklino Gredel kriis :

«Ha! Tiuj rabistoj!... Ili forprenas nun ankaŭ la lamulojn kaj invalidojn! Ili bezonas ĉiujn! Ili venu do ankaŭ forpreni nin!»

La homoj kuniĝis antaŭ la tablo de buĉisto Sepel, kiu, distranĉante sian viandon, diris:

«Patrino Gredel, nome de la ĉielo, silentu... Oni kapablas meti vin en prizanon.»

«Nu, oni metu min en pizonon,» ŝi kriis, «oni masakru min. Mi diras, ke la viroj estas malakraĝuloj, ĉar il permesas tiujn hororaĵojn!»

Sed kiam la urba serĝento alproksimiĝis, ni kune foriris plorante. Ni deturniĝis ĉirkaŭ la angulon de la kafejo Hemmerle, kaj ni eniris nian domon. La homoj rigardis nin de malantaŭ siaj fenestroj, dirante unuj al la aliaj :

«Jen ankoraŭ unu kiu foriros.»

Sciante, ke onklino Gredel kaj Trinell venos vespermanĝi ĉe ni, sinjoro Gulden alportigis de la *Ora Ŝafo* farĉitan anseron kaj du botelojn da bona alsaca vino. Li estis certe, ke Josef estis deklarita netaŭga por la militservo. Tial, kia

estis lia surprizo, kiam li aŭdis ilin nun eniri kune kun maĝojaj mienoj.

«Kio estas?» li demandis, repuŝante sian silkan ĉapon sur la nukon kaj rigardante nun per grande malfermitaj okuloj.

Mi ne havis la forton respondi lin. Mi ĵetis min en la divanon, esplorante. Trinel sidiĝis apud min, la brakojn ĉirkaŭ mia kolo, kaj niaj singularoj duobliĝis.

Onklino Gredel diris :

«a rabistoj prenis lin.»

«Tio estas neebla!» elkriis sinjoro Gulden. «Tio montras nur la krimecon de tiuj homoj.»

Kaj koleriĝante pli kaj pli, ŝi ekkriis :

«Do ne plu okazas revolucio! Tiuj banditoj estos do ĉiam la mastroj!»

«Nu, patrino Gredel, trankviliĝu,» diris sinjoro Gulden, «nome de la ĉielo, ne krii tiel forte. Josef, racie rakontu al ni la aferon. Ili eraris... Alie ne eblas... La sinjoro urbestro kaj la komandanto diris do nenion?»

Ĝemante mi rakontis la historion de la letero, kaj onklo Gredel, kiu sciis nenion pri tio, komencis kriigi, levante la pugnojn :

«Ha! La rabistoj! Donu Dio, ke Pinnacle ankoraufoje eniru mian domon! Mi fendos lian kapon per mia hakilo!»

Sinjoro Gulden estis konsternita.

«Kiel do? Vi ne diris, ke tiu historio estas falsa!» li diris. «Tiu historio estas do vera?»

Kaj ĉar mi mallevis la kapon, sen respondi, li aldiris, kunigante la manojn

«Ha! Tiuj junuloj, ili pensas pri nenio... Kia nesingardeco!... Kia nesingardeco!»

Li promenis tien kaj reen tra la ĉambro. Tiam li residiĝis por viŝi siajn okulvitrojn, kaj onklino Gredel diris:

«Jes, sed tamen ili ne havos lin. Ili malicoj servos al nenio. Ĉi-vespere Josef estas en la montaro survoje al Svisio.»

Aŭdinte tion, sinjoro Gulden fariĝis grava. Li kuntiris la brovojn kaj respondis post momento:

«Estas malfeliĉo, ĉar Josef vere lamas... Oni agnoskos tion poste. Li ne povos marŝi du tagojn sen postresti kaj malsaniĝi. Sed vi malpravas, patrino Gredel, ĉar parolante tiamaniere vi donas al li malbonan konsilon.»

«Ĉu malbonan konsilon?» ŝi demandis. «Ĉu ankaŭ vi estas por la mortigo de niaj junuloj?»

«Tute ne,» li respondis trankvile, «mi ne ŝatas la militojn, precipe ne tiujn, dum kiuj centoj da miloj da viroj perdas la vivon pro la gloro de unu sola. Sed tiuj militoj finiĝos. Ne por akiri gloron kaj reĝejoj oni rekrutas nun soldatojn, sed por defendi la landon, kiun oni kompromitis per tiraneco kaj tro granda ambicio. Malfeliĉe la rusoj proksimiĝas, la prusoj kuniĝas kun ili,

kaj niaj amikoj, la aŭstroj, atendas nur la bonan okazon por ĵeti sin sur nian dorson. Se ni ne iros renkonte al ili, ili venos ĉe nin, ĉar ni havos la tutan eŭropon kontraŭ ni kiel en 1793. Estas do tute alia afero ol niaj militoj en Hispanio, Rusio kaj Germanio. Kaj mi, kiel ajn maljuna mi estas, patrino Gredel, se oni bezonos la veteranojn de la Respubliko, mi hontus iri fari horloĝojn en Svisio, dum aliaj verŝas sian sangon por defendi la patrion. Cetere, bone aŭskultu tion ĉi: la dezertintoj estos ĉie malestimataj. Farinte fifaron, oni plu nenie havos radikojn, oni ne plu havos patron, nek patrion, nek vilaĝon, nek patrion... Oni juĝis sin nekapabla plenumi la unuan el siaj devoj, kiu estas la devo ami kaj subteni sian landon, eĉ se ĝi malpravas.»

Li diris nenion plu pri la aferon en tiu momento kaj sidiĝis ĉe la tablon kun grava mieno.

«Ni nun manĝu,» li aldiris post momento da silento. «Jen jam sonoras la tagmezo. Patrino Gredel klaj Trinel, sidiĝu tien.»

Ili sidiĝis, sed ne manĝis. Mi pripensis la vortojn de sinjoro Gulden, kiuj ŝajnis ĝustaj al mi. Onklino Gredel kunpremis la lipojn, kaj de tempo al tempo ŝi rigardis min por vidi, kion mi pensas. Fine ŝi diris:

«Mi mokas pri lando, kie oni forprenas la familipatrojn kaj knabojn! Se mi estus Josef, mi tuj forkurus.»

«Aŭskultu, onklino Gredel,» mi respondis al ŝi, «vi scias, ke mi ŝatas nenion pli ol pacon kaj trankvilecon. Sed tamen mi ne volus fuĝi kiel senlandano al alia lando. Malgraŭ tio mi faros kion volos Trinel: se ŝi diros al mi, ke mi iru al Svisio, mi iros!»

Tiam Trinel, klinante la kapo por kaŝi siajn larmojn, mallaŭte diris:

«Mi ne volas, ke oni povu nomi vin dezertinto.»

«Nu do, mi faros kiel la aliaj!» mi ekkriis. «Car tiuj de Falsburgo kaj Dagsberg foriros al la milito, ankaŭ mi faros tion.»

Sinjoro Gulden faris nenian rimarkon.

«Ĉiu estas libera,» li diris post kelkaj momentoj, «sed mi estas kontenta, ke Josef pensas kiel mi.»

Tiam refariĝis silento, kaj ĉirkaŭ la dua onklino Gredel leviĝis de la tablo kaj prenis sian korbon. Ŝi ŝajnis deprimita kaj diris al mi :

«Josef, vi ne volas aŭskulti min, sed estas egale. Kun la helpo de la Sinjoro ĉio finiĝos bone. Vi revenos, se Dio volas, kaj Trinel atendos vin.»

Trinel, ĵetante sin ĉe mia kolo, rekomencis plori, kaj ankaŭ mi ekploris, tiel ke sinjoro Gulden mem ne povis retenigi sin verŝi larmojn.

Fine Trinel kaj ŝia patrino malsupreniris la ŝtuparon, kaj de malsupre mia onklino kriis :

«Josef, provu veni ankoraŭ trifoje ĉe nin.»

«Jes, jes, mi provos,» mi respondis, fermante la pordon.

Mi ne plu povis stari per miaj kruroj. Neniam mi estis tiel malfeliĉa, kaj eĉ hodiaŭ, kiam mi pensas pri tio, mia koro turnas sin.

VII

Ekde tiu tago mi ne plu povis koncentriĝi sur io ajn. Unue mi provis repreni mian laboron, sed senĉese miaj pensoj estis aliloke, kaj sinjoro Gulden diris al mi:

«Josef, lasu tion... Profitu de la malmultan tempon kiu ankoraŭ restas al vi, pasigante ĝin kun mi. Iru viziti Trinel kaj patrilon Gredel. Mi ĉiam ankoraŭ kredas, ke oni deklaras vin netaŭga. Sed kion oni povas scii? Oni bezonas tiom da viroj, ĉar la milito riskas daŭri tre longe.»

Ĉiumatene mi do iris al Quatre-Vents, kaj mi pasigis miajn tagojn kun Trinel. Ni estis tre malĝojaj, kaj tamen tre feliĉaj vidi nin tiel ofte. Ni amis nin ankoraŭ pli ol antaŭe, se tio estus ebla. Iam kaj iam Trinel provis kanti kiel en la bona tempo. Sed subite ŝi ekploris. Tiam ni ploris kune, kaj onklino Gredel komencis malbeni la militojn, kiuj malfeliĉigas ĉiujn homojn. Ŝi diris, ke la revizia konsilantaro meritas esti pendumita, ke iuj el tiuj bandidoj interkonsentis por veneni nian ekziston. Iomete malpezigis nin aŭdi ŝin kriegi, kaj ni trovis, ke ŝi pravas.

Vespere mi reiris al la urbo ĉirkaŭ la oka aŭ la naŭa, antaŭ la momento, kiam oni fermis la pordegojn, kaj preterirante, mi vidis ĉiujn malgrandajn drinkejojn plenaj ja konskriptoj kaj maljunaj soldatoj, kiu estis deklaritaj netaŭgaj, kiuj drinkis kune. La konskriptoj ĉiam pagis. La aliaj, la grasan polican ĉapon sur la orelo, la malnovan ĉevalharan kolumon rektigita, kun ruĝa nazo, suprenturinis sian lipharojn, rakontante kun majesta sinteno siajn batalojn, marŝojn kaj duelojn.

Oni povis vidi nenion pli abomenan ol tiujn truojn plenajn je fumo kun oleolampoj pendante sub la nigraj traboj, tiujn maljunajn militemulaĉojn kaj tiujn junajn virojn dinkantajn, kriegantajn kaj batantajn sur la tablojn kiel blinduloj. Kaj malantaŭe, en la ombro, la maljuna Aneta Schnapps aŭ Maria Hering kun tordita hartubero sur la nuko kaj tridenta kombilo pikita tra ĝin, rigardantan tiujn scenojn gratante al si la kokson aŭ malplenigante poton je la sano de la bravuloj.

Estis malĝojige vidi filojn de kamparanoj, honestajn kaj diligentajn virojn, vivi tian humiligan ekziston. Sed neniu plu ŝatis labori. Oni estus doninta sian vivon por du moneretoj. Krieginte, drinkeginte kaj malĝojiginte en sia koro, oni ekdormis kun la nazo sur la tablo, kaj la maljunuloj malplenigis siajn kruĉojn, kantante : «*Vokas min la granda gloro... !* »

Vidante tiujn aferojn, mi benis la ĉielon en mia mizero, pro tio ke ĝi donis al mi honestajn homojn por subteni mian kuraĝon kaj malhelpi min fali inter tiajn manojn.

Tio daŭris ĝis la 15-a de januaro. Kelkajn tagojn antaŭe granda nombro da italaj rekrutoj – piemontanoj kaj ĝenovanoj – estis alvenintaj en la urbo. Unuj estis dikaj kaj grasaj kiel savojanoj nutritaj per kaŝtanoj, kun alta pinthava ĉapelo sur la krisphara kapo, en malhelverda farbita krudlana pantalono kaj ĵaketo ankaŭ el kruda lano, sed brikkolore farbita, kaj leda zono ĉirkaŭ la talio. Ili surhavis enormajn ŝuojn kaj manĝis fromaĝon el la mano sidante laŭlonge de la manova halo. La aliaj – malgrasaj, maldikaj kaj brunaj – tremetadis en siaj bluzoj, kiam ili nur vidis la neĝon sur la tegmentoj, kaj rigardis preteriri la virinojn per siaj grandaj nigraj kaj malgajaj okuloj. Oni ekzercadis ilin ĉiutage sur la placo, ritme marŝigante ilin. Ili estis plenigontaj la kadron de la 6-a armeo en Mainz klaj ripozis iomete en la infanteria kazerno.

La kapitano de la italaj rekrutoj, kiu nomiĝis Vidal, loĝis super nia ĉambro. Li estis larĝa-ŝultra, solida kaj firmega viro, sed ankaŭ tre bonkora kaj honesta. Li venis reparigi ĉe ni la sonorilaron de sia horloĝo, kaj kiam li eksciis, ke mi estas konskripto, kaj ke mi timas, ke mi ne revenos, li kuraĝigis min, dirante, ke ĉio estas nur kutimo, ke post kvin aŭ ses monatoj oni batalas kaj marŝas, kiel oni manĝas supon, kaj ke eĉ multaj tiagrade kutimas pafi al homoj per fusilo aŭ kanono, ke ili rigardas sin malfeliĉaj, kiam ili ne havas tiun ĝojon.

Sed lia maniero rezoni ne estis laŭ mia gusto, des pli ke mi ekvidis sur unu el liaj vangoj kvin aŭ ses grandajn pulvograjnojn, kiuj profunde penetris en la haŭton, kaj pri kiuj li diris, ke ili devenis de fusilpafo, kiun rusoj direktis al li preskaŭ tuj sub la nazo. Tiu situacio pli kaj pli maplaĉis al mi, kaj ĉar pluraj tagoj pasis sen novaĵoj, mi komencis kredi, ke oni forgesis min kiel la grandan Jakob de la kampulbieno Chèvre-Hof, pri kiu ĉiuj ankoraŭ parolis pro lia eksterordinara bonŝanco. Onklino Gredel diris al mi iufoje, kiam mi venis ĉe ŝin :

«Nu, nu, ili do volas lasi nin trankvilaj!»

Sed la mateno de la 25-a de januaro, en la momento, kiam mi estis ekironta al Quatre-

Vents, sinjoro Gulden, kiu laboris ĉe sia labor-tablo kun reva mieno, turnis sin al mi kun larmoj en siaj okuloj kaj diris :

«Aŭskulti, Josef, mi volis ankoraŭ lasi vin dormi tiun ĉi nokton, sed tamen necesas, ke vi sciu tion ĉi, mia filo: hieraŭ la serĝento de la ĝendarmejo venis alporti vian marŝordonon. VI foriros kun la piemontanoj kaj ĝenovanoj kaj kvin aŭ ses knaboj de la urbo: la filo Klipfel, la filo Lörig, Johann Fürst kaj Kasper Zebedeus. VI iras al Mainz.»

Aŭdante tion, mi sentis miajn krurojn senfortiĝi, kaj mi sidiĝis sen povi respondi eĉ unu vorton. Sinjoro Gulden eligis el sia tirkesto la marŝordonon skribitan per bela manskribo kaj komencis malrapide legi ĝin.

Ĉio kion mi memoras, estas ke la nomita Josef Seitz, naskiĝinta en Dagsberg, kantono Falsburgo, distrikto Sarrebourg, estas enkorpusigita en la 6-an armeon, kaj ke li devas aliĝi al sia korpuso en Mainz ne pli malfrue ol la 29-an de januaro.

Tiu letero havis sur mi la saman malbonan efikon, kiel se mi estus sciinta nenion antaŭe. Mi rigardis tion kiel ion novan, kaj mi indignis.

Post momento da silento sinjoro Gulden diris ankoraŭ:

«Hodiaŭ ĉirkaŭ la dek-unua la italoj foriros.

Tiam, kvazaŭ vekigante el malagrabla sonĝo, mi ekkriis :

«Sed ĉu do mi ne plu revidos Trinel?»

«Jes ja, Josef,» li diris per tremetanta voĉo, «mi avertigis patrinon Gredel kaj Trinel. Ili do venos, mia filo, kaj vi povos ankoraŭ ĉirkaŭbraki ilin antaŭ ol foriri.

Mi vidis lian malĝojon, kaj mi ankoraŭ pli moliĝis, tiel ke mi havis grandan penon malhelpi min eklarmi.

Post minuto li daŭrigis.

«Vi ne bezonas maltraktivliĝi pri io ajn, mi preparis ĉion antaŭe. Kaj kiam vi revenos, Josef, se Dio volas, ke vi estu ankoraŭ en tiu ĉi mondo, vi trovos min la sama viro. Jen mi komencas maljuniĝi, kaj mia plej granda feliĉo estus povi gardi vin kiel filon, ĉar mi trovas en vi la bonan koron kaj rektan spiriton de honesta viro. Mi estus doninta al vi mian tutan havaĵon. Al ni estus estinte bone kune... Trinel kaj vi estus estintaj miaj infanoj... Sed ĉar la situacio estas, kia ĝi estas, ni rezignaci. Tio ĉi daŭros nur malmultajn tempon. Mi estas certa, ke vi estos deklarita netaŭga. Oni baldaŭ vidos, ke vi ne povas fari longajn marŝojn.»

Dum li parolis, mi mallaŭte singultis, la kapon sur la genuoj.

Fine li leviĝis kaj prenis el la ŝranko soldatan sakon el bovina ledo, kiun li metis sur la tablon. Mi rigardis lin tute deprimita, pensante nur pri la malfeliĉo devi foriri.

«Jen via sako,» li diris. «Mi metis en ĝin ĉion kion vi bezonas: du tolajn ĉemizojn, du flanelajn veŝtojn kaj la reston. Vi ricevos du ĉemizojn en Mainz. Estas ĉio kion vi bezonas. Sed mi ankaŭ farigis por vi ŝuojn, ĉar estas nenio pli malbona ol la ŝuoj de la liverantoj. Ili preskaŭ ĉiam estas el ĉevala ledo, kiu terure varmigas la piedojn. VI ne estas sufiĉe solida sur viaj kruroj, mia povra infano, kaj almenaŭ vi ne havos tiun plian doloron. Jen, estas ĉio.»

Li metis la sakon sur la tblon kaj residiĝis.

Ekstere oni aŭdis la venadon kaj iradon de la italoj, kiuj pretigis sin por foriri. Ni aŭdis kapitanon Vidal doni ordonojn. Li havis sian ĉevalon en la ĝendarmeja kazerno kaj diris al soldato iri rigardi, ĉu ĝi estis bone frotita kaj ricevinta sian avenon.

Ĉiu tiu bruado kaj movado havis sur mi strangan efikon, kaj mi ankoraŭ ne povis kredi, ke mi devis forlasi la urbon. Kiam mi tiel estis en la plej granda konfuzo, jen malfermiĝis la pordo kaj Trinel ĵetas sin ĝemante inter miajn brakojn, dum onklino Gredel ekkriis:

«Mi ja diris al vi, ke, se vi ne fuĝos al Svisio, tiuj rabistoj fine forkonkukos vin... Sed vi ne volis kredi min.»

«Patrino Gredel,» tuj respondios al ŝi sinjoro Gulden, «foriri por plenumi sian devon ne estas tiel granda malfeliĉo kiel esti malestimata de la honestaj homoj. Anstataŭ tiuj krioj kaj riproĉoj, kiuj servas al nenio, estus pli bone, ke vi konsolu kaj subtenu Josef.»

«Ha!» ŝi replikis. « Mi ne faras al li riproĉojn. Ne ! Kvankam estas terure devi vidi tiajn abomenajn aferojn.»

Trinel ne povis delasi min. Ŝi sidis flanke de mi kaj ni ĉirkaŭbrakis nin.

«Vi revenos,» ŝi diris, ĉirkaŭprenante min.

«Jes, jes,» mi respondis mallaŭte. «Kaj vi, ĉu vi ĉiam pensos pri mi? Ĉu vi ne amos iun alian ol min ?»

Tiam ŝi eksingultis, dirante:

«Ho, ne ! Mi ĉiam volos ami nur vin.»

Tio daŭris kvaronhoron, kiam la pordo malfermiĝis, kaj kapitano Vidal eniris, lian volvitan mantelon sur liaj ŝultroj kial ĉaskornon.

«Nu?» li demandis. Kiel fartas nia junulo?»

«Jen li estas,» respondis sinjoro Gulden.

«Ha! » diris la kapitano. «Ili malĝojas. Estas tute normale... Mi bone memoras tion. Ni ĉiuj postlasas iun en nia lando.»

Tiam, plilaŭtigante la voĉon:

«Ek, junulo, kuraĝon ! Ni jam ne estas infanoj, diable!»

Li rigardis Trinel.

«Estas egale,» li diris al sinjoro Gulden, «mi komprenas, ke li ne ŝatas foriri.»

La tamburistoj batis ĉe ĉiuj stratanguloj, kaj la kapitano aldiris:

«Ni havas ankoraŭ dudek minutojn antaŭ ol ekiri.»

Ĵetante al mi rigardon:

«Ni ne manku al la unua apelo, junulo,» li diris, premante la manon al sinjoro Gulden.

Li eliris. Oni aŭdis lian ĉevalon piedfrapi ĉe la pordo.

La ĉielo estis griza. Malĝojo superfortis min. Mi ne povis forlasi Trinel.

Subite la tamburoj ekulbatis. Ĉiuj tamburistoj kuniĝis sur la placo. Sinjoro Gulden, tuj prenante la sakon per ĝiaj rimenoj de la tablo, diris en grava tono:

«Josef, nun ni ĉirkaŭbraku nin, ĉar la tempo urĝas.»

Mi ekstaris tute pala. Li fiksas la sakon sur mia dorso. Trinel, sidante kun la vizaĝo en sia antaŭtuko, sangultis. Patrino Gredel, starante, rigardis min kun kunpremitaj lipoj.

La rulbatado ĉiam daŭris. Subite ĝi haltis.

«La apelo tuj komenĉiĝos,» diris sinjoro Gulden, ĉirkaŭbrakante min, kaj subite lia koro cedis. Li ekploris, nomante min sia filo, dirante:

«Kuraĝon, Josef!»

Onklino Gredel sidiĝis. Kial mi kliniĝis al ŝi, ŝi prenis mian vizaĝon inter siaj manoj kaj, kisantante min, ekkriis:

«Mi ĉiam amis vin, Josef, ekde kiam vi estis nu infaneto. Mi ĉiam amis vin! Vi donis al ni nur kontentecon, kaj nun kiam vi foriras... Dio mia, kia malfeliĉo!»

Post kiam onklino Gredel delasis min, mi rigardis Trinel, kiu ne moviĝis, kaj alproksimiĝinte, mi kisis ŝin sur la nuko. Ŝi ne leviĝis, kaj mi rapide foriris, jam ne havante la forton, kiam ŝi ekkriis per disŝiranta voĉo.

«Josef! Josef!»

Tiam mi turnis min. Ni ĵetis nin inter niajn brakojn kaj kelkaj minutojn ŝi restis tiel, singultante. Trinel jam ne povis teni sin staranta. Mi metis ŝin sur fotelon kaj foriris sen kuraĝi turni la kapon.

Mi jam estis sur la placo meze de la italoj kaj amaso da homoj, kiuj kriadis kaj ploradis, alkondukinte siajn filojn, kaj mi vidis nenion, aŭdis nenion.

Kiam la rulbatado de la tamburoj rekomenciĝis, mi rigardis ĉirkaŭ min kaj vidis, ke mi staras inter Klipfel kaj Fürst, ambaŭ kun sako sur la dorso. Iliaj gepatroj antaŭ ni sur la placo ploris kvazaŭ por entombigo. Dekstre apud la urbodomo kapitano Vidal, sidante sur sia malgranda, griza ĉevalino, parolis kun du infanterioficiroj. La serĝentoj faris la apelon, kaj ĉiuj respondis. Oni vokis Zebedeus, Fürst, Klipfel, Seitz, kaj ni respondis kiel la aliaj. Tiam la kapitano komandis: «Marŝ!» kaj ni ekiris po du al la Franca Pordego.

Ĉe la angulo de la bakejo Spitz, majunulino kriis de fenestro de la etaĝo per stranga voĉo:

«Kasper! Kasper!»

Tio estis la avino de Zebedeus. Lia mentono tremetis. Zebedeus levis la manon sen respondi. Li estis same tiel malĝoja kaj sinkigis la kapon.

Mi jam tremetis ĉe la penso devi preteriri la pordon de nia domo. Alveninte tie, miaj kruroj fleksiĝis. Mi ankaŭ aŭdis iun krii ekde la fenestro, sed mi turnis la kapon al la gastejo *La Ruĝa Bovo*. La bruoj de la tamburoj kovris ĉion.

Infanoj kuris post ni, kriante:

«Jen ili foriras... He! Jen Kasper, jen Johann, jen Jakob, jen Josef!»

Sub la Franca Pordego la viroj de la gardo, vicigitaj en linion, la fusilojn sur la ŝultro, rigardis nin defili. Ni transiris la avanceon, tiam niaj tamburoj eksilentis, kaj ni detruniĝis dekstren. Oni aŭdis nur la plaŭdadon de la paŝoj en la koto, ĉar la neĝo estis fandiĝanta.

Ni estis preteririntaj la farmbienon Gerberhof kaj malsuprenirontaj la deklivon trans la granda ponto, kiam mi aŭdis iun paroli al mi: estis la kapitano, kiu kriis al mi de sur sia ĉevalo:

«Brave, junulo, mi estas kontenta pri vi!»

Aŭdante tion, mi ne povis malhelpi min ankoraŭ verŝi larmojn, tute kiel la granda Johann Fürst. Ni ploris marŝante. La aliaj, palaj kiel mortintaj, diris nenion. Apud la granda ponto Zebedeus eligis sian pipon por fumi. Antaŭ ni la italoj babiladis kaj ridadis inter si, alkuti-miĝintaj jam de tri semajnoj al tia speco de ekzisto.

Alveninte sur la deklivo de Metting, certe pli ol mejlon de la urbo, en la momento kiam ni estis remalsuprenirontaj, Klipfel tuŝis mian ŝultron kaj, turnante la kapon, diris al mi:

«Rigardu tien...»

Mi rigardis kaj vidis Falsburgon jam malproksime de ni, la kazernon, la pulvejojn kaj la preĝejturon, de kiu mi malkovris la domon de Trinel antaŭ ses semajnoj kun la maljuna Braunstein: ĉio ĉi griza, la arbaroj ĉirkaŭe nigraj. Mi estus volinta halti tie kelkajn momentojn, sed la trupo marŝadis pluen, kaj necesis sekvi. Ni descendis al Metting.

VIII

La saman tagon ni iris al Bitche, la postan tagon al Hombach, tiam al Kaiserslautern, ktp. La vetero denove ŝanĝiĝis al neĝado.

Kiom da fojoj dum tiu longa vojiro mi bedaŭ-

ris la bonan mantelon de sinjoro Gulden kaj liajn ŝuojn kun duobla plandumo! Ni trairis sennombrajn vilaĝojn jen en montaro, jen sur ebenaĵo. Enirante ĉiun domaron, la tamburistoj alfiksis siajn tamburojn kaj batadis la marŝ-

ritmon. Tiam ni relevis la kapon kaj ekmarŝis ritme por aspekti kiel veteranoj. La homoj proksimiĝis al siaj malgrandaj fenestroj aŭ ekstaris ĉe sia pordo, dirante: «Estas rekrutoj.»

Vespere, post la halto, ni estis tre kontentaj povi ripozigi niajn lacajn piedojn, precipe mi mem. Mi ne povas diri, ke mia kruro doloris, sed jes la piedoj... Ha! Mi neniam sentis tiel grandan lacecon!

Danke al nia loĝebileto ni rajtis sidi ĉe fajro. Sed la homoj ankaŭ donis al ni sidlokon ĉe sia tablo. Preskaŭ ĉiam ni ricevis kazeiĝintan lakton kaj terpomojn, iafoje ankaŭ freŝan lardon tremetantan sur plado kun saŭkraŭto. La infanoj venis rigardi nin. La maljunulinoj demandis, el kiu lando ni venis kaj kion ni faris antaŭ ol foriri. La knabinoj rigardis nun kun malĝoja mieno, revante pri sia amato, foririnta antaŭ kvin, ses aŭ sep monatoj. Tiam oni kondukis nin al la lito de la foririnta knabo.

Kun kia feliĉeco mi etendis min! Kiom mi estus volinta dormi dek du horojn! Sed tre frue ĉe la tagiĝo la rulbatado de la tamburoj vekis min. Mi rigardis la brunajn trabojn de la plafono, la malgrandan vitrojn kovritajn per prujno, kaj mi demandis min: «Kie mi estas?» Sed necesis vesti min tre rapide, repreni mian sakon kaj kuri respondi al la apelo

«Bonan vojaĝon!» diris la mastrumantino, vekiginta tre frue.

«Dankon,» respondis la rekrutoj.

Mi neniam forgesos, ke en Kaiserslautern la duan tagon post nia foriro, malfermante mian sakon por surmeti blankan ĉemizon, mi malkovris pezetan paketon, kaj ke, malferminte ĝin, mi trovis tie kvindek frankojn en moneroj de po ses pundoj kaj sur papereto tiujn ĉi vortojn de sinjoro Gulden: «Ĉiam estu bonkora kaj honesta en milito. Pensu pri viaj gepatroj, pri ĉiuj pro kiuj vi donus vian vivon, kaj humane traktu la fremdulojn, por ke ili sammaniere agu kontraŭ la niaj. Kaj la ĉielo konduku vin... Ĝi savu vin el ĉiuj danĝeroj! Jen ankaŭ iom da mono, Josef. Estas bone ĉiam havi iom da mono, kiam oni estas malproksime de la siaj. Skribu al ni tiel ofte, kiel vi povos. Mi ĉirkaŭbrakas vin, mia infano, kaj premas vin kontraŭ mian koron. Melhior Gulden.»

Legante tion, mi ekploris, kaj mi pensis: «Mi ne estas plene forlasita sur la tero... Bonkoraj homoj pensas pri mi. Mi neniam forgesos iliajn bonajn konsilojn!»

Fine, la kvinan tagon ĉirkaŭ la deka vespere ni eniris Mainz. Tiel longe kiel mi vivos, tiu memoraĵo restos en mia menso. Estis terure malvarme. Ni estis ekirintaj frumatene, kaj longe antaŭ ol alveni en la urbo, ni transiris vilaĝojn plenajn je soldatoj: kavaleriaj kaj infanteriaj. Dragonoj en ĵaketo, la lignajn ŝuojn ple-

najn je pajlo, estis rompantaj la glacieron de la trogo por trinkigi la ĉevalojn. Aliaj trenis stake-tojn de furaĝo al la pordoj de la ĉevalejoj. Konvojoj kun pulvo kaj kanonkugloj alvenis tute blankaj pro prujno. Stafetoj, artileriaj kaj pontonistaj taĉmentoj iradis kaj venadis sur la blanka kamparo, ne pli atentante pri ni, ol kiam ni ne ekzistus.

Por varmigi sin kapitano Vidal elseliĝis kaj marŝis per firmaj paŝoj. La oficiroj kaj serĝentoj urĝis nin por ne malfrui. Kvin aŭ ses italoj, ne plu povante marŝi, postrestis en la vilaĝoj. Miaj piedoj estis tre varmaj pro doloro. Post la lasta halto mi apenaŭ povis releviĝi. La aliaj falsburvanoj bone marŝis.

Venis la nokto. La ĉielo estis plena je steloj. Ĉiuj rigardis en la malproksimecon, dirante al si mem: «Ni alproksimiĝas! Ni alproksimiĝas!» Efektive, ĉe la horizonto malluma linio, nigraj punktoj kaj briletantaj radioj anoncis grandan urbon. Fine ni eniris en la avanceon inter zigzagaj teraj bastionoj. Tiam oni igis nin densigi la viĉojn, kaj ni daŭrigis ritme marŝante, kiel ni kutimis fari, proksimiĝante al fortikigita urbo. Oni silentis. En la lumo de speco de duonluno ni vidis la fosaĵon de la urbo kovritan de glacio, la brikajn remparojn super ĝi kaj malnovan sombran pordegon kun levita ponto fronte al ni. Supre, gardostaranto, la armilon pretigitan kriis al ni:

«*Qui vive?*»

La kapitano, sola antaŭenirinta, respondis:

«Francio!»

«Kiu regimento?»

«Rekrutoj por la sesa armeo.»

Fariĝis profunda silento. La levponto subiris. La gardostarantoj venis rekoni nin. Unu el ili portis grandan lanternon. Kapitano Vidal iris kelkajn paŝojn antaŭen por paroli kun la ĉefo de la posteno, tiam oni kriis al ni:

«Kiam ajn plaĉos al vi!»

Niaj tamburistoj komencis bati, sed la kapitano igis ilin remeti la tamburojn sur la ŝultrojn, kaj ni paŝis trans la grandan ponton kaj tra la pordegon similan al la unua. Tiam ni estis en la urbo. La strato estis pavimita per grandaj brilaj ŝtonoj. Ĉiuj faris sian eblon por ne lami, ĉar malgraŭ la nokto ĉiuj drinkejoj kaj ĉiuj butikoj de la komercistoj estis malfemitaĵoj. Iliaj grandaj fenestroj briladis, kaj centoj da homoj iradis kaj venadis kiel dum plena tago.

Ni deturniĝis ĉe kvin aŭ ses stratanguloj kaj baldaŭ alvenis sur placeto antaŭ alta kazerno, kie oni kriis al ni: «Halt!»

Estis volbo en angulo de la kazerno, kaj sub tiu volbo staris trikolora pluvumbrello, de kiu pendis du lanternoj. Preskaŭ tuj pluraj oficiroj alvenis: estis komandanto Gémeau kaj kelkaj aliaj, kiujn mi tiam ankoraŭ ne konis. Ridante,

ili premis la manon al la kapitano. Tiam ili rigardis nin, kaj oni faris la apelon. Post tio ni ĉiuj ricevis po peco da kazerna pano kaj logejbileto. Oni avertis nin, ke la morgaŭon la apelo okazos je la oka por distribui la armilojn, kaj tiam oni kriis al ni: «Rompu la vicojn!»

La oficiroj malaperis en straton maldekstre kaj eniris kune en grandan drinkejon, kie ili supreniris dekkvinon da ŝtupoj. Sed ni, kien ni iru kun nia logejbileto meze de tiu urbo, kaj precipe la italoj, kiuj scipovus eĉ ne unu vorton da germana aŭ franca ?

Mia unua ideo estis iri al la kantinistino sub ŝia pluvombrelo. Estis tute ronda kaj dikvanga maljuna alsacanino, kaj kiam mi demandis al ŝi germane, kie troviĝas la *Kapuziner Strasse*, ŝi demandis min:

«Kiom vi pagos?»

Mi esti devigita preni kun ŝi glaseton da konjako. Tiam ŝi diris al mi:

«Jen ĝuste fronte al ni post la dekstra angulo vi trovos la *Kapuziner Strasse*. Bonan vesperon rekruato.»

Ŝi ekridis.

Ankaŭ la granda Fürst kaj Zebedeus havis bileton por la *Kapuziner Strasse*, kaj ni foriris feliĉaj ankoraŭ povi lami kaj treni la piedojn kune tra tiu fremda urbo.

Fürst trovis la unua sian domon, sed ĝi estis fermita, kaj dum li frapis sur la pordo mi ankaŭ trovis la mian, kies maldekstraj fenestroj estis prilumitaj. Mi puŝis kontraŭ la pordon. Ĝi malfermiĝis, kaj mi eniris malluman koridoron, kie oni flaris la odoron de freŝa pano. Tio ĝojigis min. Zebedeus iris pli malproksime. Mi kriis en la korodoro:

«Ĉu estas iu ĉie ĉi?»

Kaj preskaŭ tuj poste aperis maljuna virino kun mano antaŭ sia kandelo supre de ligna ŝtuparo.

«Kion vi volas?» ŝi demandis.

Mi diris al ŝi, ke mi havas logejbileton por ŝia domo. Ŝi malsupreniris, rigardis mian bileton kaj tiam diris germane: «Venu!»

Mi do supreniris la ŝtuparon. Samtempe mi ekvidis tra malfermita pordo du virojn en kuloto, nudajn ĝis la zono, kiuj knedis paston en du trogoj. Mi estis ĉe bakisto. Jen kial la maljunulino ankoraŭ ne dormis, sendube ankaŭ havante multan laboron. Ŝi estis nudbraka ĝis la kubutoj, surhavis kufon kun nigraj rubandoj kaj jupon el kruda blua lano supretenatan per ŝelkoj. Ŝi ŝajnis malĝoja. Supre ŝi kondukis min en grandetan ĉambron kun bona fajenca forno kaj lito en la fono.

«Vi alvenas malfrue,» ŝi diris.

«Jes, ni marŝis la tutan tagon ĝis nun,» mi replikis, preskaŭ ne povante paroli. «Mi preskaŭ falis pro malsato kaj laceco.»

Tiam ŝi rigardis min, kaj mi aŭdis ŝin diri:

«Povra infano! Povra infano!»

Tiam ŝi igis min sidiĝi ĉe la forno kaj demandis min:

«Ĉu viaj piedoj doloras?»

«Jes, sinjorino, de tri tagoj.»

«Nu, demetu viajn ŝuojn,» ŝi diris, «kaj surmetu tiujn lignajn ŝuojn. Mi tuj revenos.»

Ŝi lasis la kandelon sur la tablo kaj redescendis. Mi demetis mian sakon kaj miajn ŝuojn. Mi havis blazojn, kaj mi pensis: «Dio mia, Dio mia... Ĉu oni povas tiom suferi? Ĉu ne estus pli bone esti mortinta?»

Tiu ideo jam estis veninta centfoje al mi survoje. Sed tiam, ĉe tiu ĉi bona fajro, mi sentis min tiel laca, tiel malfelica, ke mi estus volinta ekdormi por ĉiam, malgraŭ Trinel, onklo Gredel, sinjoro Gulden kaj ĉiuj kiuj deziris al mi bonon. Jes, mi sentis min tro mizera!

Dum mi pensis pri tiuj aferoj, la pordo malfermiĝis kaj granda, forta viro kun jam griza kapo eniris. Estis unu el tiuj kiujn mi vidis knedi malsupre. Li estis surmetinta ĉemizon kaj tenis kruĉon kaj du glasojn en siaj manoj.

«Bonan nokton!» li diris, rigardante min per grava mieno.

Mi respondis kaj klinis la kapon. La maljunulino reeniris post la viro. Ŝi portis lignan kuve-ton kaj metis ĝin teren apud mian seĝon.

«Banu viajn piedojn en la kuvo,» ŝi diris. «Tio estos bona por vi.»

Kiam mi vidis tion, mi teneriĝis kaj pensis: «Tamen estas bonaj homoj sur la tero!» Mi demetis miajn ŝtrumpojn. Ĉar la blazoj estis krevintaj kaj sangadis, la bona maljunulino ripetadis:

«Povra infano! Povra infano!»

Mi metis la piedojn en la varman akvon. Tio estis agrabla sento.

La viro demandis al mi:

«El kiu lando vi venis?»

«El Francio.»

«Sed vi parolas germane.»

«Jes, mi estas el Falsburgo en Loreno. Tie oni parolas germane.»

«Tio estas strange,» li diris.

Tiam, post momento, li diris al sia edzino:

«Iru do preni unu el niaj plataj panoj. Tiu junulo trinkos glason da vino, kaj poste ni lasos lin trankvile dormi, ĉar li bezonas ripozon.»

Li ŝovis la tablon antaŭ min, tiel ke mi povis teni la piedojn en la bankuvo kaj la kruĉo troviĝis antaŭ mi. Li plenigis la glasojn per blanka vino kaj diris al mi:

«Je via sano!»

La virino eliris kaj revenis kun granda ankoraŭ varma plata pano, kovrita per freŝa, duone fandiĝinta butero. Nur tiam mi sentis, kiom mi malsatas. Mi sentis min preskaŭ malsaneta. Ŝajnis, ke la bonaj homoj vidis tion, ĉar la virino diris:

«Antaŭ ol manĝi, mia infano, vi devas eligi la piedojn el la akvo.»

Ŝi surgenuiĝis kaj sekigis miajn piedojn per sian antaŭtuko, antaŭ ol mi komprenis, kion ŝi intencis fari.

Tiam mi ekkriis :

«Dio mia, sinjorino, vi traktas min kvazaŭ mi estus via infano!»

Post momento ŝi respondis:

«Ni havas filon en la armeo.»

Mi aŭdis ŝian voĉon tremi, kiam ŝi diris tiujn vortojn, kaj mia koro komencis singulti interne.

«Manĝu kaj trinku,» diris al mi la viro, tranĉante la panon.

Tion mi faris kun tia feliĉeco, kiun mi neniam spertis. Ambaŭ grave rigardis min. Kiam mi finis, la viro leviĝis.

«Jes,» li diris, «ni havas filon en la armeo. Lastjare li foriris al Rusio, kaj ni neniam ricevis novaĵon pri li... Tiuj militoj estas teruraj!»

Li parolis al si mem, paŝante kun reva mieno tra la ĉambro, la manojn krucigitajn sur la dorso. Mi sentis miajn okuloj fermiĝi. Subite li diris :

«Nu bonan vesperon, ju, nulo.»

Li eliris, kaj lia edzino sekvis lin, kunportante la kuveton.

«Dankon!» mi diris al ili. «Dio rekonduku al vi vian filon!»

Mallaŭte ŝi fermis la pordon. Tiam mi malvestis min, enlitiĝis kaj profunde endormiĝis.

IX

La morgaŭon mi vekigis je la oka. Apud la *Kapuziner Strasse* trumpeto sonis la apelon. Ĉio moviĝis. Oni aŭdis preterpasi ĉevalojn, veturilojn kaj homojn. Miaj piedoj ankoraŭ iomete doloris, sed estis negrave kompare al la antaŭaj tagoj. Post kiam mi surmetis purajn ŝtrumpojn, ŝajnis al mi, ke mi renaskiĝis. Mi estis solida sur miaj kruroj, kaj mi diris al mi mem: «Josef, se tio daŭros, vi fariĝos fortikulo. Komenco bona, laboro duona.»

Mi vestis min en tiu feliĉa dispozicio.

La bakistino estis metinta miajn ŝuojn ĉe la bakforno, post kiam ŝi plenigis ilin per varmaj cindroj por malhelpi, ke ili malmoliĝu. Ili estis bone grasigitaj kaj brilis.

Fine mi bukis mian sakon kaj malsupreniris s en havi tempon danki la bonajn homojn, kiuj ricevis min tiel bonkore. Min intencis plenumi tiun devon post la apelo.

Ĉe la stratfino, sur la placo, jam atendis multaj italoj, tremetantaj ĉirkaŭ la fontano. Fürst, Klipfel kaj Zebedeus alvenis momenton poste.

Ĉe unu flanko de la placo oni vidis nur kanojn sur iliaj afustoj. Ĉevaloj de la armetrajno, kondukataj de badenaj husaroj, alvenis ĉe la trinktrogo. Fronte la ni staris kavalaria kazerno tiel alta, kiel la preĝejo de Falsburgo. Ĉe la tri ceteraj flankoj de la placo staris kelkaj malnovaj domoj kun pintaj tegmentoj kaj skulpturoj kiel en Saverne, sed multe pli grandaj. Neniam mi vidis ion similan, kaj dum mi rigardis ilin kun levita nazo, niaj tamburistoj komencis rukbati. Ĉiuj restariĝis en sia vico. Kapitano Vidal eliris de sub la volbo fronte al ni, kaj oni kriis al ni, unue en la itala, poste en la franca, ke oni estas distribuonta armilojn, kaj ke ĉiu devas eliri el sia vico, tuj kiam li aŭdos sian nomon.

La veturiloj haltis je dek paŝoj de ni, kaj la apelo komenciĝis. Ĉiu siavice eliris el sia vico kaj ricevis fusilon, kartoĉujon, bajoneton kaj sabron. Oni metis ilin sur la bluzon, la jaketon aŭ la jakon. Kun niaj ĉapeloj, kaskedoj kaj armiloj ni aspektis kiel vera bando da rabistoj. Mi ricevis tiel grandan kaj pezan fusilon, ke mi povis apenaŭ porti ĝin, kaj ĉar la kartoĉujo falis ĝis sur mian ŝuojn, serĝento Pinto montris al mi kiel mallongigi la rimenon. Li estis brava viro.

Ĉiuj tiuj portrimenoj kruciĝantaj sur la brusto ŝajnis al mi teruraj, kaj jam tiam mi komprenis, ke niaj mizeroj ne finiĝos tre baldaŭ.

Post la armildistribuo proksimiĝis municicaro, kaj oni disdonis al ni po kvindek kartoĉoj. Tiam anstataŭ rompi la vicojn kaj resendi nin al niaj kvartiroj, kion mi esperis, kapitano Vidal tiris sian sabron kaj kriis:

« En unu vico dekstren... Antaŭen... Marŝ!»

Kaj la tamburistoj komencis bati.

Mi bedaŭris, ke mi ne povis almenaŭ danki miajn gegastigantojn pro la bono, kiun ili faris al mi. Mi diris al mi : «Ili rigardos min kiel sendankulon.» Sed tio ne malhelpis min sekvi la vicon.

Ni iris tra longa serpentumanta strato, kaj subite ekster la talusoj, ni troviĝis apud Rejno, kovrita per glacio tiel for, kiel oni povis vidi. Estis io belega kaj fascina.

La tuta bataliono descendis al Rejno, kiun ni transiris. Ni ne estis solaj sur la rivero. Antaŭ ni, je kvin aŭ ses paŝoj, pulvokonvojo, akompanata de trajnsoldatoj, direktiĝis al la vojo al Frankfurt. La glacio ne estis glita, sed kovrita per speco de tubera prujno.

Alvenante sur la alia bordo, oni igis nin eniri vojon, kiu turniĝis inter du deklivoj. Tiel ni plu marŝadis dum kvin horoj. Jen dekstre, jen maldekstre ni malkovris vilaĝojn, kaj Zebedeus, kiu marŝis flanke de mi, diris al mi:

«Ĉar necesas foriri, mi same multe ŝatas, ke estas por militi. Almenaŭ ni vidas ĉiutage ion

novan. Se ni havos la bonŝancon reiri hejmen, ni povos multe rakonti.»

«Jes, sed mi multe pli ŝatus scii malpli pri la mondo, » mi replikis. « Mi pli ŝatus vivi por mia propra konto ol por la konto de aliaj, kiuj sidas trankvile en siaj domoj, dum ni plaŭdas ĉi tie en la neĝo.»

«Vi ne konsideras la gloron, » li rimarkis. «Tamen estas io grava, la gloro.»

Kaj mi respondis :

«La gloro estas por aliaj ol ni, Zebedeus. Tiuj vivas bone, manĝas bone kaj dormas bone. Ili dancas kaj amuziĝas, kiel oni vidas en la gazetoj, kaj, krom tio, tiun gloron ni estos akirintaj per multa ŝvitado, fastado kaj penado. Kiam ni, povraj diabloj, kiujn oni devigas foriri, fine havos la ŝancon reiri hejmen, perdinte la kutimon labori kaj ofte ankaŭ membron, ni ne havos multan gloron. Granda nombro de niaj antaŭaj kamaradoj, kiuj ne valoras pli ol ni kaj kiuj laboras eĉ malpli bone, estos perlaborantaj monon dum tiuj sep jaroj. Ili malfermos butikon, ili edziĝos al la amatino de alia, ili havos belajn infanojn, ili fariĝos gravuloj, municipaj konsilantoj, eminentuloj. Kaj kiam tiuj kiuj revenas de sia serĉado de gloro, mortigante homojn, preterpasas kun siaj distingaj galonoj sur la brako, la aliaj rigardos ilin trans sia ŝultro, kaj se hazarde ili havas ruĝan nazon, drinkinte multan konjakon por kuraĝigi sin dum pluvado, neĝado, rapida marŝado, dum la aliaj trinkis bonan vinon, tiuj ĉi diros: 'Estas ebriuloj.' Kaj la konskripto, kiuj deziris nenion pli ol resti hejme, diligente labori, fariĝas speco de almuzuloj. Jen kion mi pensas, Zebedeus. Mi ne trovas tion justa, kaj mi preferus vidi la amikojn de la gloro mem iri batali kaj lasi nin trankvilaj.»

Tiam li diris :

«Mi tute ne pensas kiel vi. Sed ĉar ni estas 'pinĉitaj', estas pli bone diri, ke ni batalas pro gloro. Oni ĉiam devas subteni sian staton kaj provi kredigis la homojn, ke estas bone al ni. Sen tio, Josef, oni ankoraŭ kapablas primoki nin.»

Rezonante pri tiuj aferoj kaj aliaj, ni fine malkovris larĝan riveron, pri kiu la serĝento diris, ke estas Majno, kaj apud tiu rivero vilaĝon, tra kiun pasis nia vojo. Ni ne konis la nomon de tiu vilaĝo, sed tie ni denove haltis.

Oni eniris ian domon, kaj ĉiu povis aĉeti al si konjakon, vinon kaj viandon. Tiuj kiuj ne havis monon, rompis sian kruston de bruna pano, rigardante la aliajn.

Vespere, je la kvina, ni alvenis en Frankfurt. Estas ankoraŭ pli bela urbo ol Mainz kaj plena je judoj. Oni kondukis nin al iu loko nomata Saxenhausen, kie troviĝis enkazernita la 10-a de la husaroj kaj badenaj ĉasistoj. Mi igis diri al mi, ke tiu malnova konstruaĵo estis malsanulejo antaŭe, kaj mi volonte kredas tion, ĉar interne

troviĝis granda korto kun fermitaj arkadoj. Sub la arkadoj oni loĝigis la ĉevalojn, kaj supre la virojn.

Ni do alvenis sur tiu loko tra sennombraj stratetoj, kiuj estis tiel mallarĝaj, ke oni apenaŭ povis vidi la stelojn inter la kamenoj. Kapitano Florentin kaj la du leŭtenantoj, Clavel kaj Bretonville, atendis nin. Post la apelo niaj serĝentoj kondukis nin, taĉmenton post taĉmento, al la ĉambregoj super la badenanoj. Estis vastaj salonoj kun malgrandaj fenestroj. Inter la fenestroj staris litoj.

Serĝento Pinto pendigis sian lanternon en la mezo. Ĉiuj demetis sian sakon, sian bluzon kaj siajn ŝuojn sen diri unu vorton. Zebedeus aperis esti mia litkunulo. Dio scias, kiel dormemaj ni estis! Dudek minutoj poste ni ĉiuj dormis kiel novenaskitaj beboj.

X

En Frankfurt mi konatiĝis kun la militista vivo. Ĝis tiam mi estis simple konskripto. Tie mi fariĝis soldato. Kaj mi ne parolis ĉi tie pri la ekzercado, ne! La maniero turni la kapon dekstren kaj maldekstren, tuj sekvi en la paŝoj de alia, levi la manon je alteco de la unua kapuĉeno²¹ aŭ de la dua kapuĉeno por ŝargi la fusilon, ĝustigi kaj levi la armilon laŭ komando: tio ĉi estis la afero de unu aŭ du monatoj kaj iom da bona volo. Sed mi lernis disciplinon, nome, ke la kaporalo ĉiam pravas, kiam li parolas al soldato; ke la serĝento ĉiam pravas, kiam li parolas al kaporalo; la serĝent-majoto kiam li parolas al serĝento; la subleŭtenanto, kiam li parolas al la serĝent-majoro; kaj tiel plu ĝis la marŝalo de Francio, kiam ili dirus, ke du kaj du faras kvin aŭ la luno brilas en plena tagmezo.

Tio eniras malfacile en onian kapon, sed io povas multe helpi onin: speco de afiŝo, kiu pendas en ĉiu ĉambrego kaj estas legata al oni de tempo al tempo por malfermi onian menson. Tiu afiŝo supozas ĉion kion soldato povus deziri fari, sed ne rajtas, ekzemple reiri al sia vilaĝo, rifuzi servi, rezisti al sia ĉefo, ktp., kaj tio ĉiam finiĝis per la morto aŭ kvin jaroj da malliberejo almenaŭ.

La morgaŭon de nia alveno en Frankfurt mi skribis leteron al sinjoro Gulden, Trinel kaj onklino Gredel. Oni povas imagi kun kiom da tenereco. Ŝajnis al mi, ke mi, parolante al ili, estis ankoraŭ meze de ili. Mi rakontis pri mia laceco, la bono, kiun oni faris al mi en Mainz, la kuraĝo kaj volforto, kiujn mi bezonis por ne postresti survoje. Mi ankaŭ diris al ili, ke mi

---

²¹ Parto de fusilo

ankoraŭ estas en bona sanstato, danke al Dio, ke mi sentas min pli forta ol antaŭ mia foriro, kaj ke mi kisas ilin milfoje.

Mi skribis en nia ĉambrego meze de miaj kamaradoj, kaj la falsburganoj igis min aldoni korajn salutojn por siaj familioj. Koncizadire, tio estis ankoraŭ bona momento.

Poste mi skribis al la bravaj homoj de la *Kapuziner Strasse* en Mainz, kiuj iusence savis min el mia malespero. Mi diris al ili, ke la apelo frumatene devigis min tuj foriri, ke mi esperis reveni al ili por povi danki ilin persone, kaj ke ili devas pardoni min, ĉar la bataliono tuj ekiris al Frankfurt.

Tiun saman tagon posttagmeze ni ricevis la uniformon de la bataliono. Dekoj da judoj venis sur la arkaĵojn, kaj ĉiuj vendis siajn civilajn vestaĵojn. Mi konservis nur miajn ĉemizojn, ŝtrumpojn kaj ŝuojn. La italoj havis multaj malfacilaĵojn komprenigi sin al tiuj komercistoj, kiuj volis esti same tiel ruzaj, kiel la judoj, kaj iliaj diskutoj daŭris ĝis en la nokto. Niaj kaporaloj tiam ricevis pli ol unu glaseton da brando. Estis ja necese fari el ili amikojn, ĉar de mateno ĝis vespero ili ekzercadis nin en la korto plena je neĝo. La kantinistino Kristina ĉiam sidis en sia angulo, varmigilon sub la piedoj. Ŝi prenis en konsideron ĉiujn junulojn de bona familio, kiel ŝi nomis tiujn kiuj havis multan monon. Kiel multaj el ni lasis elpoŝigi de ŝi la lastan moneron! Poste ili estis nur almozuloj. Sed kion vi volas? Vanteco... Tio perdigas la tutan homan specion de la rekrutoj ĝis la generaloj!

Dum tiu tempo alvenis rekrutoj el Francio kaj ĉaroj plenaj je vunditoj el Pollando. Kia spektaklo antaŭ la hospitalo Sankta Spirito trans la rivero! Estis konvojo kiu ne finiĝis! Ĉiuj tiuj malfeliĉuloj havis unuj frostiĝintan nazon, aliaj frostiĝintajn orelojn, aliaj frostiĝintajn kruojn. Oni metis ilin en la neĝon por malhelpi, ke ili falu en pecojn. Neniam oni vidis homojn tiel mizere vestitajn, en virinaj jupoj, senharaj ĉapoj, kavetigitaj ĉakoj, kozakaj vestaĵoj, kun naztukoj kaj ĉemizoj volvitaj ĉirkaŭ la piedoj. Ili forlasis la ĉarojn kroĉigante sin unuj al la aliaj kaj rigardis onin kiel sovaĝaj bestoj, la okulojn profundiĝintajn en la kapon kaj la harojn de la barbo hirtiĝintajn. Ciganoj, kiuj dormis en angulo de la arbaro, kompatus ilin, kaj ili eĉ estis la plej malfeliĉaj, ĉar ili eskapis al la buĉado, dum multaj miloj de iliaj kamaradoj pereis sur la batalkampo aŭ en la neĝo.

Klipfel, Zebedeus, Fürst kaj mi iris rigardi tiujn malfeliculojn. Ili rakontis al ni la tutan ruiniĝon ekde Moskvo, kaj tiam mi komprenis, ke la 29-a bulteno, kiel ajn terura, nur parte diris la veron. Tiaj historioj ekscitis nin kontraŭ Rusio. Multaj el ni diris:

«Ha! Rekomenciĝu baldaŭ tiu milito! Ĉi-foje ili travivos durajn tagojn!... Ankoraŭ ne estas finite!... Ankoraŭ ne estas finite!...»

Ilia kolero infektis min, kaj iufoje mi pensis: «Josef, ĉu vi perdas nun vian prudenton? Tiuj rusoj nur defendas sian patrimon, siajn familiojn, ĉion plej sanktan kion havas la homojn en tiu ĉi mondo. Se ili ne defendus tiujn aferojn, oni tute pravus malestimi ilin.»

En tiu tempo io eksterordinara okazis.

Eble vi jam scias, ke Zebedeus, mia litkamarado, estis la filo de la falsburga tombisto, kaj ke tial oni nomis lin iufoje 'tombisto'. De nia flanko tio ne ofendis lin. Sed iuvespere, post la ekzercado, dum Zebedeus transiris la korton, husaro kriis al li:

«He, tombisto! Venu helpi min treni tiujn pajlogarbojn!»

Turnante sin, Zebedeus respondis lin:

«Mi ne nomiĝas tombisto, kaj vi mem portu viajn pajlogarbojn. Ĉu vi kredas, ke mi estas besto?»

Tiam la alia kriis pli forte:

«Rekruto, ĉu vi volas veni, aŭ atentu!»

Zebedeus, kun sia granda kurba nazo, siaj bluaj okuloj kaj maldikaj lipoj, ne ĝuis bonan karakteron. Li proksimiĝis al la husaro kaj demandis lin:

«Kion vi diras?»

«Mi diras al vi, ke vi levu tiujn pajlogarbojn, kaj baldaŭ. Ĉu vi aŭdas, rekruto?»

Estis majunulo kun lipharoj kaj longaj, rufaj vangharoj, tonditaj en formo de broso laŭ la modo de Chamboran. Zebedeus kaptis lin per unu el liaj vangharbrosoj, sed la alia donis al li du durajn vangofrapojn. Malgraŭ tio manpleno da vangharoj restis en la mano de Zebedeus. Kaj ĉar tiu disputo altiris multan publikon, la husaro, levante fingron, diris al li:

«Rekruto, morgaŭ vi ricevos de miaj novaĵoj.»

«Bone,» diris Zebedeus, «ni vidos. Mi ankaŭ havas ion novan por vi, veterano.»

Li tuj venis rakonti tion al mi, kaj mi, sciante, ke li neniam tenis ion alian en la manoj ol pioĉon, ne povis malhelpi tremi pro li.

«Aŭskultu, Zebedeus,» mi diris al li, «ĉio kion vi povas fari nun, estas peti pardonon de tiu veterano, ĉar vi ne povas dezerti. Ĉiuj tiuj veteranoj havas teruran frapon, kiun ilin reportis de Egiptio, Hispanio kaj aliloke. KREDU MIN! Se vi volas, mi pruntas al vi monon por aĉeti botelon da vino por li. Tio mildigos lin.»

Sed kuntirante la brovojn, Zebedeus volis aŭdi nenion.

«Mi preferus tuj pendumi min ol prezenti mian ekskuzon,» li diris. «Mi mokas pri ĉiuj husaroj kune. Se estos frapoj, mi havas lon-

gajn brakojn, kaj ankaŭ mi povas doni durajn frapojn per la finaĵo de mia sabro, kiu eniros inter liajn ostojn, same kiel la liaj en mian karnon.»

Li estis ankoraŭ indigna pro la vangofrapoj.

Preskaŭ tuj alvenis skerminstruisto Chazy, kaporalo Fleury, Klipfel, Fürst kaj Léger. Ili ĉiuj konsentis kun Zebedeus, kaj la skerminstruisto diris, ke sango devas flui por forlavi la ofendon de la vangofrapoj, ke batali estas honoro por nova rekruto.

Zebedeus replikis, ke la falsburganoj neniam timis sangadon, kaj ke li estas preta. Tiam la skerminstruisto iris al la kapitano de la roto, nomata Florentin, la plej belega viro kiun oni povis imagi, granda, malgrasa, larĝaŝultra, kun rekta naso. Li ricevis ordenon el la manoj de la imperiestro post la batalo apud Eylau. La kapitano opiniis, ke estas tute normale interbatiĝi pro vangofrapo. Li eĉ diris, ke tio estos bela ekzemplo por la rekrutoj, kaj ke, se Zebedeus ne batalus, li estus maldigna resti en la 3-a bataliono de la 6-a.

La tutan nokton mi ne povis dormi. Mi aŭdis mian kamaradon ronki kaj pensis: «Povra Zebedeus, morgaŭ vespere vi ne plu ronkos!» Mi tremetis, pro tio ke mi kuŝis flanke de tia viro. Fine mi estis ĵus ekdorminta, kiam mi sentis subite tre malvarman aeron. Mi malfermis la okulojn, kaj kion mi vidis? La maljuna rufa husaro, kiu fortiris la kovrilon de nia lito kaj diris:

«Ek, ellitiĝu, sentaŭgulo, mi tuj instruos al vi per kia ligno mi varmigas min.»

Zebedeus trankvile elitiĝis kaj respondis:

«Mi dormis, veterano, mi dormis.»

La alia, aŭdante nomi sin veterano, volis fali sur mian kamaradon, sed du grandaj uloj, kiuj estis servontaj al li kiel atestantoj, haltigis lin, kaj cetere ĉiuj falsburganoj estis tie.

«Nu, nu... ni rapidu!» kriis la maljunulo.

Sed Zebedeus vestis sin sen rapidi. Post momento li diris:

«Ĉu vi havas la permeson eliri la kvartiron, maljunulo?»

«Malantaŭ la prizono estas loko, kie oni povas viciĝi,» respondis unu el la husaroj.

Estis loko plena je urtikoj malantaŭ la prizono. Muro ĉirkaŭis ĝin, kaj de niaj fenestro ni povis bone vidi ĝin. Ĝi troviĝis ĝuste malsupre, en la direkto de la rivero.

Zebedeus surmetis sian kapoton kaj diris, turniĝante al mi:

«Josef kaj Klipfel, mi elektas vin kiel miajn sekundantojn.»

Sed mi skuis la kapon.

«Nun, tiam Fürst. Venu!» li diris.

Ĉiuj kune ili malsupreniris la ŝtuparon.

Mi kredis, ke Zebedeus jam pereis. Tio multe

dolorigis min, kaj mi pensis: «Ne nur la rusoj kaj prusoj ekstermas nin, sed ankaŭ la niaj mortigas sin reciproke.»

La tuta ĉambrego staris apud la fenestroj. Mi sola restis malantaŭe, sidanta sur mia lito. Post kvin minutoj la bruetado de la sabroj malsupre igis min paliĝi. Mi jam ne havis eĉ unu guton da sango en miaj vejnoj.

Sed tio daŭris nelonge, ĉar subite Klipfel kriis: «Tuŝite!»

Tiam, mi ne scias kiel, mi kuris al la fenestro kaj, rigardante trans la aliajn, mi vidis la husaron apogi sin kontraŭ la muron, kaj Zebedeus kiu releviĝis, la sabron ruĝan pro sango. Li estis glitinta sur la genuojn dum la batalo. La sabro de la maljunulo antaŭeniĝante pasis super lian ŝultron, kaj li, sen perdi sekundon, pikis la sian en la ventron de la husaro. Se Zebedeus ne estus havinta la bonŝancon gliti, la maljunulo estus trapikinta lian koro.

Jen kion mi vidis malsupre per unu rigardo. La husaro sinkis kontraŭ la muron, liaj atestantoj rapidis subteni lin per la brakoj, kaj Zebedeus, pala kiel mortinta, rigardis sian sabron, dum Klipfel etendis al li lian kapoton.

Preskaŭ samtempe oni batis la veksinalon, kaj ni malsupreniris por la matenapelo. Tio okazis la 18-an de februaro. La saman tagon ni ricevis la ordonon enpaki nian sakon, kaj ni ekiris de Frankfurt al Seligenstadt, kie ni restis ĝis la 8-a de marto.

En tiu momento ĉiuj rekrutoj jam konis la uzon de la fusilo kaj la pelotonajn instrukciojn. De Seligenstadt ni iris la 9-an de marto al Schweinheim, kaj la 24-an de marto 1813, la bataliono aliĝis al la divizio en Aschaffenburg, kie marŝalo Ney revuis nin.

La kapitano de nia roto nomiĝis Florentin, la leŭtenanto Bretonville, la komandanto de la bataliono Gémeau, la kapitano adjutant-majoro Vidal, la kolonelo de la regimento Zapfel, la generalo de la brigado Ladoucette, kaj la generalo de la divizio Souham ĉiu soldato devis scii tion, se li ne volis marŝi kiel blindulo.

XI

La fandiĝo de la neĝo komenciĝis la 18-an aŭ 19-an de marto. Mi memoras, ke dum la grand revuo en Aschaffenburg, sur larĝa ebenaĵo, de kie oni malkovris la riveron Majno, la pluvo ne ĉesis fali de la deka matene ĝis la tria posttagmeze. Maldekstre ni vidis kastelon, kies loĝantoj tre kviete rigardis tra la altaj fenestroj, dum la akvo fluis en niajn ŝuojn. Dekstre fludis la rivero, kiun ni vidis kvazaŭ tra nebulo.

Por refreŝigi niajn pensojn, oni ofte kriis al ni:

«Portu fusilon! Fusilon suben!»

Marŝalo Ney malrapide antaŭenpaŝis meze de sia armea stabo. Zebedeus estis tre feliĉa, ke ni fine estis vidontaj «la plej kuraĝan²² inter la kuraĝuloj». Sed mi pensis: «Se mi vidus lin ĉe nia fajrejo, tio farus al mi pli da plezuro.»

Fine li alvenis antaŭ ni, kaj mi ankoraŭ vidas lin kun la granda ĉapelo trempita de pluvo, lia blua uniformo kovrita per brodaĵoj kaj liaj longaj botoj. Li estis bela viro, rufe blonda, kun kus-pita nazo, vivecaj okuloj, kiu ŝajnis treege solida. Li ne estis orgojla, ĉar kiam li rajdis antaŭ nia roto, kaj la kapitano prezentis al li la fusilon, li subite returniĝis sur sia granda ĉevalo kaj diris laŭte:

«Jen! Tio estas Florentin!»

Tiam la kapitano rektiĝis, ne sciante, kion respondi. Ŝajnas, ke la marŝalo kaj li estis simplaj soldatoj kune en la tempo de la Respubliko. La kapitano fine respondis:

«Jes, marŝalo, mi estas Sébastien Florentin.»

«Vere, Florentin, mi estas tre kontenta revidi vin, ĉar mi jam kredis, ke vi kuŝas ie tre for!» diris la marŝalo, etendante la brakon en la direkto de Rusio.

Nia tuta roto estis kontenta, kaj Zebedeus diris al mi:

«Jen kio nomiĝas vera viro. Mi volus rompigi mian kapon por li.»

Mi ne komprenis, ke Zebedeus volus rompigi sian kapon, nur ĉar la marŝalo salutis sian maljunan kamaradon.

Estas ĉio kion mi memoras pri Aschaffenburg.

La vesperon ni reiris manĝi nian supon en Schweinheim, vilaĝo riĉa je vinoj, kanabo kaj sekalo, kie preskaŭ ĉiuj homoj rigardis nin malafable.

Ni loĝis po tri aŭ kvar en domoj kiel garnizonanoj, kaj ĉiutage ni manĝis viandon: jen bovaĵon, jen lardon, jen ŝafaĵon. La pano de la domo estis tre bona, kaj ankaŭ la vino. Sed pluraj el ni ŝajnis trovi ĉion mabona, kredante tiamaniere esti rigardataj kiel grandaj sinjoroj. Sed ili eraris, ĉar mi aŭdis la civiluloj diri en la germana:

«Tuj estas almuzuloj en sia propra lando. Se oni irus rigardi en Fancio, oni eĉ ne trovus terpomojn en ilia kelo.»

Kaj ili ne erararis. Poste tio ofte igis min pensi, ke homoj kiuj kondukas malagrabla al aliaj, estas povraj diabloj en sia propra hejmo.

Nu, koncerne min, mi estis tre kontenta esti loĝigita tiamaniere, kaj mi estus volinta, ke tio daŭru la tutan militiron.

Du rekrutoj de Saint-Dié loĝis kun mi ĉe la poŝtestro de la vilaĝo. Preskaŭ ĉiuj ĉevaloj de

la poŝto estis rekviziiciitaj por nia kavalerio, kio ne igis lin bonhumora, sed li diris nenion pri tio kaj fumis sian pipon antaŭ la forno de mateno ĝis vespero. Lia edzino estis granda kaj forta virino, kaj iliaj du filinoj estis tre belaj. Ili timis nin kaj ĉiam malaperis, kiam ni revenis de la ekzercado aŭ de la gardostarado fine de la vilaĝo.

La vesperon de la kvara tago je la sepa, kiam ni estis finintaj la vespermanĝon, alvenis maljunulo vestita en nigra surtuto, kun blanka kapo kaj tute respektinda vizaĝo. Li salutis nin kaj tiam demandis al la poŝtestro:

«Ĉu ili estas novaj rekrutoj?»

«Jes, sinjoro Stenger,» respondis la alia, «neniam ni estos liberigitaj de tiuj viraĉoj. Se mi povus venenigi ĉiujn, mi tuj farus tion.»

Mi trankvile turniĝis al li kaj diris germane:

«Mi scipovas la germanan, sinjoro. Ne diru tiajn aferojn.»

Kiam la poŝtestro aŭdis tion, li paliĝis, kaj la pipo preskaŭ falis el sia mano.

«Vi estas tre nesingarda per viaj vortoj, sinjoro Kalreuth!» diris la maljunulo. «Se aliaj ol tiu junulo aŭdus tion, pripensu, kio povus okazi al vi lak via familio.»

«Estas nur maniero paroli,» respondis la dika viro. «Kion vi volas? Kiam oni forprenas ĉion al vi, kiam oni prirabas vin dum jaroj, oni ne plu scias, kion oni diras, kaj oni diras stultaĵojn.»

Tiam la maljunulo, kiu estis neniu alia ol la pastro de Schweinheim, venis saluti min, dirante:

«Sinjoro, via maniero agi estas tiu de honesta viro. KREDU min, sinjoro Kalreuth ne kapablas fari ian malbonon, eĉ ne al malamikoj.»

«Ankaŭ mi opinias tion sinjoro, alie mi ne manĝus liajn kolbasojn tiel bonapetite.»

Aŭdinte tiujn vortojn, la poŝtestro ekridegis, tenante siajn du grandajn manojn sur la ventro kiel infano kaj ekkriis:

«Mi neniam estus kredinta, ke franco igas min ridi.»

Miaj du kamaradoj devis gardostari kaj eliris. Mi restis sola. Tiam li poŝtestro iris preni botelon da malnova vino, sidiĝis ĉe la tablo kaj diris, ke li volas trinki kun mi, kion mi volonte faris. Kaj ekde tiu tago ĝis nia foriro tiuj homoj havis multan konfidon en mi. Ĉiuvespere ni

babilis ĉe la fajrejo. La pastro venis, kaj la knabinoj malsupreniris por aŭskulti. Ili estis blondaj kaj havis blujajn okulojn. Unu povus havi dek ok jarojn, la alia dudek. Mi trovis, ke ili iel similis al Trinel, kio tuŝis mian koron. Mi rakontis al ili, ke mi havas amatinon en mia lando, ĉar mi ne povis malhelpi mi diri tion, kaj tio mildigis ilin.

²² Tiel nomis lin Napoleono mem.

La poŝtestro amare plendis pri la francoj. La pastro diris, ke ili estas orgojla kaj neĉasta nacio, kaj ke pro tiuj kialoj la tuta Germanio estis leivĝonta kontraŭ ni, ke ilin naŭzas la malbonaj moroj de niaj soldatoj kaj la avideco de niaj generaloj, kaj ke ili formis la *Tugendbund*²³ por batali kontraŭ nin.

«En la unua tempo,» ili diris al mi, «vi, francoj, parolis pri libereco. Ni ŝatis aŭdi tion, kaj niaj deziroj estis pli por viaj armeoj ol por tiuj de la reĝo de Prusio kaj la imperiestro de Aŭstrio. Vi batalis kontraŭ niajn soldatojn kaj ne kontraŭ nin. Vi subtenis ideojn, kiujn ni ĉiuj trovis justaj kaj grandaj, kaj jen kial ne la popoloj estis kontraŭ vi, sed jes iliaj mastroj. Hodiaŭ estas tute alie. La tuta Germanio estas marŝonta, la tuta junularo estas leviĝonta, ĉar estas ni, kiuj parolas nun pri libereco, pri virto, pri justeco al Francio. Tiu kiu parolas pri tiuj aferoj, ĉiam estas la plej forta, ĉar li havas kontraŭ si nur la friponojn de ĉiuj aliaj landoj, kaj ĉar ili havas por si la junularon, la kuraĝon, la grandajn ideojn, ĉion kio levas la animon super egoismon kaj igas onin oferi sian vivon sen be-daŭro. Vi longe havis tion, sed tio jam ne sufiĉas al vi. Tiutempe viaj generaloj, mi bone memoras tion, batalis pro libereco. Ili dormis sur pajlo en grenejoj kiel simplaj soldatoj: ili estis teruraj viroj! Nun ili bezonas kanapojn, ili estis pli nobelaj ol niaj nobeluloj kaj pli riĉaj ol niaj bankistoj. Tio efikigas, ke milito, kiu estas antaŭe la plej bela okupo – arto, ofero, dediĉo al la patrio – fariĝis metio, kiu enspezigas pli ol butikoj. Ĝi ankoraŭ ĉiam estis tre nobla, ĉar oni surhavas epoletojn. Sed tamen estas diferenco inter batalado por eternaj, justaj ideoj kaj batalado por riĉigi sian butikon.

«Hodiaŭ estas nia vico paroli prilibereco kaj patrio: jen kial mi opinias, ke tiu milito estos fatala por vi. Ĉiuj pensantaj estaĵoj, de la simplaj soldatoj ĝis la teologiaj profesoroj marŝos kontraŭ vin. Vi havas kiel estro la plej grandan generalon en la mondo, sed ni havas eternan justecon. Vi kredas havi por vi la saksojn, bavarojn, badenanojn kaj hessojn. Elerariĝu: la infanoj de la malnova Germanio bone scias, ke la plej granda krimo kaj la plej granda honto estas batali kontraŭ siajn fratojn. Lasu la reĝojn fari aliancojn kun vi, la popolo estas kontraŭ vi malgraŭ tiuj aliancoj. Ili defendas sian sangon, sian hejmon, sian patrion: ĉion kion Dio igas nin ami kaj kion oni ne povas perfidi sen krimo. Ĉiuj falos sur vian dorson: la aŭstroj masakros vin, tuj kiam ili povos, malgraŭ la edziniĝo de arĥidukino Maria-Luiza al via imperiesro. Oni komencas vidi, ke la intereso de la reĝoj ne estas ĉio kio gravas en tiu ĉi mondo, kaj la plej

grandan geniulo ne kapablas ŝanĝi la naturon de la homo.»

Tiel la pastro parolis en grava tono. Tiam mi ne ĉiam bone komprenis liajn paroladojn, kaj mi pensis: «Vortoj, estas nur vortoj, kaj fusilpafoj estas fusilpafoj. Se ni renkontos nur studentojn kaj teologiajn profesorojn por batali kontraŭ nin, ĉio iros glate. Cetere, disciplino ĉiam malhelpas la hessojn, bavarojn, badenanojn kaj saksojn turni sin kontraŭ nin, tute kiel ĝi devigas nin, francojn, batali, kvankam pli ol unu ne ŝatas fari tion. Ĉu soldato ne obeas al kaporalo, kaporalo al serĝento, kaj tiel plu ĝis la marŝalo, kiu faras, kion volas la imperiestro? Oni bone vidas, ke la pastro neniam servis en regimento, alie li scius, ke ideoj servas a nenio kaj ke ordonoj estas ĉio. Sed mi ne volis kontraŭdiri lin, ĉar eble tiam la poŝtestro ne plu alportus botelon da vino post la vespermanĝo. Ili pensu ĉion, kio plaĉas al ili. Ĉio, kion mi deziris, estis, ke ni renkontos nur teologion.

Dum ni babiladis tiamaniere, la matenon de la 2-a de aprilo subite alvenis la ordono ekmarŝi La bataliono iris al Lauterbach, tiam la morĝaŭon al Neukirchen, kaj ni faris nenion plu ol marŝadi, ĉiam marŝadi. Tiuj kiuj ankoraŭ ne kutimiĝis al la portado de la sako, ne povis plendi pri manko de ekzercado, ĉar Dio scias, kiom da distanco ni demetis! Mi jam delonge ne plu ŝvitis kun miaj kvindek kartoĉoj en mia kartoĉujo, mia sako kaj mia fusilo sur la ŝultro, kaj mi ne scias, ĉu mi ankoraŭ lamis.

Sed ni ne estis la solaj kiuj moviĝis; ĉio marŝadis, ĉie ni renkontis regimentojn survoje, kavaleriajn taĉmentojn, karavanojn de kanonoj, pulvo kaj kanonkulgoj, kaj ĉio antaŭeniris al Erfurt, kiel post granda pluvado miloj da rojoj fluadas tra ĉiuj vojoj al rivero.

Niaj serĝentoj diris unuj al la aliaj:

«Ni proksimiĝas... Fariĝos varme!»

Kaj ni pensis: «Des pli bone! Tiuj rusaj kaj prusaj friponoj estas la kaŭzo, kial oni prenis nin. Se ili estus restintaj trankvilaj, ni estus ankoraŭ en Francio!»

Tiu penso amarigis nin. Kaj ĉie ni renkontis virojn kiuj ŝatas batali: Klipfel kaj Zebedeus parolis pri atako kontraŭ la prusojn, kaj mi, por ne ŝajni malpli kuraĝa ol ili kaj la aliaj, diris, ke tio ĝojigis ankaŭ min.

La 8-an de aprilo la bataliono eniris la citadelon de Erfurt, urbo tre fortika kaj riĉa. Mi ĉiam memeros, ke post kiam oni rompis la viĉojn sur la placo antaŭ la kazerno, la subofiiro-poŝtisto enmanigis paketon da leteroj al la serĝento de la roto. Inter ili estis ankaŭ letero por mi. Mi tuj rekonis la skribon de Trinell, kio havis tiel fortan efikon sur mi, ke miaj genuoj ekstremis!

²³ En Esperanto: Ligo de la Virto

Zebedeus, kiu ankaŭ estis tre kontenta ricevi novaĵon el Falsburgo. prenis mian fusilon kaj diris al mi: «Venu!»

Mi kaŝis la leteron en mian poŝon, kaj ĉiuj samregionanoj sekvis min por aŭdi la legadon. Sed mi volis tre trankvile sidiĝi sur mian liton antaŭ ol malfermi la koverton, kaj nur post kiam ni instaligis en angulo de la Finckmatt kaj mia fusilo troviĝis en la fusilkrado, mi komencis legi. Ĉiuj aliaj kliniĝis super miajn ŝultrojn. La larmoj fluis sur miaj vangoj, ĉar Trinel rakontis al mi, ke ŝi ĉiam pensas nur pri mi kaj ke ŝi preĝas por mi.

Kaj aŭdinte tion la kamaradoj diris:

«Ni estas certaj, ke hejme oni preĝas ankaŭ por ni!»

Unu parolis pri sia patrino, alia pri siaj fratinoj, alia pri sia amatino.

Fine sinjoro Gulden skribis, ke la tuta urbo fartas bone, ke mi devas esti kuraĝa, ke tiuj mizero daŭros nur kelkan tempon. Li komisiis min averti la kamaradojn, ke oni pensas ankaŭ pri ili kaj ke iliaj gepatroj plendas pri tio, ke ili ricevas eĉ ne unu vorton da novaĵo de sia filo.

Tiu letero estis granda konsolo por ni ĉiuj.

Kaj kiam mi pensis, ke ni estis tiam la 8-an de aprilo, kaj ke baldaŭ komenciĝos la batalo, mi konsideris ĝin kiel la lasta adiaŭo el nia lando por duono en ni, pluraj neniam plu estis aŭdantaj paroli pri siaj gepatroj, siaj amikoj kaj pri tiuj kiujn ili amis en iu ĉi mondo.

XII

Ĉio ĉi, kiel diris serĝento Pinto, estis nur la komenco de la festo, ĉar la danco estis baldaŭ komenciĝonta.

Intertempe mi servis en la citadelo kun bataliono de la 27-a, kaj de la remparoj ni vidis la tutan ĉirkaŭaĵon kovritan per trupoj en bivako, alaj enloĝigitaj en la vilaĝoj.

La 18-an, revenante de la gardostarado ĉe la Pordego de Warthau, serĝento Pinto, kiu amikiĝis kun mi, diris al mi:

«Fusilisto Seitz, la imperiestro alvenis.»

Ankoraŭ neniu aŭdis paroli pri tio, kaj tial mi respondis:

«Kun respekto por vi, sed mi ĵus prenis glaseton kun pioniro Merlin, kiu staris la antaŭan nokton kiel ordonportisto ĉe la pordo de la generalo, kaj li diris nenion al mi pri tio.»

Tiam li diris palpebrumante:

«Tio estas en la aero, ĉar ĉio moviĝas. Vi ankoraŭ ne komprenas tion, rekruto, sed li estas ĉi tie. Mi sentas tion ĝis en la pintoj de miaj piedfingroj. Kiam li ne estas ĉi tie, ĉio iras nur per unu piedo. Sed nun, jen, rigardu tie for tiujn stafetojn galopantajn sur la vojo: ĉio ko-

mencis revivi. Atendu la unuan dancon, atendu, kaj vi vidos la *Kaiserliche*²⁴ kaj la kozakoj. Ili ne bezonas lornojn por vidi, ĉu li estas ĉe ni. Ili sentas tion.»

Tiel parolante la serĝento ridis tra siaj longaj lipharoj.

Mi havis la antaŭsenton, ke povos okazi al mi grandaj malfeliĉoj, kaj tamen mi estis devigita surmeti bonhumoran mienon.

Nu, la serĝento ne eraris, ĉar la saman tagon je la tria posttagmeze ĉiuj trupoj enloĝigitaj ĉirkaŭ la urbo ekmoviĝis, kaj je la kvina oni igis nin preni la armilojn: marŝalo Ney, princo de Moskvo, eniris la urbon meze de granda kvanto da generaloj kaj oficiroj. Preskaŭ tuj generalo Souham, viro je ses futoj alta, tute griza, eniris la citadelon kaj revuis nin sur la placo. Per laŭta voĉo li diris al ni, tiel ke ĉiuj povis aŭdi tion:

«Soldatoj! Vi fariĝos parto de la avangardo de la 3-a korpuso. Provu memori, ke vi estas francoj. Vivu la Imperiestro!»

Tiam ĉiuj kriis: «Vivu la Imperiestro!» Kaj tio produktis teruran efikon per la eĥoj sur la placo.

La generalo foriris kun kolonelo Zapfel.

Tiun saman nokton ni estis anstataŭigitaj per la hessoj, kaj ni forlasis Erfurt kun la 10-a de la husaroj kaj regimento de badenaj ĉasistoj. Je la sesa aŭ sepa matene ni troviĝis antaŭ la urbo Weimar, kaj sub la leviĝinta suno ni vidis ĝardenojn, preĝejojn, domojn kaj dekstre ian malnovan kastelon.

Oni igis nin bivaki sur tiu loko, kaj la husaroj foriris skolti la urbon. Je la naŭa, dum ni faris supon, subite ni aŭdis malproksime la kraketadon de fusilpafoj. Niaj husaroj renkontis en la stratoj prusajn husarojn. Ili batalis kaj pafis unuj al la aliaj per pistoloj. Sed estis tie for, ke ni povis vidi preskaŭ nenion de la batalo.

Post unu horo la husaroj revenis. Ili perdis du virojn. Tiumaniere komenciĝis la batalo.

Ni restis tie kvin tagoj, dum kiuj la tuta 3-a korpuso antaŭeniris. Ĉar ni estis la avangardo, ni devis reekiri antaŭen en la direkto de Sulza kaj Warthau. Tiam ni vidis niajn malamikojn: kozakojn, kiuj ĉiam retiriĝis el la atingopovo de la fusiloj, kaj ju pli tiuj virojretiriĝis, des pli ni ekhavis kuraĝon.

Min tedis, ke Zebedeus ĉiam diris kun malbonhumora mieno:

«Ĉu do ili neniam haltas? Ĉu do ili neniam haltas?»

Mi pensis: «Se ili foriras, kion pli bonan ni povus deziri? Ni venkos sen peno.»

Sed fine ili haltis trans sufiĉe larĝa kaj profunda rivero, kaj ni vidis grandan kvanton da ili,

²⁴ La soldatoj de la imperiestro (germane: Kaiser) de Aŭstrio

kiuj atendis nin por hakmortigi nin, se ni havus la malfeliĉan ideon transiri tiun riveron.

Estis la 29-an de aprilo, komencis malfruiĝi, kaj oni ne povis vidi pli belan sunsubiron.

Trans la akvo etendiĝis ebenaĵo tiel for, kiel oni povis vidi, kaj kontraŭ la ruĝa rubando de la ĉielo svarmis tiuj kavalerianoj kun antaŭenkurbigitaj ĉakoj, en verdaj jakoj kaj ĉielbluaj pantalonoj kaj kun malgranda kartoĉujo sub la brako. Ankaŭ malantaŭe amaso da lancoj estis videblaj. Serĝento Pinto rekonis ilin kiel rusajn ĉasistojn sur ĉevaloj kaj kozakojn. Li ankaŭ rekonis la riveron kaj diris, ke estas Saal.

Ni proksimiĝis kiel eble plej al la akvo por pafi al la kavalerianoj, kiuj retiriĝis pli foren kaj eĉ malaperis sub la ruĝa ĉielo. Tiam ni starigis la bivakon apud la rivero kaj lokis gardostarantojn. Maldekstre ni ekvidis grandan vilaĝon. Taĉmento direktis si tien por provi ekhavi viandon pagante ĝin, ĉar ekde la alveno de la imperiestro oni ricevis la ordonon ĉion pagi.

En la nokto, dum ni kuiris supon, aliaj regimentoj de la divizio alvenis. Ankaŭ ili starigis sian bivakon laŭlonge de la rivero, kaj estis io belega tiuj fajrostrekoj tremetantaj sur la akvo.

Neniu emis dormi. Zebedeus, Klipfel, Fürst kaj mi manĝis el la sama gamelo, kaj ni diris rigardante nin :

«Morgaŭ estos varme, se ni volos transiri la riveron. Niaj kamaradoj en Falsburgo, kiuj prenas sian glason en la bierfarejo *la Sovaĝa Homo*, ne suspektas, ke ni sidas sur tiu ĉi loko, ĉe borde de rivero, manĝante pecon da bovaĵo kaj ke ni kuŝiĝos sur la teron kaj kaptos reŭmatismen en nia maljunaj jaroj, sen paroli pri la sabroatoj kaj fusilpafoj, kiuj estos rezervitaj al ni, eble pli frue, ol oni kredas.

«Ba,» diris Klipfel. «Tia estas la vivo. Mi ja mokas pr la ebleco dormi en kotono kaj pasigi unu tagon kiel la alian. Por vivi necesas, ke estu bone al oni hodiaŭ kaj malbone morgaŭ. Tiamaniere la ŝanĝiĝoj estas agrablaj. Kaj koncerne la fusilpafojn, sabrofrapojn kaj bajonetpikojn, danke al Dio, ni donos tiom da ili, kiom ni ricevos.»

«Jes,» diris Zebedeus, ekbruligante sian pipon. «Koncerne min, mi esperas, ke, se oni sendos min al la alia mondo, mi estos doninta tiom da frapoj, kiom oni donis al mi.»

Ni tiel babladis dum du aŭ tri horoj. Léger kuŝis sur la grundo en kapoto, la piedojn apud la flamoj, kaj dormis, kiam la gardostaranto kriis je ducent paŝoj de ni:

«*Qui vive?*»

«Francio!»

«Kiu regimento?»

«La 6-a leĝera.»

Estis marŝalo Ney kaj generalo Brenier kun

la oficiroj de la pontonistoj kaj kanonistoj. La marŝalo respondis 'la 6-a leĝera', ĉar li bone sciis, kie ni estas. Tio ĝojigis kaj eĉ fierigis nin. Ni vidis lin preterpasi surĉevalo kun generalo Souham kaj kvin aŭ ses aliaj superaj oficiroj, kaj malgraŭ la nokto ni bone rekonis lin. La ĉielo estis tute blanka pro steloj, la luno supreniris, kaj oni vidis ĉion preskaŭ kiel en plena tago.

Ili haltis ĉe kurbo de la rivero, kie oni metis ses kanonojn, kaj preskaŭ tuj poste la pontonistoj alvenis kun longa vico da veturiloj ŝarĝitaj per tabuloj, traboj, fostoj kaj ĉio necesa por konstrui du pontojn. Niaj husaroj kuris laŭlonge de la rivero por malŝarĝi la boatojn, la kanonistoj staris apud siaj pecoj por forbalai tiujn kiu volis malhelpi tiun laboron. Longe ni rigardis, kiel la laboro progresas. Ĉiuflanke oni aŭdis krei : «*Qui vive? Qui vive?*» Estis la regimentoj de la 3-a korpuso, kiuj alvenis.

Ĉe la tagiĝo mi fine ekdormis. Necesis, ke Klipfel skuis min por veki min. Oni batis la apelon en ĉiuj direktoj. La pontoj estis pretaj. Oni estis trafrontaj la riveron Saal.

Faladis forta roso. Ĉiuj rapidis sekigi sian fusilon, ruli sian kapoton kaj buki ĝin sur sia sako. Ni helpis unuj la aliajn, kaj Tiam ni enviĝis.

Povis esti tiam la kvara matene. Ĉio estis griza pro nebulo, kiu supreniĝis de la rivero. Du batalionoj jam pasis trans la pontojn, la soldatoj en unu vico, la oficiroj kaj la flago en la mezo. La kanonoj kaj la municiaĵoj pasis poste. Tio kaŭzis surdigan ruliĝadon.

Kapitano Florentin igis nin renovigi la prajmojn, kiam alvenis generalo Souham, generalo Chemineau, kolonelo Zapfel kaj nia komandanto. La bataliono ekmoviĝis. Mi ĉiam rigardis pot vidi, ĉu eble la rusoj alkuras galope, sed nenio moviĝis.

Laŭ tio ke oni alvenis sur la alia bordo, ĉiu regimento formis kvadraton, la fusilon ĉe la piedo. Je la kvina la tuta divizio estis pasinta. La suna disipis la nebulon. Je tri kvaronoj de mejlo dekstren ni vidis malnovan urbon kun pintaj tegmentoj, cepoforma preĝejturo kovrita per ardezoj kaj kun kruco supre, kaj pli malantaŭe kastelon : estis Weissenfels.

Inter ni kaj la urbo etendiĝis profunda tere-nofaldo. Marŝalo Ney, kiu ankaŭ alvenis, volis scii antaŭ ĉio, kio troviĝas en ĝi. Du rotoj de la 27-a estis malfalditaj en tiraljoroj, kaj la kvadratoj ekmarŝis en la kutima paŝo: la oficiroj, la pioniroj kaj la tamburistoj marŝis en la mezo, la kanonoj en la intervalo kaj la municiaĵoj post la lasta vico.

Ĉiuj malfidis tiun kavaĵon, des pli ke la antaŭan tagon ni vidis amason da kavalerianoj,

kiuj ne povis esti forkurintaj al la vasta ebenaĵo, kiun ni malkovris en ĉiuj direktoj. Estis neeble. Tial mi neniam havis pli da malfido ol en tiu ĉi momento : mi atendis ion. Malgraŭ tio, kiam mi vidis nin ĉiujn regule marŝantaj en viĉoj, la fusilojn ŝarĝitajn, nian flagon en la batalfronto, niajn generalojn malantaŭe plenajn je memfido, - kiam mi vidis nin tiel marŝantaj sen rapidi kaj aŭdante nin amase paŝi kune, tio donis al mi kuraĝon. Mi diris al mi mem: «Eble ke ekvidante nin, ili forkuros. Tio estus la plej bona afero por ili kaj por ni.»

Mi trovis en la dua vico post Zebedeus en la fronto, kaj oni povas imagi, ke mi malfermis la oklojn! De tempo al tempo mi rigardis en la direkto de la kvadrato, kiu antaŭeniris sur la sama linio, kaj mi vidis la marŝalon en la mezo kun sia armestabo. Ĉiuj levis la kapon, iliajn grandajn ĉapelojn surmetitajn transverse por vidi de malproksime kio okazas.

Tiam la tiraljoroj alvenis apud la ravino, kiu estis borderita per vivaj arbustoj kaj heĝoj. Jam kelkajn momentoj antaŭe mi vidis pli fore en la alia flanko ion moviĝi kaj brili kiel spikoj tra kiu pasas vento. La ideo venis al mi, ke la rusoj povas esti tie kun siaj lancoj kaj sabroj. Tamen estis malfacile kredi tion. Sed en la momento, kiam niaj tiraljoroj proksimiĝis al erikejo, kaj la pafado komenciĝis sur pluraj lokoj, mi klare vidis, ke estas lancoj. Preskaŭ tuj fulmo ekbrilis fronte al ni kaj kanono ektondris. Tiuj rusoj havis kanonojn. Ili pafis al ni. Mi ne scias pro kiu bruo mi turnis la kapon, sed mi vidis grandan truon en la vicoj maldekstre.

Samtempe mi aŭdis kolonelon Zapfel, kiu diris trankvile:

«Densigu la vicojn!»

Kaj kapitano Flotentin ripetis:

«Densigu la vicojn!»

Tio fariĝis tiel rapide, ke mi ne havis tempon pensi. Sed kvindek pasojn pli malproksimen ekbrilis alia fumo kaj aŭdiĝis la sama bruo en la vicoj – kvazaŭ forta vento, kiu pasis, - kaj mi vidis denove truegon, tiufoje dekstre.

Kaj ĉar post ĉiu kanonpafado de la rusoj la kolonelo kriis: «Densigu la vicojn», mi komprenis, ke ĉiufoje estis truo. Tiu ideo tute konfuzis min, sed necesis ja marŝi.

Mi ne kuraĝis pensi pri tio, kaj mi deturnis mian menson de tio, kiam generalo Chemineau, kiu ĵus eniris nian kvadraton, kriis per terura voĉo:

«Unua vico, genuon teren... mallevu bajoneton. Pretigu fusilon!»

Ĉar Zebedeus estis metinta la genuon teren, mi iel troviĝis en la unua vico. Sajnis al mi, ke mi vidis ankoraŭ alproksimiĝi en rekta linio tiun amason da ĉevaloj kaj rusoj kurbiĝintaj antaŭ-

en, la sabron en la mano, kaj mi aŭdis la generalon trankvile diri malantaŭ ni, kvazaŭ dum ekzerco:

«Atentu pri la komando pafi. – Alŝultrigu fusilon... Pafu!»

Ni pafis, la kvar kvadratoj kune. Oni estus kredinta, ke la ĉielo falis. Apenaŭ la fumo iomete supreniris, ni vidis la rusojn, kiuj revenis galope. Sed niaj kanonoj tondris, kaj niaj kugloj iris pli rapide ol iliaj ĉevaloj.

«Ŝargu!» kriis la generalo.

Mi ne kredis, ke mi iam en la vivo havis tian plezuron.

«Jen! Jen! Ili forkuras!» mi diris al mi mem.

Ĉiuflanke oni aŭdis la krimon: «Vivu la Imperiestro!»

En mia ĝojo mi kriis kiel la aliaj. Tio daŭris minuton. La kvadratoj denove ekmarŝis, oni jam kredis, ke ĉio estas finita, sed je ducent aŭ tricent paŝoj de la ravino aŭdiĝis granda bruo, kaj por la dua fojo la generalo kriis:

«Halt!... Genuon teren!... Mallevu bajoneton!»

La rusoj eliris el la kavaĵo kiel vento por fali sur nin. Ili alvenis ĉiuj kune: la grundo tremis. Oni ne plu aŭdis komandojn. Sed la natura prudento de la francaj soldatoj avertis ilin, ke ili devas pafi en tiun amason, kaj la pafado ekruĝiĝis kiel rulbatado de tamburoj ĉe la grandaj revuoj. Tiuj kiuj neniam aŭdis tion, ne povas bildigi tion al si. Iuj rusoj alvenis ĝis ĉe ni. Oni vidis ilin stari en la fumo, tiam, tuj poste, oni vidis plu nenion.

Post kelkaj momentoj, ĉar oni faris nenion alian ol ŝargi kaj pafi, la terura voĉo de generalo Chemineau resonis, kriante: «Cesu pafi!»

Oni preskaŭ ne kuraĝis obei. Ĉiuj rapidis ankoraŭ pafi kuglon. Sed kiam la fumo disipiĝis, oni vidis grandan amason da kavalerianoj resuprengalopi la transan flankon de la ravino.

Oni tuj malfalis la kvadratojn por marŝi en kolonoj. La tamburistoj batis la atakon, niaj kanonoj tondris.

«Antaŭen!... Antaŭen!... Vivu la Imperiestro!...»

Ni malsupreniris en la ravinon trans amason da ĉevaloj kaj rusoj ankoraŭ moviĝantaj surtere, kaj supreniris per rapidaj paŝoj la kontraŭan taluson en la direkto de Weissenfels. Ĉiuj kozakoj kaj ĉasistoj, la kartoĉujon sur la lumbo kaj la dorson falditan, galopadis antaŭ ni tiel rapide kiel ili povis: la batalo estis gajnita!

Sed en la momento, kiam ni proksimiĝis al la ĝardenoj de la urbo, iliaj kanonoj, kiujn ili kuntenis kaj metis malantaŭ specon de fruktarbejo, sendis al ni kuglegojn, el kiuj unu rompis la hakilon de pioniro Merlin, forportante lian kapon. La kaporalo de la pioniroj, Thomé, mem

havis la dekstran brakon rompita per peco de la hakilo. Necesis fortranĉi lian brakon vespere en Weissenfels. Tiam oni komencis kuri, ĉar ju pli baldaŭ oni alvenis, des malpli la aliaj havis tempon por pafi: ĉiuj lomprenis tion.

Ni eniris la urbon en tri lokoj, tra irante heĝojn, ĝardenojn, lupolstangojn, kaj saltante trans murojn. La marŝalo kaj la generalo kuris post ni. Nia regimento eniris tra avenuo borderita per poploj, kiu staris laŭlonge de tombejo. Kiam ni atingis la placon, alia kolono alvenis tra la ĉefa strato.

Tie ni haltis, kaj la marŝalo, sen perdi unu minuton, sendis la 27-an iri kapti iun ponton kaj provi tranĉi la retiriĝon de la malamiko. Dum tiu tempo la resto de la divizio alvenis kaj lokis sin laŭvice sur la placon. La urbestro kaj la konsilianoj de Weissenfels staris antaŭ la pordo de la urbodomo por bonvenigi nin.

Kiam ni estis retrovintaj niajn lokojn en alvicoj, la marŝalo, princo de Moskvo, paŝis antaŭen ĝis antaŭ nia batalfronto kaj goje diris al ni :

«Bone! Bone! Mi estas kontenta pri vi! La Imperiestro ekscios vian belegan konduton... Estas bone!...»

Li ne povis malhelpi sin ridi, ĉar ni estis kurintaj al la kanonoj.

Generalo Souham rimarkis :

«Ĉio iras glate.»

«Jes, jes,» la marŝalo respondis, «tio estas en nia sango, tio estis en nia sango.»

Mi ĝojis, ke mi eliris nevundita el tiu afero.

La bataliono restis tie ĝis la morgaŭo. Oni loĝigis nin ĉe civiluloj, kiuj timis nin kaj donis al ni ĉion, pri kio ni petis. La 27-a revenis vespere. Ĝi estis loĝigita en la malnova kastelo. Ni estis tre lacaj. Fuminte du aŭ tri pipojn kune, dum ni rakontis pri nia gloro, Zebedeus, Klipfel kaj mi iris dormi en la butikoj de ĉarpentistoj sur amaso da rabotaĵoj, kaj ni restis tie ĝis nokto-mezo, momento en kiu oni batis la apelon. Necesis ekstari. La ĉarpentistoj donis al ni brandon, kaj ni eliris. Falis akvo amase. Tiun saman nokton la bataliono iris bivaki antaŭ la vilaĝo Klepen je du horoj de Weissenfels. Ni ne estis tre kontentaj pro la pluvo.

Pluraj aliaj taĉmentoj venis aliĝi al ni. La imperiestro alvenis en Weissenfels, kaj la morgaŭon, je la kvina matene, la bataliono reekmarŝis kiel avangardo.

Fronte al ni fluadis rivero nomata Rippach.

Anstataŭ deturniĝi por iri al ponto, ni transiris surloke. Ni havis akvon ĝis la ventro, kaj retirante miajn ŝuojn el la koto, mi pensis: «Se oni estus rakontinta tion al mi antaŭe, kiam mi timis ekhavi nazkataron ĉe sinjoro Gulden, kaj ŝanĝis la ŝtrumpojn dufoje semajne, mi ne

estus povinta kredi tion ĉi ! Okazas ja teruraj aferoj en onia vivo!»

Dum ni laŭiris la riveron kontraŭflue sur la transa boro, ni malkovris inter la kanoj sur la altaĵoj maldekstre bandon da kozakoj, kiuj observadis nin. Ili malrapide sekvis nin sen kuraĝi ataki, kaj mi komprenis, ke koto estas tamen bona al io.

Tiel ni iradis jam horon – jam estis tagiĝinta – kiam subite terura pafado kaj kanontondrado igis nin turni la kapon en la direkto de Klepen. La komandanto, sur sia ĉevalo, rigardis trans la kanojn.

Tio daŭris longe. Serĝento Pinto diris:

«La divizio antaŭeniras. Ĝi estas atakata.»

La kozakoj ankaŭ rigardis, sed nur post unu horo ili malaperis. Tiam ni vidis la divizion alproksimiĝi en kolonoj dekstre tra la ebenaĵo, forpelante amason da rusa kavalerio.

«Antaŭen!» kriis la komandanto.

Kaj ni kuris sen scii kial, ĉiam sekvante la rivero kontraŭflue, tiel ke ni alvenis ĉe malnova ponto, kie kunfluis la riveroj Rippach kaj Gruna. Ni devis haltigi la malamikon sur tiu loko. Sed la kozakoj jam malkovris nian ruzon, kaj ilia tuta armeo retiriĝis malantaŭ Gruna, travadante la riveron. Tiam la divizion aliĝis al ni, kaj ni aŭdis, ke marŝalo Bessières estis mortigita per kanonkuglo.

De tiu ponto ni ekiris bivaki antaŭ la vilaĝo Gorschen. La famo kuris, ke granda batalo estas preparata, kaj ke ĉio kio okazis ĝis nun, estis nur komenco por testi ĉu la rekrutoj bone eltenas la pafadon. Ĉiu povas imagi la pensojn de prudenta viro kiu troviĝis tie kontraŭvole inter senzorguloj kiel Fürst, Zebedeus kaj Klipfel, kiuj ĝojis, kvazaŭ tiaj eventoj povus alporti al ili ion alian ol fusilpafojn, sabrofrapojn kaj bajonetpikojn.

La tutan reston de tiu tago kaj eĉ parton de la nokto, pensante pri Trinel, mi preĝis Dion, ke Li protektu mian vivon kaj konservu miajn manojn, kiuj estas necesaj al ĉiuj malriĉuloj por vivteni sin kaj sian familion.

XIII

Oni bruligis fajron sur la monteto antaŭ la vilaĝo Gross-Gorschen. Taĉmento malsupreniris tien kaj revenis kun kvin aŭ ses maljunajn bovinojn por fari supon. Sed ni estis tiel lacaj, ke la plej multaj preferis dormi al manĝi.

Aliaj regimentoj alvenis kun kanonoj kaj municio. Je la dek-unua ni estis dek aŭ dek du mil viroj: la tuta divizio de Souham. La generalo kaj la oficioj-ordonportistoj troviĝis en granda

muelejo maldekstre apud fluejo kiun oni nomis Floss-Graben. La gardostarantoj disstariĝis ĉirkaŭ la monteto je distanco de fusilpafo.

Fine ankaŭ mi ekdormis pro granda laceco. Sed ĉiun horon mi vekigis, kaj malantaŭ ni, en la direkto de la malnova vojo, kiu iras de la malnova ponto de Poserna, mi aŭdis grandan bruon tra la nokto: ruliĝado de veturiloj, kanoj kaj municicaroj, kiuj supreniris kaj mal-supreniris meze de silento.

Serĝento Pinto ne ne dormis. Li fumis sian pipon, sekigante siajn piedojn apud la fajro. Ĉiufoje kiam iu el ni moviĝis kaj volis paroli, li demandis: «Nu, rekruto?»

Sed oni ŝajnis aŭdi nenion, returnis sin oscedante kaj reendormiĝis.

La horloĝo de Gross-Gorschen resonigis kvin batojn, kiam mi vekigis. La ostoj de miaj femuroj kaj lumboj estis kvazaŭ rompitaĵoj pro la longa marŝado tra la koto. Tamen, apogante min sur la grundo, mi sukcesis sidiĝi por varmigi min, ĉar al mi estis malvarme. La fajroj fumis. De ili restis nur cindroj kaj kelkaj braĝoj. La serĝento, starante, rigardis la blankan ebenaĵon, super kiu la suno desegnis kelkajn orajn liniojn.

Ĉiuj dormis ĉirkaŭ ni, unuj sur la dorso, aliaj sur ŝultro, la piedojn turnitajn al la fajro. Pluraj ronkis aŭ sonĝis laŭtvoĉe.

La serĝento, vidante min vekiginta, venis preni braĝon, tenis ĝin sur sia pipo kaj, tirante diris:

«Nu, fusilisto Seitz, ni troviĝas do nun en la ariegardo.»

Mi ne komprenis, kion li volas diri.

«Ĉu tio mirigas vin, rekruto?» li demandis.

«Estas tamen sufiĉe klare. Ni ne moviĝis, sed la armeo faris duonturnon. Hieraŭ ĝi estis tie, antaŭ ni, apud Rippach. Nin ĝi estas malantaŭ ni, apud Lutzen. Anstataŭ esti la kapo, ni estas nun la vosto.»

Kaj malice palpebrumante, li tiris du aŭ tri nubetojn el sia pipo.

«Kaj kion ni gajnis per tio?» mi demandis.

«Ni gajnis per tio, ke ni alvenos la unuajn en Leipzig kaj falos sur la prusojn, » li respondis. «Poste vi komprenos tion, rekruto.»

Tiam mi ekstaris por rigardi la pejzaĝon, kaj mi vidis antaŭ ni grandan marĉan ebenaĵon, tra kiu fluadis la roĝo Gruna kaj la fosaĵo Floss-Graben. Kelkaj malgrandaj montetoj superis la bordojn de la fluejoj, kaj malantaŭe pasis larĝa rivero, pri kiu la serĝento diris al mi, ke estas Elster. Matenaj nebuloj etendiĝis super tio ĉi.

Turniĝante, mi ekvidis malantaŭ ni en la valo la pintojn de la preĝejturo de Gross-Gorschen, kaj pli fore, dekstre kaj maldekstre, kvin aŭ ses vilaĝetojn, konstruitajn en la kavaĵoj inter la

montetoj, ĉar estis regiono de montetoj. Estis la vilaĝoj Kaya, Eisdorf, Starsidel, Rahna, Klein-Gorschen kaj Gross-Gorschen, kiun mi jam konis. Ili situas ĉe borde de laĝetoj. Gross-Gorschen, kie ni bivakis, estis la plej proksima al la ebenaĵo en la direkto de Elster. La plej proksima estis Kaya, malantaŭ kiu pasas la granda vojo de Lutzen al Leipzig. Oni ne vidis aliajn fajroj sur la montetoj ol tiujn de nia divizio, sed la tuta 32-a korpuso okupis la vilaĝon, kaj la stabejo troviĝis en Kaya.

Je la sesa la tamburistoj batis la veksilon, la trupetoj de la surĉevalaj artilerianoj kaj tiuj de la armetrajno ankaŭ resonis. Oni descendis al la vilaĝo, unuj por serĉi lignon, aliaj por alporti fojn kaj pajlon. Alvenis municicaroj, kaj oni distribuis panon kaj kartoĉojn. Ni devis resti tie por lasi defili la armeon al Leipzig. Jen kial serĝento Pinto al mi diris, ke ni estos la ariegardo.

Ankaŭ du kantinistinoj alvenis de la vilaĝo, kaj ĉar mi havis akoraŭ kvin monerojn de po ses pundoj, mi oferis glaseton al Klipfel kaj Zebedeus por forpeli la nebulojn de la nokto. Mi ankaŭ permesis al mi oferi unu al serĝento Pinto, kiu akceptis dirante, ke brando post pano varmigas la koron.

Mi estis tre kontentaj, ĉar neniu el ni atendis la teruraĵojn kiuj estis okazontaj tiun tagon. Oni kredis, ke la rusoj kaj prusoj troviĝis tre malproksime de ni malantaŭ la roĝo Gruna, sed ili sciis, kie ni estas. Kaj subite, je la deka, generalo Souham, meze de siaj oficiroj, rapide suprenrajdis la deklivon: tie li eksciis ion tre gravan. Ĝuste en tiu momento mi gardostaris apud la fusilkradoj. Ŝajnis al mi, ke mi ankoraŭ vidas lin kun lia griza kapo kaj lia granda ĉapelo orlita per blanko, grimpi sur la supron de la monteto, eltiri longan lornon kaj rigardi kaj tiam rapide reveni kaj descendi al la vilaĝo, kriante, ke oni batu la apelon.

Tiam ĉiuj gardostarantoj retiriĝis, kaj Zebedeus, kiu havis okulojn de aglo, diris:

«Mi ja vidas tie for apud Elster homamasojn kiuj moviĝas... Kaj eĉ estas iuj kiuj proksimiĝas bonorde, kaj aliaj kiuj eliras el la marĉoj trans tri pontoj. Kia pluvado, se tio ĉi falos sur nian dorson!»

«Tio,» diris serĝento Pinto, la nazon supren kaj manon kiel vizieron super la okuloj, «estas la komenco de la batalo, aŭ mi komprenas nenion pri milito. Dum nia armeo marŝadas al Leipzig kaj etendiĝas sur distanco de tri mejloj, tiuj rusaj kaj prusaj triponoj volas ataki nin en la flanko per ĉiuj iliaj trupoj kaj tranĉi nin en du. Tio estas bona plano iliaflanke: ĉiujn tagojn ili lernas pli kaj pli la ruzojn de milito.»

«Sed kion ni faros?» demandis Klipfel.

«Estas tute simple, » respondis la serĝento. «Ni estas ĉi tie dek ĝis dek kvin mil viroj kun la maljuna Souham, kiu neniam retroiras unu paŝon. Ni estos starantaj kiel najloj, unu kontraŭ ses aŭ sep, ĝis la imperiestro estos informita pri la situacio kaj revenos helpi nin. Jen la oficiroj-ordonportistoj jam forgalopas.»

Estis vere: kvin aŭ ses oficiroj transiris la ebenaĵon de Lutzen malantaŭ ni en la direkto de Leipzig. Ili rajdis kiel vento, kaj mi petegis la Sinjoron doni al ili la favoron alveni ĝustatempe kaj sendi la tutan armeon helpe al ni. Ĉar ekscii, ke oni estas pereonta, estas terure, kaj mi ne deziras, eĉ al mia plej granda malamiko, troviĝi en simila situacio.

Serĝento Pinto ankaŭ diris al ni :

«Vi estas bonŝancaj, rekrutoj. Se vi eskapos el tio ĉi, vi povos poste glori vin pri tio, ke vi vidis ion grandiozan. Rigardu nur tiujn bluajn liniojn kiuj alproksimiĝas, la fusilon sur la ŝultro, laŭlonge de la fosaĵo Floss-Graben. Ĉiu linio estas regimento. Estas tridek da ili. Tio faras sesdek mil prusoj, sen kalkuli la vicojn de la kavalerianoj, kiuj estas eskadronoj, kaj maldekstre de ili, apud Rippach, tiuj aliaj, kiuj venas kaj brilas en la suno. Tio estas la dragoj kaj kirasuloj de la rusa imperiestra gvardio. Mi unue vidis ilin en Austerlitz, kie ni bele aranĝis ilin. Estas ja dek ok ĝis dudek mil da ili. Malantaŭ tiuj amasoj da lancoj venas la bandoj de la kozakoj. Tiel post unu horo, ni havos la plezuron rigardi en la blankon de la okuloj de cent mil viroj, la plej obstinaj kiuj ekzistas en Rusio kaj Prusio. Estas, se tiel diri, batalo en kiu oni gajnas krucon, kaj se ni ne gajnas ĝin, ni devos neniam plu kalkuli je ĝi.

« Ĉu vi kredas, serĝento? » demandis Zebedeus, kiu neniam havis du klarajn ideojn en la kapo kaj jam imagis havi la krucon. Liaj okuloj brilis la okuloj de malsata besto, kiu ekvidas predon.

«Jes, » respondis la serĝento, «ĉar oni staros tre proksime unuj al aliaj, kaj ni supozu, ke meze de la batalo oni vidas kolonelon, kanonon, flagon, ion okulfrapan, oni saltis sur ĝin tra batoj de bajoneto, sabro, ŝargobastono aŭ ion ajn kaj oni kaptas ĝin. Kaj se oni revenos, oni estos proponita.»

Kiam ili diris tion, la penso venis en mian kapon, ke la urbestro de Felsenbourg ricevis la krucon, ĉar li kondukis en veturiloj ornamitaj per girlandoj sian vilaĝon renkonte al Maria-Luiza, la nova imperiestrino, kantante malnovajn *lieder*²⁵, sed mi trovis lian manieron meriti la krucon multe pli facila ol tiun de serĝento Pinto.

Mi ne havis la tempon plu pripensi tion, ĉar ĉiuflanke oni batis la apelon. Ĉiu rapidis al la

fusilkradoj de sia roto kaj prenis sian fusilon. La oficiroj ordigis nun ĉion por la batalo. Kanonoj alvenis en galopo, kiujn oni metis sur la supron ee iu monteto iomete malantaŭe, por ke la dorso de la deklivo servu al ni kial subteno. Ankaŭ la municiaĵoj alvenis.

Kaj pli malproksime, en la vilaĝoj Rahna, Kaya kaj Klein-Gorschen, ĉio moviĝis. Sed ni estis la unuaj sur kiujn tiu amaso estis falonta.

La malamiko haltis je duobla distanco de kanonatingo, kaj iliaj kavalerianoj svarmis centope ĉirkaŭ la deklivo por skolti nin. Nur vidante apud la fosaĵo Floss-Graben tiun kvanton da prusoj, kiuj nigrigis ĝiajn du bordojn kaj kies unuaj linioj komencis formi kolonojn, mi diris al mi mem.

«Tiun ĉi fojon, Josef, ĉio estis perdita, ĉio estis finita... Jam ne estas rimedo... Ĉio kion vi povas fari estas venĝi vin, defendi vin, kompati neniun... Defendu vin, defendu vin!»

Kiam mi pensis pri tio, generalo Chemineau sola preterpasis surĉevalo antaŭ la batalfronto, kriante al ni :

«Formu kvadratojn!»

Ĉiuj oficiroj dekstre kaj maldekstre, antaŭe kaj malantaŭe, ripetis la saman ordonon. Oni formis kvar kvadratojn de po kvar batalionoj. Tiun ĉi fojon mi troviĝis en unu el la internaj linioj, kio plaĉis al mi, ĉar kompreneble mi opiniis, ke la prusoj, kiuj venis antaŭen en tri kolonoj, certe unue atakos la antaŭan flankon. Apenaŭ mi ekhavis tiun penson, vera hajlo de kugloj flugis tra la kvadratojn. Samtempe la bruego de la kanonoj, kiujn la prusoj estis trenintaj sur la montetojn maldekstre, komencis tondri multe pli impone ol en Weissenfels: tio ne finiĝis! Sur tiu deklivo ili havis tridekon da grandaj pecoj. Laŭ tio oni povas imagi kiajn truojn ili faris! La kuglegoj siblis tra la aero, jen penetris tra la vicoj, jen en la grundon, kiun ili plugaĉis kun terura bruado.

Ankaŭ niaj kanonoj pafegis en maniero kiu malhelpis onin aŭdi la duonon de la siblado kaj ronkado de la aliaj. Sed tio servis al nenio. Kaj cetere, malbone efikis sur ni la kriado de la oficiroj, kiuj senĉese ordonis: « Densigu la vicojn! Densigu la vicojn!»

Ni estis en eksterordinare densa nubo de fumo, ne plu povante pafi. Mi diris al mi mem: «Se ni restos ankoraŭ kvaronhoron ĉi tie, ni estos masakritaj sen povi defendi nin!». Tio ŝajnis al mi terure dura, kiam subite la unuaj kolonoj de la prusoj aperis inter la du montetoj, farante strangan bruegon, kvazaŭ inundo proksimiĝis. Tuj la unuaj tri vicoj de nia kvadrato ekpafis, kiam poste ankaŭ la du aliaj vicoj pafis oblikve celante dekstren kaj maldekstren. Dio scias, kiom da prusoj restis en la kavaĵo! Sed anstataŭ halti, iliaj kamaradoj pli supreniris, kriante kiel lupoj: «*Vaterland!*

²⁵ Germana por kantoj

*Vaterland!*²⁶ !», pafante, se tiel diri, al niaj ventroj ĉiujn siajn batalionajn kuglojn je distanco de cent paŝoj.

Post tio komenciĝis la bajonetpikoj kaj kolbobatoj, ĉar ili volis frakasi nin. Ili tial estis tre furiozaj. Mian tutan vivon mi memoros, ke bataliono de prusoj alvenis ĝuste flanke de ni, regalante nin per bajonetpikoj, kiujn ni redonis sen forlasi niajn viĉojn, kaj ke ili estis ĉiuj forbalaitaj de du kanonoj, kiuj troviĝis en pozicio je kvindek paŝoj post nia kvadrato.

Nenia alia trupo provis poste penetri inter niajn kvadratojn.

Ili redescendis la montetojn, kaj ni reŝargis niajn fusilojn por ekstermi ilin ĝis la lasta, kiam iliaj pecoj rekomencis pafi, kaj ni aŭdis grandan bruegon dekstre: estis ilia kavalerio, kiu venis profiti de la truoj kiujn faris iliaj kanonoj. Mi vidis nenion de tiu atako, ĉar ĝi venis de la alia flanko de la divizio. Sed malgraŭ tio la kugloj forfalĉis nin per dekduoj. Generalo Chemineau esti vundita en femuro. Tio ne povis daŭri pli longe tiumaniere, kaj oni ordonis nin retiriĝi. Ni faris tion kun plezuro, kion ĉiu komprenos.

Ni pasis ĉirkaŭ Gross-Gorschen, sekvataj de la prusoj, kiuj pafis al ni, kiel ni al ili. La du mil viroj kiuj troviĝis en la vilaĝo, haltis la malamikon per konstanta pafado el ĉiuj fenestroj, dum ni resupreniris la deklivon por atingi la duan vilaĝon, Klein-Gorschen. Sed tiam la tuta prusa kavalerio alvenis flanke de ni por tranĉi al ni la retiriĝon kaj devigi nin resti sub la pafado de siaj kanonoj. Tio nekredible indignigis nin. Tiam mi aŭdis Zebedeus kriegi: «Ni ataku ilin prefere ol resti ĉi tie!»

Tio ankaŭ estis terure danĝera, ĉar la regimentoj de la husaroj kaj ĉasistoj avancis en bona ordo antaŭ ol komenci sian ekkuron.

Ni estis ankoraŭ ĉiam marŝantaj malantaŭen, kiam desupre de la deklivo oni kriis al ni: «Halt!» kaj en la sama minuto la husaroj, kiuj jam kuris al ni, ricevis malŝargon de kugloj, kiu renversis ilin je centoj. Estis la divizio de la brava generalo Girard, kiu venis de Klein-Gorschen helpi nin. Ĝi estis instalinta dek ses pecojn da baterio iomete pli dekstren. Tio produktis tre bonan efikon: la husaroj forkuris pli rapide ol ili venis, kaj la ses kvadratoj de la divizio Girard kuniĝis al la niaj en Klein-Gorschen por haltigi la infanterion de la prusoj, kiuj akoraŭ ĉiam avancadis, la unuaj tri kolonoj antaŭe kaj tri same tiel fortaj malantaŭ ili.

Ni perdis Klein-Gorschen, sed ĉi-foje inter Klein-Gorschen kaj Rahna la batalo estis fariĝonta ankoraŭ pli terura.

Mi pensis pri nenio plu ol venĝo. Mi freneziĝis, se tiel diri, pro kolero kaj indigno kontraŭ tiuj prusoj kiuj volis forpreni al ni la vivon,

la plej grandan bonon de ĉiu homo, kio ĉiu devas konservi, kiel ajn li povas. Mi sentis specon de malamo kontraŭ la prusoj, kies krioj kaj impertinenteco naŭzis min. Mi tamen tre ĝojis revidi Zebedeus apud mi, kaj, ĉar atendante novajn atakojn, ni tenis la fuslon ĉe la piedo, mi prenis lian manon.

«Ba, mi havis bonŝancon,» li diris al mi. « Mi esperas, ke la imperiestro baldaŭ venos, ĉar ili estas dekoble pli fortaj ol ni... Nur se li venus kun kanonoj!»

Li ne plu parolis pri la krucon, kiun li povis gajni!

Mi rigardis iomete flanken por vidi, ĉu la serĝento ankoraŭ ĉiam estis tie, kaj mi ekvidis lin trankvile viŝanta sian bajoneton. Lia mieno estis neŝanĝinta, kaj tio ĝojigis min. Mi tre volonte estus eksciinta, ĉu Klipfel kaj Fürst ankoraŭ troviĝas en siaj vicoj, sed tiam la ordono «Portu fusilon!» igis min pensi pri io alia.

La unuaj tri malamikaj kolonoj haltis sur la monteto de Gross-Gorschen por atendi la tri aliajn, kiuj proksimiĝis, la fusilon sur la ŝultro. La vilaĝo en la valo inter la du armeoj brulis. La pailaj tegmentoj flamis kaj la fumo supreniris al la ĉielo. Sur deklivo maldekstre, ni vidis alveni inter la plugitaj kampoj longan viĉon da kanonoj por preni nin kvazaŭ en tenaĵo.

Povis esti tagmezo, kiam la ses kolonoj ekmarŝis. Ni vidis, kiel sur la deklivoj de Gross-Gorschen malfaldiĝas amasoj da husaroj kaj surĉevaloj ĉasistoj. Nia artilerio, lokita malantaŭ la kvadratoj sur la supron malantaŭ la deklivo, eklanĉis teruran fajron kontraŭ la prusajn kanonistojn, kiuj respondis sur la tuta linio.

Niaj tamburistoj komencis bati en la kvadratoj por averti nin, ke la malamiko proksimiĝas. Ni aŭdis lin kiel la zumadon de muŝoj antaŭ fulmo tondro, kaj malantaŭe en la valo la prusoj ekkriis ĉiuj kune: «*Vaterland! Vaterland!*»

Ilia pafado dum ili grimpis sur la monteton, kovris nin per fumo, ĉar la vento blovis ĝin en nian direkton, kio malhelpis nin vidi ilin. Malgraŭ tio ni estis rekomencintaj nian laŭvican pafadon. Ni nek aŭdis nek vidis unuj la aliajn ekde almenaŭ kvaronhoron, kiam subite la prusaj husaroj troviĝis en nia kvadrato. Mi ne scias, kiel tio okazis, sed ili estis en ĝi kaj svarmis dekstren kaj maldekstren kliniĝante sur siaj etaj ĉevaloj por senkompate haki nin en peĉojn. Kriante, ni donis bajonetpikojn dum ili pafadis al ni per pistoloj. Koncizadire estis terure. Zebedeus, serĝento Pinto, mi kaj dudeko da aliaj rotanoj rezistis kune. Mian tutan

vivon mi vidos tiujn palajn vizaĝojn, la longajn lipharojn tuŝantajn la orelojn, la etajn ĉakojn,

²⁶ Patrio! Patrio!

tenatajn per la submentonaj rimenoj sub la mentono, la ĉevalojn baŭmantajn kaj henantajn Super amasoj da mortintoj kaj vunditoj. Mi ĉiam aŭdos la kriojn kiujn ni eligis, unuj en la germana, aliaj en la franca. Ili nomis nin Schweinpelze²⁷, kaj la maljuna serĝento Pinto ne cesis krii: «Ek, miaj infanoj, ek!»

Mi neniam poste povis bildigi al mi, kiel ni eliris el tio. Ni trafe maltrafe marŝadis tra la fumo, ni svarmadis inter la fusilpafoj kaj sabrotatoj. Ĉio kion mi memoras estas, ke Zebedeus kriis al mi ĉiumomente: «Venu, Josef, venu!» kaj ke fine ni kun serĝento Pinto kaj sep aŭ ok aliaj rotanoj troviĝis sur kampo en deklivo malantaŭ kvadrato, kiu ankoraŭ kontraŭstaris.

Ni aspektis kiel buĉistoj!

«Reŝargu!» ordonis nin la serĝento.

Kaj reŝargante, mi vidis, ke estas sango kaj haroj sur la pinto de mia bajoneto, kio montris, ke en mia furiozeco mi donis terurajn pikojn.

«La regimento estas konfuzita... Tiuj prusaj friponoj mortis ĝian duonon... Ni retrovos ĝin poste... Por la momento necesas malhelpi la malamikon penetri en la vilaĝon. En vico maldekstren, antaŭen, marŝ!»

Ni malsupreniris ŝtupetaron, kiu kondukis al ĝardeno en Klein-Gorschen, kaj ni eniris domon, kies pordon, kiu eliris al la kampoj, la serĝento barikadis per granda kuirejo tablo. Tiam li diris, montrante al la antaŭpordo:

«Jen nia rifuĝejo.»

Tiam ni supreniris al la unua etaĝo kaj eniris grandetan ĉambron, kiu formis angulon ĉepiede de deklivo. Ĝi havis du fenestrojn donantaj vidon sur la strato kaj du aliajn sur la monteto, kiu estis tute kiovrita per fumo kaj kie plu kraketadis la laŭvicaj pafoj kaj tondradis la kanonoj. Malantaŭe en alkovo troviĝis malordigita lito, kaj antaŭ la lito lulillo. Sendube la loĝantoj fuĝis ĉe la komenco de la batalo. Sed hundo kun grand blanka vosto, rekte starantaj oreloj kaj pinta nazo, duone kaŝita sub la kurtenoj, rigardis nin per brilaj okuloj. Ĉio ĉi revenas al mi kvazaŭ en sonĝo.

La serĝento jam estis malferminta fenestron kaj pafanta al la strato, kie avancis du aŭ tri prusaj husaroj inter amaso da ĉaroj kaj sterko. Zebedeus kaj la aliaj staris malantaŭ li kaj observis la scenon, tenante la fusilon preta. Mi rigardis la deklivon por vidi, ĉu la kvadrato ankraŭ kontraŭstaras, kaj mi ekvidis ĝin je distanco de kvincent aŭ sescent paŝoj retiriĝanta en bona ordo kaj pafanta de la kvar flankoj al la kavalerianoj, kiuj ĉirkaŭis ilin. Tra la fumo mi vidis la kolonelon, malaltan dikan viron, sidanta

surĉevale en la mezo, la sabron enmane, kaj tuj apud li la flago tiel disŝirita, ke ĝi estis nur ĉifono pendanta laŭlonge de la stango.

Pli malproksime maldekstre malamika kolono eliris vojkurbon kaj marŝis al Klein-Gorschen. Tiu kolono volis malhelpi nian retiriĝon en la vilaĝon. Sed centoj da vagantaj soldatoj estis alvenintaj, kiel ni. Ili alvenis eĉ de ĉiuj flankoj, unuj returniĝante ĉiun kvindekan paŝon por malŝargi sian fusilon, aliaj, vunditaj, trenante sin por povi eskapi ien. Ili eniris la domon, kaj ĉar la kolono pli kaj pli alproksimiĝis, daŭra pafado komenciĝis el ĉiuj fenestroj. Tio haltigis ĝin, des pli ke en la sama momento sur la dekstra deklivo malfaldiĝis la divizioj de Brenier kaj Marchand, kiujn la princo de Moskvo sendis por helpi nin.

Poste ni eksciis, ke marŝalo Ney sekvis la imperiestron en la direkto de Leipzig, sed ke li revenis, aŭdante la tondradon de kanonoj.

La prusoj do haltis sur tiu loko. La pafado ĉesis ambaŭflanke. Niaj kvadratoj kaj niaj kolonoj resupreniris la deklivon antaŭ Starsiedel, kaj ĉiuj niaj en la vilaĝoj rapidis forlasi la domojn por aliĝi ĉiu al sia regimento. La nia estis miksitaj kun du aŭ tri aliaj, kaj kiam la divizioj metis la fusilojn ĉepieden antaŭ Kaya, ni apenaŭ rekonis unuj la aliajn. Oni faris apelon de nia roto. Nur kvindek du viroj restis de ĝi. La granda Fürst kaj Léger ne estis inter ili, sed Zebedeus, Klipfel kaj mi savis nian haŭton el la afero.

Malfeliĉe ne estis finita, ĉar la prusoj plenaj je impertinenteco pro nia retiriĝo, jam faris novan aranĝon por veni ataki nin en Kaya. Amasoj da helptrupoj alvenis ĉe ili. Kaj vidante tion, mi ekpensis, ke la imperiestro, kiu estis tiel granda generalo, havis tamen tre malbonan ideon, kiam li direktis sin al Leipzig kaj lasis nin esti surprizitaj de armeo de pli ol cent mil viroj.

Dum ni estis regrupiĝantaj malantaŭ la divizion de Brenier, dek ok mil veteranoj de la prusa gvardio supreniris la deklivon en atakpaŝo, portante la ĉakojn de niaj mortintoj kiel venkosignojn sur la pinto de siaj bajonetoj. Samtempe la batalo daŭradis maldekstre inter Klein-Gorschen kaj Starsiedel. La amaso de la rusa kavalerio, kiun ni vidis brili en la matena suno malantaŭ la roĝo Gruna, volis ĉirkaŭiri nin, sed la 6-a korpuso venis kovri nin, kaj la regimentoj de la mararmeo konstruistaris tie kiel muro. Super la tuta ebenaĵo pendis unu granda nuboj, kie oni vidis brileti plurajn kaskojn, kirasojn kaj lancojn.

Niaflanke ni ĉiam estis retroirantaj kiam subite iu pasis antaŭ ni kiel tondro: estis marŝalo Ney! Li alvenis en galopego, sekvata de sia armestabo. Mi neniam vidis similan vizaĝon: liaj okuloj fajreris, liaj vangoj tremetis pro

²⁷ Malpuraj porkoj

kolero ! En sekundo, li tragalopis la tutan linion en ĝia profundo kaj aperis ĉe la fronto de niaj kolonoj. Ĉiuj sekvis lin kvazaŭ altiritaj de eksterordinara forto. Anstataŭ retiriĝi, ni marŝis renkonte al la prusoj, kaj dek minutoj poste la batalo rekomenciĝis plenforte. Sed la malamiko firme kontraŭstaris. Li jam kredis sin mastro de la tereno kaj ne volis lasi eskapi la venkon, des pli ke li ricevis pli da helptrupoj, dum ni jam estis elĉerpitaj sekve de kvin horoj da batalado.

Ĉiŝoj nia bataliono troviĝis en la dua linio, la kugloj pasis super niajn kapojn. Sed multe pli malagraba bruoj, kiu trairis miajn nervojn, estis la tintado de la kugloj kontraŭ la bajonetoj: tio sonis kiel speco de terura muziko, kiu aŭdeblis de tre for.

Meze de la krioj, komandoj kaj pafoj ni tamen komencis remalsupreniri trans amason da mortintoj. Niaj unuaj divizioj reeniris Klein-Gorschen. Oni tie batalis korpoĉekorpe. En la ĉefa strato oni vidis nur fusilajn kolbojn en la areo kaj surĉevalajn generalojn, la sabron enmane kial simplaj soldatoj.

Tio daŭris nur kelkajn minutojn. Ni en la vicoj diris: «Tio iras glate!... Tio iras glate!... Oni avancis!» Sed novaj trupoj alvenis ĉe la prusoj, kaj ni estis devigitaj retroiri duan fojon, malfeliĉe tiel malrapide, ke granda nombro fuĝis al Kaya. Tiu vilaĝo situis sur la deklivo kaj estis la lasta antaŭ la vojo al Lutzen. Estis longa vico da domoj apartigitaj unuj de la aliaj per etaj ĝardenoj, ĉevaloj kaj abelejoj. Se la malamiko perfortus nin en Kaya, nia armeo estus tranĉita en du partojn.

Kurante mi memoris la parolojn de sinjoro Gulden: «Se hazarde la aliancanoj venkos nin, ili venos ĉe nin venĝi sin pro ĉio kion ni faris al ili dum pli ol dek jaroj.»

Mi jam kredis la batalon malgajrita, ĉar marŝalo Ney mem meze de la kvadrato, retroiris, kaj la soldatoj eliris el la miksbatalo, forportante vunditajn oficirojn sur siaj fusiloj kiel sur brankardoj. Fine tio komencis finiĝi malbone por ni.

Mi eniris en Kaya je la dekstra flanko de la vilaĝo, paŝante trans heĝojn, saltante trans malaltajn barilojn, kiujn la homoj instalas por apartigi la ĝardenojn.

Mi intencis ĉirkaŭiri angulon de tenejo kiam, levante la kapon, mi ekvidis kvindek da surĉevalaj oficiroj haltintaj sur la supro de la monteto fronte al mi. Pli fore malantaŭ ili, amasoj da artilerio rapidege alkuris sur la vojo de Leipzig. Tio igis min rigardi pli bone, kaj mi rekons la imperiestron, starantan iomete malantaŭ la aliaj. Li sidis kiel sur fotelo sur sia granda blanka ĉevalo. Mi tre bone vidis lin sub la pala ĉielo. Li ne moviĝis kaj rigardis la batalon tra sia lorno.

Tio vidaĵo tiel ĝojigis min, ke mi komencis krii: «Vivu la Imperiestro!» per ĉiuj miaj fortoj. Tiam mi eniris la ĉefan straton de Kaya tra aleo inter du malnovaj domoj. Mi estis unu el la unuaj, kaj mi vidis ankoraŭ homojn de la vilaĝo, virojn, virinojn, infanojn, kiuj rapidis malaperi en siaj keloj.

Pluraj personoj al kiuj mi rakontis tion poste, riproĉis al mi, ke mi kuris tiel rapide, sed mi respondis ilin, ke, se marŝalo Ney retiriĝis, ankaŭ Josef Seitz rajtis retiriĝi.

Klipfel, Zebedeus, serĝento Pinto, ĉiuj kiujn mi konis en la roto estis ankoraŭ ekstere, kaj mi aŭdis tiel teruran bruon, ke oni ne povas imagi ĝin. Amasoj da fumo pasis super la tegmentojn. Tegoloj ruliĝis kaj falis sur la straton, kaj la kugloj penetris en la murojn aŭ rompis la trabojn kun horora krakado.

Samtempe niaj soldatoj eniris de ĉiuj flankoj, saltante trans heĝojn kaj barilojn de ĝardenoj, turniĝante por pafi. Inter ili estis soldatoj el ĉiuj regimentoj, sen ĉakoj, en dissiritaj uniformoj kovritaj per sango, kun furiozaj mienoj, kaj nun, kiam mi pensas pri tio post tiom da jaroj, ili ĉiuj estis infanoj, veraj infanoj de dek kvin ĝis dudek jaroj. Neniu jam havis lipharojn. Sed la kuraĝo de la franca raso estas io denaska!

Kaj kiam la prusoj, kondukataj de maljunaj oficiroj, kiuj kriis: «*Vorwärts! Vorwärts!*²⁸!» alvenis kvazaŭ volante grimpi unuj sur la dorson de la aliaj kiel bandoj da lupoj por iri pli rapide, ni, sidante dudek- aŭ tridekope en angulo de tenejo fronte al ĝardeno, kie troviĝis ankaŭ eta abelejo kaj grandaj florantaj cerizujoj, kiujn – tio ŝajnas al mi – mi ankoraŭ ĉiam vidas, ni komencis seninterrompe pafadi al tiuj friponoj, kiuj volis grimpi trans malaltan muron mal-supre kaj kapti la vilaĝon.

Mi ne scias, kiom da ili, alveninte sur tiu muro, amase refalis de ĝi, sed ĉiam venis aliaj. Centoj da kugloj siblis preter niajn orelojn kaj platiĝis kontraŭ la ŝtonoj. La stuko falis suben, pajlo pendis de la trabo, la granda pordo maldestre estis truita kiel kribrilo. Kaj ni malantaŭ la tenejo, reŝargante niajn fusilojn, alterne pafis en la amason. Tio daŭris ĝuste la tempon bezonatan por ĝustigi kaj streĉi la ellasilon, kaj malgraŭ tio, kvin al ses jam falis en angulon de la fojnejo, la nazon teren. Sed nia furiozeco estis tiel granda, ke ni ne atentis pir tio.

Kiam mi returniĝis por la deka fojo kaj volis alŝultrigi la fusilon, ĝi falis el miaj manoj. Mi kliniĝis por pluki ĝin, sed mi falis sur ĝin: mi ricevis kuglon en la maldekstra ŝultro. La sango fluis sur mia brusto kiel varma akvo. Mi provis restariĝi, sed ĉio kion mi sukcesis fari estis sidiĝi kontraŭ la muron. Tiam la sango malsuprenfluis ĝis miaj femuroj, kaj la penso

---

²⁸ Antaŭen! Antaŭen!

venis al mi, ke mi mortos sur tiu ĉi loko, kio malvarmigis min ĝisoste.

Miaj kamaradoj daŭrigis la pafadon super mia kapo, kaj la prusoj ĉiam respondis. Pensante, ke alia kuglo povus mortigi min, mi alkroĉigis per la dekstra mano al angulo de la muro por fortreni min de tie, sed mi falis en fosafeton, tra kiu fluis la akvon de la strato en la ĝardenon. Mia maldekstra brako etis peza kiel plumbo, la kapo turniĝis al mi. Mi ankoraŭ ĉiam aŭdis la pafadon, sed kvazaŭ en sonĝo. Tio daŭris kelkan tempon antaŭ ol mi svenis.

Kiam mi remalfermis la okulojn, estis noktigaŭte. La prusoj defilis kurante tra la strateto, kaj en la ĝardeno troviĝis maljuna, nudkapa, blankhara generalo sur granda bruno ĉevalo. Li kriis kiel trumpeto, ke oni altrenu la kanojn, kaj oficiroj rapidege forgalopis plenumi liajn ordenojn. Apud li, starante sur la mureto, kiu estas surŝutita per mortintoj, ĥirurgo bandaĝis unu el liaj brakoj. Malantaŭe je la alia flanko, troviĝis ankaŭ surĉevalo tre maldika rusa oficiro, junulo surhavanta ĉapelon kun verdaj plumoj, kiuj falis en formo de bukado. Mi vidis tion per unu rigardo. La maljuna generalo havis grandan nazon, larĝan kaj platan frunton, vivecajn okulojn kaj kuraĝan mienon. La ĥirurgo estis malgranda, kalva viro kun okulvitro. Aliaj staris ĉirkaŭ ili. Kaj malantaŭe en la valo, je kvincent aŭ sescent paŝoj, inter du domoj staris niaj soldatoj, kiuj regrupiĝis. Ĉion ĉi mi vidas ankoraŭ nun antaŭ mi, kvazaŭ mi estus ankoraŭ tie.

Oni ne plu pafis, sed inter Klein-Gorschan kaj Kaya supreniris teruraj krioj... Oni aŭdis pezan ruliĝadon, henadon, blasfemadon kaj vipklakadon. Nesciante kial, mi trenis min for de la vojsulkaj kaj residiĝis kontraŭ la muron. Preskaŭ tuj du kanonoj de dek ses, jungitaj per po ses ĉevaloj deturniĝis ĉe la angulo de la unua doo de la vilaĝo. La surĉevalaj artilerianoj plenforte frapis sur la bestojn, kaj la radoj pasis sur amasojn da mortintoj kaj vunditoj kvazaŭ sur pajlo. Oni aŭdis krakadi la ostojn! Jen de kie venis la kriegoj kiujn mi aŭdis. La haroj stariĝis sur mia kapo.

«Ĉi tien!» kriis germane la maljunulo. «Direktu ilin tien, inter la domojn apud la fontano.»

La pecoj esti turnitaj. La veturiloj kun pulvo kaj kuglegoj galope alvenis. La maljunulo iris rigardi, la maldekstran brakon subtenatan per skarpo. Li laŭiris la strateton, kaj mi aŭdis kiel li diris al la juna rusa oficiro en militista tono:

«Diru al imperiestro Aleksandro, ke mi troviĝas en Kaya... La batalo estas gajnita, se oni tuj sendas al mi heltrupojn. Oni ne interkonsiliĝu, oni pafu! Ni devas atendi furiozan kontraŭatakon. Napoleono tuj alvenos, mi iel sentas tion... Post duonhoron li falos sur nin kun sia gvardio. Kiom ajn tio kostos, mi kontraŭ-

staros. Sed nome de Dio oni ne perdu unu minuton, kaj la venko estos nia!»

La junulo forgalopis en la direkto de Klein-Gorschen, kaj tiam iu proksima al mi diris:

«Tiu maljunulo estas Blücher... Ha! La fripono! Se mi havus ankoraŭ mian fuslon!»

Turnante la kapon, mi vidis maljunan maldikan serĝenton kun profundaj sulketoj en la vangoj, sidantan kontraŭ la pordego de la tenejo kaj tenantan sian ventron per ambaŭ manoj, ĉar kuglo trafis lin en la ventro. Liaj flavaj okuloj strabe sekvis la prusan generalon, kaj lia kurba, jam pala nazo kurbiĝis kiel beko de de birdo en siajn longajn lipharojn. Li aspektis terura kaj fiera.

«Se mi ankoraŭ havus mian fusilon,» diris la vundita serĝento, «vi vidus, ĉu tiu ĉi batalo jam estas gajnita!»

Ni estis la solaj vivaj estaĵoj en tiu angulo plena ja mortintoj. Mi pensis, ke verŝajne oni enterigos min la morgaŭon en la kontraŭe troviĝanta ĝardeno kun ĉiuj aliaj, kaj ke mi ne plu revidos mian Trinel. Larmoj fluis sur miaj vangoj, kaj mi ne povis malhelpi min diri:

«Nun ĉio estas finita!»

Tiam la serĝento oblikve rigardis min kaj, vidante, ke mi estas ankoraŭ tre juna, li demandis:

«Kio estas al vi, rekruto?»

«Mi havas kuglon en la maldekstra ŝultro, serĝento.»

«En ŝultro estas multe pli bone ol en la pelvo. Oni povas resanigi vin de tio.»

Kaj per malpli kruda voĉo, rigardante min denove, li aldiris:

«Ne timu, vi revidos la patrimon.»

Mi pensis, ke li kompatas min pro mia juneo, kaj ke li volas konsoli min. Sed mi sentis mian bruston kvazaŭ ĝi estis dispecigita, kaj tio prenis al mi la tutan esperon.

La serĝento diris plu nenion. Li provis nur de tempo al tempo relevi la kapon, por vidi ĉu niaj kolonoj alvenas. Li blasfemis inter siaj dentoj kaj fine lasis sin gliti kun la ŝultro en la angulon de la pordego, dirante:

«Mia afero estas farita. Sed tiu granda fripono tamen pagis por tio.»

Li rigardis al la heĝo fronte al li, kie kuŝis surdorse prusa grenadisto, bajoneton ankoraŭ en la ventro. Povis esti la sesa tiam. La malamiko okupis ĉiujn domojn, ĝardenojn, fruktarbejojn, la ĉefan straton kaj la flankstratetojn. Al mi estis malvarme en la tuta korpo, kaj kun obtuzaj sensoj mi ripozigis mian kapon sur la genuoj, kiam tondrado de kanono denove vekis min. La du pecoj en la ĝardeno, kaj pluraj aliaj, instalitaj pli supre en la vilaĝo, pafis jetante sian fumon al la ĉefa strato, kien rapidis prusoj kaj rusoj. Oni ankaŭ pafadis el ĉiuj fenestroj.. Sed tio estis nenio kompare al la

pafado de la francoj ekde la kontraŭa monteto. Malantaŭe en la valo avancis en ŝturmpaŝoj la kompaktaj kolonoj de la juna gvardio, akompanataj de iliaj surĉevalaj koloneloj, komandantoj kaj generaloj, kiuj levis siajn sabrojn meze de la bajonetoj. Ĉio ĉi estis griza, prilumita de tempo al tempo de la okdek kanonoj kiujn la imperiestro instaligis en unu baterio por subteni la movon. Tiu okdek pecoj faris teruran bruegon, kaj malgraŭ la distanco la maljuna barako, kontraŭ kiun mi apogis min, tremadis ĝis en siaj fundamentoj. Sur la strato, la kugloj forbalais tutajn vicojn da rusoj kaj prusoj, kiel falĉobatoj fortranĉas maturan sekalon: nun estis ilia vico densigi la vicojn.

Malantaŭ ni mi ankaŭ aŭdis respondi la malamikan baterion, kaj mi pensis: «Dio mia! Dio mia! Se nur la francoj venkus. Iliaj povraj vunditoj estus kolektitaj. Tiuj prusoj kaj kozakoj pensas unue pri la siaj kaj lasos nin ĉiujn mortaĉi kiel hundoj!»

Mi ne plu atentis pri la serĝento kaj rigardis nur la prusajn kanonistojn, kiuj reŝargis siajn pecojn, direktis ilin kaj pafis, kaj mi malbenis ilin el la profundo de mia animo, kaj mi aŭskultis kun ravo la kriojn «Vivu la Imperiestro!», kiuj komencis supreniri el la valo kaj aŭdeblis inter la artileriaj eksplodoj.

Fine, post dudek minutoj, prusoj kaj rusoj komencis retiriĝi. Amase ili repasis tra la strateto kie ni troviĝis, por posteniĝi sur la deklivo. La krioj «Vivu la Imperiestro!» proksimiĝis, kaj la malamikaj kanonistoj antaŭ la niaj rapidis kiel frenezuloj, kiam tri aŭ kvar kugoj alflugis, rompante unu radon kaj kovrante ilin per koto. Unu peco renversiĝis, du artilerianoj estis mortigitaj kaj du aliaj vunditaj.

Tiam mi sentis manon kiu prenis min ĉe la brako. Mi returniĝis kaj vidis la maljunan serĝenton, duone mortintan, kiu rigardis min ridetante kun sovaĝa mieno. La tegmento de nia barako estis disfalinta. La muro kontraŭ kiu ni kuŝis, kliniĝis, sed ni ne atentis pri tio. Ni vidis nur la malvenkon de niaj malamikoj, kaj meze de tiu bruaĉo, ni aŭdis nur la ĉiam plilaŭtiĝantajn kriojn de niaj soldatoj.

Subite la serĝento, tute pala, diris per raŭka voĉo:

«Jen li estas!»

Kaj kliniĝante antaŭen sur la genuoj, unu manon sur la grundo kaj la alia levitan, li kriis per rompanta voĉo:

«Vivu la Imperiestro!»

Tiam li falis teren sur la vizaĝon kaj ne plu moviĝis.

Kaj mi, ankaŭ kliniĝante por pli bone vidi, vidis Napoleonon, kiu supreniris tra la pafado, la ĉapelon profunde premitan sur sian dikan kapon, la grizan kapoton malfermitan, larĝan rubandon diagonale sur lia blanka veŝto,

trankvila, malvarma, kvazaŭ prilumita de la rebrilo de la bajonetoj. Ĉio cedis antaŭ li. La prusaj kanonistoj forlasis siajn pecojn kaj saltis trans la ĝardenmuron malgraŭ la krioj de siaj oficiroj, kiuj volis reteni ilin.

Tiun aferojn mi vidis propraokule. Ili restis en mia memoro kvazaŭ tie pentritaj per fajro. Sed ekde tiu momento mi memoris plu nenion de la batalo. Mi svenis kaj restis kuŝanta tie kvazaŭ mortinta inter la mutaj mortintaj.

XIV

Mi vekigiĝis dum la nokto meze de profunda silento. Nuboj trakuris la ĉielon, kaj la plena luno rigardis la forlasitan vilaĝon, la renversitajn kanonojn kaj la amasojn da mortintoj, kiel ĝi rigardas ekde la komenco de la mondo la fluantan akvon, la kreskantan herbon kaj la terenfalintajn foliojn. La homoj estas nenio kompare al la eternaj aferoj. Tiuj kiuj estas mortontoj, komprenas tion pli bone ol la aliaj.

Mi preskaŭ jam ne povis moviĝi, kaj mi multe suferis. Sed mi povis ankoraŭ movi la dekstran brakon. Tiel mi sukcesis rektigi min sur la kubuto, kaj mi vidis la mortintojn amasiĝintaj ĝis malantaŭe sur la strateto. La luno ĵetis sian lumon sur ilin, tiel ke ili estis blankaj kiel neĝo: unuj havis la buŝon kaj la okulojn larĝe malfermitaj, aliaj kuŝis per la vizaĝon surtere, la kartoĉujon kaj la sakon sur la dorso, la manon konvulsie tenantan la fusilon. Mi vidis tion kun speco de teruro, kaj miaj dentoj klakis de konsterniĝo.

Mi volis krei: «Help!» Sed mi aŭdis ion kiel feblan krieton de singultanta infano, kaj mi kolapsis pro malespero... Sed tiun feblan krimon mi eligis en la silento de la nokto, tamen vekis aliajn vunditojn proksime de mi, kaj kredante, ke helpo alvenas, baldaŭ ankaŭ la aliaj kiuj ankoraŭ povis, komencis krei, kaj tiel la helpkriado disvastiĝis al ĉiuj flankoj. Tiuj krioj daŭris kelkajn minutojn, tiam ĉiuj denove silentis, kaj mi aŭdis nenion plu ol la blovadon de ĉevalo kuŝanta malantaŭ la heĝo proksime de mi. Ĝi volis ekstari, kaj mi vidis ĝian kapon sur ĝia longa kolo plurfoje rektiĝi super la heĝo kaj tiam refali.

Pro la klopodoj kiujn mi faris, mia vundo remalfermiĝis, kaj mi sentis denove sangon fluadi sur mia brako. Tiam mi fermis la okulojn por lasi min morti, kaj ĉiuj malproksimaj eventoj ekde la tempo de mia plej frua infaneco en nia vilaĝo Dagsberg revenis al mi kvazaŭ en sonĝo: mia povra patrino, kiu tenis min sur la brakoj kaj kantis por endormigi min; mia patro, kiu revenis ĉiuvespere de la arbaro, gaja, kun hakilo sur la ŝultro, prenis min inter siaj larĝaj

manoj kaj kisis min; mia eta ĉambro kun mia lito, kaj la malnova alkovo, kie dormis miaj gepatroj; nia hundo Pommer, kiu ludis kun mi kaj ofte ruliĝis kun mi sur la planko...

Mi pensis: «Aĥ, mia povra patrino kaj mia povra patro!... Se vi sciis, ke vi edukis vian infanon kun tiom da amo kaj penoj, por ke li iam mizere pereu, sola, malproksime de ĉiuj helpo!... Kiel granda estus via malĝojo kaj kiaj estus viaj malbenoj kontraŭ tiuj kiuj metis min en tiun staton!...»

Baldaŭ mi ankoraŭ pensis pri Trinel, onklino Gredel kaj sinjoro Gulden, kaj tio estis ion terura! Estis kvazaŭ spektaklo kiu pasis antaŭ miaj okuloj. Mi vidis ilian miron kaj timon kiam ili aŭdis pri la granda batalo. Onklino Gredel iris ĉiutage al la poŝtoŝtanco por vidi, ĉu alvenis letero de mi, dum Trinel atendis ŝin preĝante. Kaj sinjoro Gulden, sola en sia ĉambro, legis en la gazeto, ke la 3-a korpuso donis pli ol la aliaj. Li promenis tra la ĉambro kun klinita kapo kaj sidis ĝis tre malfrue ĉe la labortablo, tute revema. Mia animo estis tie for, ĉe ili. Ĝi iel atendis en la poŝtoŝtanco kun onklino Gredel, ĝi reiris al la vilaĝo deprimita, ĝi vidis mian povran Trinel malgaja.

Tiam, iumatene leterportisto Redig pasis tra Quatre-Vents en sia blua bluzo kaj granda leda sako sur la dorso. Li malfermis la pordon de la kuirejo kaj donis grandan paperon al onklino Gredel, kiu estis tute emociita, dum Trinel staris malantaŭ ŝi, pala kiel mortinta: estis mortakto, kiu ĵus alvenis! Mi aŭdis la korŝirajn singultojn de Trinel, kuŝanta sur la planko, kaj la malbenoj de onklino Gredel, kiu, tute emociita kaj kun malaranĝitaj haroj, kriis, ke jam ne ekzistas justeco, ke estus pli bone por la honestaj homoj ne naskiĝi en tiu ĉi mondo, ĉar Dio forlasis ilin! La bona patro Melĥior venis konsoli ilin, sed enirante, li komenĉis singulti kun ili, kaj ĉiuj ploris kun neesprimebla malĝojo, ekkriante:

«Ho, nia povra Josef, nia povra Josef!»

Ankaŭ venis al mi la penso, ke tridek aŭ kvardek mil familioj en Francio, Rusio, Prusio ricevos la saman mesaĝon, kiu estis des pli terura, ĉar granda nombro da tiuj malfeliĉuloj, etenditaj sur la batalkampo ankoraŭ havis siajn gepatrojn. Mi bildigis tion al mi kiel abomenan gigantan krion de la homa speco suprenirantan al la ĉielo.

Tiam mi ankaŭ memoris tiujn povrajn virinojn en Falsburgo preĝantajn en la preĝejo post la katastrofa retiriĝo el Rusio, kaj mi komprenis, kio akazas en ilia koro!... Mi pensis, ke ankaŭ Trinel baldaŭ iros tien, ke ŝi preĝos jaron post jaro, pensante pri mi... Jes, mi sciis tion, ĉar ni amis unu la alian ekde nia infaneco, kaj mi

sciis, ke ŝi neniam povos forgesi min. Mia teneriĝo estis tiel granda, ke larmoj fluis sur miaj vangoj. Sed estis ankaŭ agrabla sento por mi povi fidi ŝin kaj esti certa, ke ŝi gardos sian amon ĝis en la maljuneco, ke ŝi ĉiam havos min antaŭ la okuloj kaj ne prenos alian ol min.

Roso ekis fali en la mateno. Tiu monotona brueteto sur la tegmentoj, en la ĝardenoj kaj la strateto plenigis la silenton. Tio igis min pensi pri Dio, kiu ekde la komenco de la tempo faras la samajn aferojn, kies potenco estas senlima kaj kiu pardonas la erarojn, ĉar Li estas bona, kaj mi esperis, ke Li pardonos min pro miaj grandaj suferoj. »

Ĉar la roso estis forta, ĝi finfine plenigis la rojeton. De tempo al tempo oni aŭdis renversiĝi muron aŭ disfali tegmenton en la vilaĝo. La bestoj, timigitaj de la batalo, reekhavis fidon kaj eliris en la junan tagon: kaprino blekis en najbara stablo. Granda paŝtista hundo, trenante la voston, preterpasis, rigardante kaj pri-flarante la mortintojn. Vidante ĝin, la ĉevalo terure spiroblovis – eble ĝi prenis la alian por lupo – kaj la hundo forkuris.

Ĉiuj tiuj detaloj revenas en mian memoron, ĉar en la momento, kiam oni diras al si mem: «Rigardu... auskultu... ĉar baldaŭ vi aŭdos kaj aŭskultos plu nenion en tiu ĉi mondo.»

Sed kio restis tre profunde gravurita en mia menso, kion mi neniam povus forgesi, eĉ se mi vivus cent jarojn, tio estas la impresoj, ke mi aŭdis voĉojn parolantaj malproksime de mi. Ho! Kiam mi vekigis, kiel mi aŭskultis kaj kiel mi rektiĝis sur mia dekstra brako por kribi: «*Au secours*²⁹!»

Ankoraŭ estis punkto, kaj tamen iom da lumo jam paligis la ĉielon. Tute malproksime tra la pluvo, kiu striis la ĉielon, lumo promenis tra la kampoj. Ĝi vagis en mia direkto, haltante tie ĉi, tie for, kaj tiam mi vidis nigrajn formojn kliniĝantajn ĉirkaŭe. Estis nur konfuzaj formoj, sed ankaŭ aliaj ol mi vidis tiun lumon, ĉar de ĉiuflanke supreniris plendaj krioj en la nokton, suspiroj, tiel feblaj voĉoj, ke oni dirus, ke estas infanetoj vokantaj sian patrinon!

Dio mia! Kio estas la vivo? El kio ĝi estas farita, ke oni atribuas al ĝi tiel altan valoron? Tiu mizera spiroblovo, kiu igas nin tiom suferi, kial do mi timas perdi ĝin pli ol ĉion ajn en la mondo? Kio do estas rezervita al ni poste, ĉar ĉe la malplej granda timo de morto, ĉio en ni ekstremas?

Kio scias tion? Ĉiuj homoj parolas pri ĝi dum multaj jarcentoj, ĉiuj pensas pri ĝi, sed neniu povas diri tion.

En mia deziro vivi, mi rigardis tiun lumon, kiel mafeliĉa dronanto rigardas la bordon de la

---

²⁹ Helpu min!

rivero... Mi alkroĉiĝis al ĝi, mi klopodis sekvi ĝin, kaj mia koro bategis pro espero. Mi volis krii, sed mia voĉo ne iris pli malproksimen ol ĉe miaj lipoj. La brueto de la pluvo en la arboj kaj sur la tegmetoj kovris ĉion, sed malgraŭ tio mi diris al mi «Ili aŭdas min... Ili venos!» Ŝajnis al mi, ke mi vidis la lanternon supreniri laŭ la pado al la ĝardeno kaj la lumo pligrandiĝis ĉe ĉiu paŝo. Sed vaginte kelkan tempo, sur la batalkampo, ĝi malrapide eniris kavaĵon de la tereno kaj malaperis. Tiam mi denove svenis.

XV

Malantaŭe en granda hangaro en formo de halo kun vicoj da kolonoj mi rekonsciĝis. Iu trinkigis al mi vinon kun akvo, kaj mi trovis tion tre bongusta. Malfermante la okulojn, mi vidis maljunan soldaton kun longaj grizaj lipharoj, kiu relevis mian kapon kaj tenis la glason ĉe miaj lipoj.

«Nu!» li diris al mi bonhumore. «Ĉu estas pli bone al vi?»

Kaj mi ne povis malhelpi min rideti al li, pensante, ke mi ankoraŭ vivas. Mi havis la bruston kaj la maldekstran ŝultron firme bandaĝitaj. Mi sentis doloron kvazaŭ de brulvundo, sed tio estis egale al mi : mi vivis.

Unue mi komencis rigardi la pezajn trabojn, kiuj interkruciĝis supre de mi, kaj la tegolojn, kiuj lasis taglumon enpenetri tra pli ol unu truo. Tiam post kelkaj momentoj, mi turnis la kapon kaj mi konstatis, ke mi troviĝas en unu el tiuj vastaj hangaroj, kie la bierfaristoj de la lando metis siajn barelojn kaj veturilojn. Tute ĉirkaŭe, sur la matracoj kaj pajlogarboj estis vicigitaj multego da vunditoj, kaj en la mezo, sur granda kuireja tablo, ĥirurgo kaj liaj du helpantoj kun suprenvolvigitaj manikoj estis tranĉantaj ies kruron. La vundito hurlis pro doloro. Malantaŭ ili troviĝis stako da brakoj kaj kruroj, kaj ĉiu povas imagi la pensojn kiuj trairis mian kapon.

Kvin aŭ ses infanterisoldatoj trinkigis la vunditojn. Ili havis kruĉojn kaj pokalojn.

Sed kio plej impresis min, estis tiu ĥirurgo en ĉemizaj manikoj, kiuj tranĉis sen aŭdi ion ajn. Li havis grandan nazon, kavajn vangojn, kaj li ĉiumomente koleriĝis kontraŭ siaj asistantoj, kiuj ne donis al li sufiĉe rapide la tranĉilojn, prenilojn, vatflokajn kaj tolaĵojn, aŭ kiuj ne tuj forviŝis la sangon per spongo. La laboro tamen iris nemalbone, ĉar en malpli ol kvaronhoron ili fortranĉis du krurojn.

Ekstere, kontraŭ la kolonoj staris almenaŭ ses piedojn alta rusa karabenisto, kiu havis la kolon traborita per kuglo ĉe la orelo, kaj la ĥirurgo petis la malgrandan tondilon por fari ion al li. En tiu momento veturilo haltis antaŭ la

pordego de la hangaro, kaj kavaleriĥirurgo, dika, malalta viro kun variomarkita vizaĝo, tenante paperujon sub la brako, aperis en la pordego de la hangaro.

«Hej, Forel!» li kriis gaje.

«Hej, ĉu estis vi, Duchêne?» respondis la infanteriĥirurgo de ŝia tablo, turnante sin.

«Kiom da vunditaj vi havas?»

«De dek sep ĝis dek ok mil.»

«Diable! Nu! Ĉu ĉio iras glate ĉi-matene?»

«Jes. Mi estas serĉanta ŝtopilon.»

La infanteriĥirurgo eliris la hangaron por premi la manon al sia kamarado. Ili komencis trankvile babili, dum la du asistantoj trinkis glason da vino, kaj la ruso rulis siajn okulojn kun malespera mieno.

«Aŭskultu do, Duchêne, vi devas nur laŭiri la straton ĝis fronte al la puto...»

«Jes! Bonege!»

«Ĝuste fronte al ĝi vi trovos la kantinton.»

«Ha, bone! Dankon! Mi foriras!»

Tiam Duchêne malproksimiĝis, kaj Forel kriis post li:

«Bonan apetiton, Duchêne!»

Tiam li revenis la la ruso, kiu atendis lin senpacience sur la tablo, kaj komencis la operacion, malfermante lian kolon de la nuko ĝis la ŝultro. Li laboris malbonhumore, dirante al siaj asistantojn:

«Ek, sinjoroj, ek!»

La ruso suspiris kaj, sed la ĥirurgo ne atentis pri tio. Finfine li ĵetis la kuglon teren, fermis kaj bandaĝis la vundon kaj diris:

«Forigu lin!»

On forprenis la rusion de la tablo, kaj soldatoj kuŝigis lin sur pajlomatracon flanke de la aliaj, kaj oni alporis lian najbaron.

Mi neniam estus kredinta, ke tia aferoj okazas en la mondo. Sed mi vidis ankaŭ aliajn, kiuj ankoraŭ longe restos en mia memoro.

Je distanco de kvin aŭ ses pajlomatraĵoj de mia lito sidis maljuna kaporalo kun bandaĝita kruro. Palpebrumante al sia najbaro, kies brako oni ĵus fortranĉis, li diris:

«Rekruto, rigardu do tiun amason. Mi vetas, ke vi ne rekonas vian brakon.»

La alparolato, tute pala, sed kiu tamen estis montrinta la plej grandan kuraĝon, rigardis kaj preskaŭ tiu senkonsciĝis.

Tiam la kaporalo ekridis, dirante:

«Li rekonis ĝin... Estas tiu de malsupre, kun la blua floreto. Tio ĉiam efikas sammaniere.»

Li admiris sin mem, ĉar li malkovris ĝin, sed neniu ridis kun li.

Ĉiumomente la vunditoj kriis:

«Mi soifas!»

Kiam unu vundito komencis, ĉiuj aliaj sekvis.

La maljuna soldato sentis amikecon por mi, ĉar preterpasante, li ĉiufoje prezentis al mi sian glason.

Mi restis en tiu hangaro ne pli ol horon. Dekduo da aliaj veturiloj kun longaj skalaj venis viĉiĝi unuj post la aliaj. Kamparanoj de la regiono en veluraj jakoj kaj kun larĝaj nigraj feltĉapeloj, la vipon sur la ŝultro, atendis, tenante la ĉevalon ĉe la brido. Pikedo de husaroj baldaŭ alvenis. Kavaleria serĝento elseliĝis kaj, enirante la hangaron, diris:

«Ekskuzu min, majoro, sed jen ordono por eskorti dudek veturilojn kun vunditoj al Lutzen. Ĉu estas ĉi tie, kie oni ŝarĝas ilin?»

«Jes, estas ĉi tie,» respondis la ĥirurgo.

Kaj tuj oni komencis ŝarĝi la unuan vicon. Antaŭ ol levi nin, la kamparanoj kaj la ambulancistoj igis nin trinki ankoraŭ iomete da akvo.

Tuj kiam unu veturilo estis plena, ĝi retiriĝis, kaj alia antaŭeniĝis. Mi estis sur la tria, sidanta sur pajlo en la unua vico apud rekruto de la 27-a, kiu ne plu havis sian dekstran manon. Alia malhavis kruron, alia havis fenditan kapon, alia frakasitan makzelon, kaj tiel plu ĝis malantaŭe.

Oni redonis al ni niajn kapotojn, sed estis tiel malvarme al ni, ke oni vidis nur nian nazon, nian polican ĉapon aŭ la tolan ŝultrozono super nia kolumo. Neniu parolis: oni havis ja sufiĉajn kialojn por pensi pri si mem.

De tempo al tempo mi sentis teruran malvarmon, poste subitajn varmopuŝojn, kiuj eniris eĉ ĝis en miajn okulojn: tio estis la komenco de febro. Sed forirante de Kaya, ĉio iris ankoraŭ glate. Mi klare vidis ĉion, kaj nur poste, apud Leipzig, mi sentis min tute malsana.

Finfine oni reŝarĝis nin sekvamaniere: tiuj kiuj povis ankoraŭ teni sin rektaj, devis sidi sur la unuaj veturiloj, la aliajn vunditojn oni kuŝigis sur la lastajn. Kaj tiam ni reekiris. La husaroj, surĉevalaj apud ni, bavardadis pri la batalo, fumadis kaj ridadis sen rigardi nin.

Traveturante Kaya, mi vidis ĉiajn hororojn de la milito. La vilaĝo konsistis nur el stakoj da ruinoj. La tegmentoj estis defalintaj. Plurloke nur la pinjonoj ankoraŭ staris, la traboj kaj latoj estis rompita, kaj oni vidis tra ili la malgrandajn ĉambrojn kun iliaj litoj, alkovoj, pordoj kaj ŝtuparoj. Malriĉaj viroj, virinoj, infanoj kaj maljunuloj iradis kaj venadis interne tute senesperaj. Ili supreniris kaj malsupreniris kvazaŭ en subĉielaj kaĝoj. Kelkfoje tute supre iu kameno en ĉambreto, speguleto kun buksbranceto montris, ke tie vivis knabino en tempo de paco.

Ha! Kiu estus povinta antaŭvidi tiam, ke iutage tiu tuta feliĉeco estos detruita, ne de la furoro de la vento aŭ kolero de la ĉielo, sed de la rabio de la homoj mem, kiu estas multe pli timenda!

Ankaŭ la povraj bestoj aspektis forlasitaj meze de tiuj ruinoj. La kolomboj serĉis siajn kolombejojn, la bovinoj kaj kaprinoj siajn stalojn. Konsternitaj, ili eraradis tra la stratoj,

muĝante kaj blekante per plendaj voĉoj. Ĉie oni renkontis spurojn de kanonkugloj!

Apud la lasta domo sidis tute blanka maljunulo sur la sojlo de sia ruinigita loĝejo kaj tenis inter siaj genuoj etan infanon. Morna kaj sombra, li rigardis nin preterpasi. Ĉu li vidis nin? Mi ne scias, sed lia sulkiĝinta frunto kaj liaj malbrilaj okuloj montris lian malesperon. Kiom da jaroj da laborado, da ŝparado kaj da suferado li bezonos por certigi al si ripozejon por sia maljuneco! Nun ĉio estis detruita... La infano kaj li ne plu havis tegmenton por ŝirmi siajn kapojn!...

Kaj tiuj duonmejlonoj longaj fosadoj, kie haste laboris ĉiuj homoj de la regiono por malhelpi la peston plenumi la detruon de la homa specio! Mi ankaŭ vidis ilin de la supro de la monteto de Kaya, kaj hororite, mi deturnis de ĝi miajn okulojn! Jes, mi vidis tiujn grandajn tranĉeojn, en kiuj oni enterigis la mortigitojn: rusojn, francojn, prusojn, ĉiujn pelmele, tiaj kiaj Dio kreis ilin por interami sin, antaŭ ol oni inventis armilojn kaj uniformojn, kiuj dividas ilin favore al tiuj, kiuj regas ilin: ili estis ĉirkaŭbrakante unuj la aliajn tie, kaj se io iam revivos en ili, kion oni devas ja esperi, ili amos kaj pardonos sin reciproke, malbenante la krimon, kiu jam tiom de jarcentoj malhelpas ilin esti fratoj antaŭ la morto!

Sed la plej malĝojiga estis la longa vico da veturiloj, forkondukantaj la povrajn vunditojn – tiujn malfeliĉulojn, pri kiuj oni parolas en la oficialaj boltenoj nur por malpliigi ilian nombron, kaj kiuj pereadas en la hospitaloj kiel muŝoj malproksime de tiuj kiujn ili amas, dum oni pafas per kanono kaj kantas en la preĝejoj por ĝoji pri tio, ke oni mortigis milojn da homoj!

Kiam ni alvenis en Lutzen, la urbo estis tiel plenŝtopita per vunditoj, ke nia konvojo ricevis la ordonon plu iri al Leipzig. Sur la stratoj oni vidis nur malfeliĉulojn, trikvarone mortintajn, kuŝantajn sur pajlo laŭlonge de la domoj. Ni bezonis pli ol horon por alveni apud iu preĝejo, kie oni malŝarĝis dek kvin aŭ dudek el ni, kiuj ne plu povis elteni la vojaĝon.

Refreŝiginte sin en drinkejo en angulo de la placo, la kavaleria serĝento kaj liaj viroj resurĉevaliĝis, kaj ni daŭrigis nian vojaĝon al Leipzig.

Tiam mi vidis kaj aŭdis nenion plu. La kapo turniĝadis al mi, miaj oreloj zumadis, mi prenis la arbojn por homoj, mia soifo estis neimagebla.

Jam delonge aliaj sur la veturiloj estis komencintaj kriadi, deliri, paroli al sia patrino, volis stariĝi kaj salti sur la vojon. Mi ne scias, ĉu mi faris la samajn aferojn, sed mi vekiĝis kvazaŭ per malagrabla sonĝo en la momento kiam du viroj kaptis min per la kruroj, metis

siajn brakojn ĉirkaŭ miajn lumbojn kaj forportis min, transirante vastan sombran placon. En la ĉielo svarmis la steloj, kaj sur la fasado de granda konstruaĵo, kiu reliefigis nigra kontraŭ la nokto, briladis sennombraj lumoj: estis la hospitalo de la suburbo Hall apud Leipzig.

Ambaŭ viroj supreniris spiralŝtuparon. Tute supre ili eniris enorman salonegon, kie de unu fino ĝis la alia staris tri vicoj da litoj. La bruado de krioj, blasfemoj kaj plendoj estis neimagebla: tiuj centoj da vunditoj havis ĉiuj febron. La fenestroj estis malfermitaj, la malgrandaj lanternoj trembrilis en la trablovo. Flegistoj, kuracistoj, asistantoj kun granda antaŭtuko ligita sub la brakoj, iradis kaj venadis. La obtuza zumado en la supraj salonegoj, la homoj kiuj supreniradis kaj malsupreniradis, la novaj konvojaj aperantaj sur la placo, la krioj de la veturigistoj, la klakado de la vipoj, la stamfado de la ĉevaloj, ĉio igis onin perdi la kapon.

Tie unuafoje, dum oni malvestis min, mi sentis tiel teruran doloron en la ŝultro, ke mi ne povis retenigi min ekkrii. Preskaŭ tuj alvenis ĥirurgo, kiu faris riproĉojn al la viroj, kiuj ne estis sufiĉe singardaj. Estis ĉio kion mi memoras pri tiu nokto, ĉar mi estis kvazaŭ freneza. Mi vokis Trinel, sinjoron Gulden, onklinon Gredel por helpi min – tion rakontis al mi poste mia najbaro, maljuna surĉevala kanonisto, kiun per mia deliro mi malhelpis dormi.

Nur la morgaŭon ĉirkaŭ la oka, dum la unua flegovico, mi pli bone vidis la salonegon. Tiam ankaŭ mi eksciis, ke la ostoj de mia maldekstra ŝultro estis rompita.

Kiam mi vekigis, mi troviĝis inter dekduo da ĥirurgoj: unu el ili, dika, brunhara viro, kiun oni nomis sinjoro barono, malfermis la bandaĝon. Piede de la lito asistanto tenis pelvon kun varma akvo. La majoro ekzamenis mian vundon, dum ĉiuj aliaj klinis sin por aŭdi, kion li diris. Li parolis al ili kelkajn momentojn, sed ĉio kion mi povis kompreni, estis, ke la kuglo venis de malsupre supren, ke ĝi rompita la oston kaj eliris malantaŭe. Mi vidis, ke li bone konis sian metion, ĉar la prusoj efektive pafis de malsupre trans la muro de la ĝardeno kaj la kuglo devis do supreniri. Li lavis la vundon kaj remetis bandaĝon en manturno, tiel ke mi ne plu povis movi mian ŝultron kaj troviĝis en ordo.

Mi sentis min multe pli bone. Dek minutojn poste flegisto venis surmeti al mi ĉemizon sen dolorigi min, danke al sia longedaŭra sperto.

La ĥirurgo haltis apud la sekvanta lito kaj diris:

«He! Jen ankaŭ vi denove ĉi tie, maljunulo?»

«Jes, sinjoro barono, ankaŭ mi,» respondis la kanonisto, tute fiero vidi, ke la barono rekoni lin. «La unuan fojon mi estis vundita apud

Austerlitz pro pafado de mitrajlo, tiam apud Jena kaj poste apud Smolensk pro du lancpikoj.»

«Jes,» diris la ĥirurgo, kvazaŭ moligita, «kaj nun, kion ni havas nun?»

«Tri sabrobatojn sur la maldekstran brakon, kiam mi defendis mian kanonon kontraŭ prusaj husaroj.»

La ĥirurgo proksimiĝis, malvolvis la bandaĝon, kaj mi aŭdis lin demandi al la kanonisto:

«Ĉu vi jam havas krucon?»

«Ne, sinjoro barono.»

«Kiel vi nomiĝas?»

«Kristian Zimmer, kavaleria serĝento en la 2-a de la surĉevala artilerio.»

«Bone! Bone!»

Tiam li bandaĝis la vundojn kaj fine diris, ekstarante:

«Ĉio iros glate.»

Li turnis sin, parolante al la aliaj, kaj eliris, fininte sian rondon kaj doninte kelkajn ordonojn al la flegistoj.

La maljuna kanonisto ŝajnis tute gaja. Kiam mi aŭdis lian nomon, mi konkludis, ke li verŝajne originas el Alsaco, kaj mi komencis paroli al li en nia lingvo, tiel ke li ĝojis ankoraŭ pli. Estis virego de ses futoj kun rondaj ŝultroj, plata frunto, dika nazo, ruĝflavaj lipharojn, malmola kiel roko, sed tamen brava viro. Liaj okuloj brilis kaj liaj oreloj rektiĝis, kiam mi parolis alsace al li. Mi povus peti ion ajn de li en la alsaca, li donus al mi tion, se li havus tion. Sed li havis nur manpremojn, kiuj krakigis al vi la ostojn. Li nomis min Josefel³⁰, kiel en nia regiono, kaj li diris al mi:

«Josefel, estu singarda kun la medikamentoj kiujn oni donas al vi. Glutu nur kion vi konas. Ĉio kio odoras malbone, valoras nenion. Se oni donus al ni ĉiun tagon botelon da *rikevir*, ni baldaŭ resaniĝus. Sed estas pli facile detruigi al ni la stomakon per manpleno da fiherboj boligataj en akvo ol alporti al ni blankan alsacan vinon.»

Kiam mi timiĝis kaŭze de la febro kaj de ĉio kion mi vidis, li alprenis koleretan aspekton kaj rigardis min per siaj grizaj okuloj, dirante:

«Josefel, ĉu vi frenezas, ke vi tiom timas? Ĉu viregoj kiel ni povas morti en hospitalo? Ne, ne... Forigu tiun ideon el via kapo.»

Sed li povis facile diri tion: ĉiun matenon la kuracistoj, farante sian rondon, trovis sep aŭ ok mortintojn. Lujn kaptis varma febro, aliajn malvarmiĝo, kaj tio ĉiam finiĝis per brankardo, kiun oni vidis preterpasi portata de flegistoj, tiel ke oni neniam sciis, ĉu devas esti varme aŭ malvarme al oni por farti bone.

Zimmer diris al mi:

«La kaŭzo de ĉio ĉi, Josefel, estas la fiherboj, kiujn inventas la kuracistoj. Ĉu vi vidas

³⁰ Malgranda Jozefo; la s prononciĝas kiel z.

tiun grandan maldikulon? Li povas glori, ke li mortigis pli da homoj ol iu ajn kanono. La kanono, se tiel diri, ĉiam estis ŝargita per mitrajlo, kaj li tenis la meĉon brulanta. Kaj tiu malgranda brunharulo? Se mi estus la imperiestro, mi sendus lin al la prusoj kaj rusoj. Li mortigus pli da homoj ol armeokorpuso."

Li estus ridiginta min per siaj ŝercoj, se mi ne estus vidinta preterpasi la brankardojn.

Post tri semajnoj la ostoj de mia ŝultro komencis kunkreski, la vundoj iom post iom refermiĝis, kaj mi preskaŭ ne plu suferis. La sabrobatoj, kiujn Zimmer ricevis sur la brako kaj la ŝultro ankaŭ fartis bone. Ĉiun matenon oni donis al ni bonan buljonon, kiu kuraĝigis nin, kaj vespere iom da bovaĵo kun duonpokalo da vino, kies nura vido ĝojigis nin kaj igis nin vidi la estontecon pli rozkolora.

Ĉirkaŭ tiu tempo oni ankaŭ permesis al ni descendi al la granda ĝardeno plena je maljunaj ulmoj malantaŭ la hospitalo. Sub la arboj staris benkoj, kaj ni promenadis tra la aleoj kiel veraj rentuloj en granda griza kapoto kaj katuna ĉapo.

La sezono estis belega. Nia vido etendiĝis super la rivero Partha, kiu estis borderita per popoloj. Tiu rivero falas maldekstre en Elster, formante longajn blujajn striojn. Je la sama flanko etendiĝis arbaro de fagoj, kaj antaŭ ĝi pasis tri aŭ kvar grandaj vojoj, kiuj iris tra ebenaĵo plena je tritiko, hordeo kaj aveno, kaj tra plantejoj de lupolo: koncizadire; ĉio plej agrabla kaj riĉa kion oni povis imagi, kiam la vento blovis super ili kaj ĉiuj tiuj kulturoj kliniĝis kaj releviĝis en la suno.

La varmo de la monato junio anoncis bonan jaron. Ofte vidante tiun belan regionon, mi pensis pri Falsburgo, kaj mi eksploris. Zimmer diris al mi:

«Mi ja volus scii, kial diable vi ploras, Josefel. Anstataŭ esti kaptita de la pesto en la hospitalo, esti perdinta brakon aŭ kruron kiel centoj da aliaj, jen ni trankvile sidantaj sur benko en la ombro. Ni ricevas buljonon, viandon kaj vinon. Oni eĉ permesas al ni fumi, kiam ni havas tabakon, kaj vi ne estas kontenta? Kio do mankas al vi?»

Tiam mi parolis al li pri mia amo al Trinel, miaj promenadoj al Quatre-Vents, niaj belaj esperoj, niaj promesoj de geedziĝo, koncizadire pri tiu tuta bona tempo, kiu jam ne estis pli ol revo. Li aŭskultis min, fumante sian pipon.

«Jes, jes,» li diris, "estas tamen malĝojige. Antaŭ la konskripcio de 1798 ankaŭ mi estis edziĝonta al knabino de nia vilaĝo, kiu nomiĝis Lisel, kaj kiun mi amis kiel la okulojn en mia kapo. Ni estis farintaj promesojn unu al la alia, kaj dum la tuta militiro al Zürich, mi pasis neniun tagon sen pensi pri Lisel.

«Sed jen, mi revenas al mia vilaĝo por miaj unuaj ferioj, kaj kion mi ekscias? Ke ŝi edziĝis tri monatojn antaŭe al ŝufaristo de nia vilaĝo, nomita Passauf. Vi povas imagi mian koleron, Josefel. Mi ne plu vidis klare, mi volis detrui ĉion, kaj ĉar oni diris al mi, ke Passauf troviĝas en la bierfarejo *la Granda Cervo*, mi iras tien sen rigardi dekstren aŭ maldekstren. Alveninte tie, mi rekonas lin ĉe tablofino apud la kortofenestro kontraŭ la akvopumpilo. Li ridas kun tri aŭ kvar aliaj malbonaj ulaĉoj, trinkante bieron. Mi proksimiĝas kaj li komencas ekkrii: 'Hej, hej, jen Kristian Zimmer! Kiel vi fartas, Kristian? Mi devas transdoni al vi salutojn de Lisel!' Kaj li okulumas al mi. Mi koleriĝas, kaptas kruĉon kaj rompas ĝin sur lia maldekstra orelo dirante: 'Iru porti tion ĉi al ŝi de mi, Passauf. Tio estas mia geedziĝa donaco.'

«Kompreneble ĉiuj aliaj falas sur mian dorson. Mi faligas ankoraŭ du aŭ tri aliajn per la kruĉo, mi grimpas sur tablon kaj fuĝas tra la fenestro, kiu eliras sur la placon, kien mi retiriĝas.

«Apenaŭ mi estis alveninta hejme ĉe mia patrino, ĝendarmoj alvenas kaj arestas min laŭ supera ordono. Oni ligas min sur ĉaro kaj kondukas min de brigado al brigado ĝis mia regimento, kiu troviĝis en Strasburgo. Mi restis ses semajnojn en prizono, kaj mi certe estus ricevinta pli gravan punon, se tiam ni ne estis transirontaj Rejnnon por iri al Hohenlinden. Komandanto Courtaud mem diris al mi: 'Vi povas glori, ke vi havas la bonŝancon esti bona direktisto. Sed se denove okazos al vi terenbati homojn per kruĉo, vi finiĝos malbone. Ĉu tio estas maniero batali, animalo? Kial do ni havas sabron, se ne por uzi ĝin honore al nia patrio?' Mi havis nenion por respondi.

«Ekde tiu tempo, Josefel, mia emo edziĝi pasis. Ne parolu min pri soldato kiu pensas pri sia edzino! Tio estas vera mizero. Rigardu la generalojn kiuj edziĝas: ĉu ili batalas kiel kiel antaŭe? Ne, ili havas nur unu penson en la kapo: pligrandigi sian riĉecon kaj precipe profiti de ĝi, vivante bone kun sia dukino kaj siaj geduketoj ĉe la fajrejo. Mia avo Jerôme, la arbardisto, ĉiam diris, ke bona ĉashundo devas esti maldika. Senkonsidere de la diferenco inter la rangoj, mi pensas la samon pri la bonaj generaloj kaj la bonaj soldatoj. Ni ĉiam estas porciumataj, dum la generaloj plidikiĝas, kaj tion kaŭzas la bonaj manĝoj, kiujn oni preparas en iliaj domoj.»

Tiel parolis Zimmer el la sincereco de lia animo, sed tio ne malhelpis min esti malgaja.

Tuj kiam mi povis ellitiĝi, mi rapidis averti sinjoron Gulden per letero pri tio, ke mi troviĝas en la hospitalo de Hall, unu el la suburboj de Leipzig, pro leĝera vundo en la brako; sed ke oni ne devas maltrankviliĝi pro mi kaj ke mi

fartas ĉiam pli bone. Mi petis lin montri mian leteron al Trinel kaj onklino Gredel por plifortigi ilian fidon meze de tiu terura milito. Mi ankaŭ diris al li, ke mia plej granda feliĉeco estos ricevi novaĵon pri nia regiono kaj la sanstato de ĉiuj kiujn mi amas.

Ekde tiu momento mi ne plu estis maltrankvila. Ĉiumatene mi atendis respondon, kaj kiam mi vidis la serĝenton-leterportiston disdoni dudek aŭ tridek leterojn al la tuta salonego, sen ke mi ricevis ion, mia koro sangis: mi rapide descendis al la ĝardeno kaj ekploris. Tie estis obskura angulo, kie oni forĵetis la frakasitajn potojn kaj kiu plaĉis al mi, ĉar la malsanuloj neniam venis tien. Malbonaj pensoj trairis mian kapon. Mi eĉ kredis, ke Trinel povus forgesi siajn promesojn al mi, kaj mi ekkriis en mi mem: «Ha! Nur se mi ne estus restariĝinta en Kaya, ĉio estus finita!... Kial oni ne estis forlasinta min? Tio estus estinta pli bone ol tiom da suferoj!»

La afero jam venis al tiu punkto, ke mi ne plu deziris resaniĝi, kiam iun matenon la serĝento-leterportisto inter aliaj nomoj kriis mian nomon: "Josef Seitz!" Tiam mi levis la manon sen povi paroli, kaj oni enmanigis al mi dikan kvadratan leteron kovritajn per multaj poŝtmarkoj. Mi rekonis la manskribon de sinjoro Gulden, kio igis min tute paliĝi.

«Nu,» mi diris al Zimmer, ridante, «finfine ĝi tamen venis!»

Mi ne respondis al lia damndo, kaj, vestinte min, mi metis la leteron en mian poŝon, mal-supreniris kaj iris por legi ĝin sola tute malantaŭen en la ĝardeno al la loko kien mi ĉiam iris.

Unue, malferminte ĝin, mi vidis du aŭ tri etajn florojn de pomarbo, kiujn mi prenis en mian manon, kaj poŝtmandaton kun kelkaj vortoj de sinjoro Gulden. Sed kio plej kortuŝis min kaj igis min tremi de la piedoj ĝis la kapo, estis la manskribo de Trinel, kiun mi rigardis kun malklaraj okuloj sen povi legi ĝin, ĉar mia koro bategis eksterordinare forte.

Tamen mi finfine iomete retransviliĝis kaj tre malrapide legis la leteron, haltante de tempo al tempo por esti tute certa, ke mi ne eraras, ke estas mia kara Trinel, kiu skribis al mi, kaj ke mi ne sonĝas. Tiam mi relegis ĝin duan fojon.

Tiun leteron mi gardis, ĉar ĝi iel redonis al mi la vivon. Jen ĝi do tia, kia mi ricevis ĝin la 8-an de junio 1813.

Mia kara Josef, mi skribas tiun leteron unue por sciigi al vi, ke mi amas vin ĉiam pli kaj ke mi neniam volos ami alian viron al vin.

Vi devas ankaŭ scii, ke mia plej granda malĝojo estas, ke vi kuŝas vundita en hospitalo, kaj ke mi ne povas flegi vin. Tio kaŭzas al mi grandegan malĝojon. Ekde la foriro de la

rekrutoj ni havis nenian trankvilan momenton. La patrino ekkoleriĝis dirante, ke mi frenezas pro tio, ke mi ploras tage kaj nokte. Sed ŝi ploras tiom, kiom mi, tute sola la vesperojn apud la fajrejo. Mi ja aŭdas ŝin de supre. Kaj ŝia kolero falis sur Pinnacle, kiu ne plu kuraĝas iri al la vendoplaco, ĉar ŝi kunportas martelon en sia korbo.

Sed nian tute plej grandan malĝojon ni spertis, Josef, kiam la famo kuris, ke oni batalis kaj ke miloj kaj ankoraŭ miloj da viroj estis mortigitaj. Ni ne plu vivis. La patrino kuris ĉiun matenon al la poŝtoŝeĉejo, kaj mi ne plu povis moviĝi de mia lito. Finfine tamen alvenis via letero. Nun ni fartas pli bone, ĉar mi ploras, trankviligita, kaj benas la Sinjoron, kiu savis vian vivon.

Kiam mi pensas, kiel feliĉaj ni estis antaŭe, Josef, kiam vi venis ĉiun dimanĉon, kaj ni sidis unu apud la alia sen moviĝi, kaj ni pensis pri nenio! Ha! Ni ne konis nian feliĉecon, ni ne sciis, kio povos okazi al ni. Sed fariĝu la volo de Dio! Nur ke vi resaniĝu kaj ni povu esperi ankoraŭfoje, ke ni estos kune, kiel ni estis!

Multaj homoj parolas pri paco, ĉar ni suferis tiom da malfeliĉoj, sed imperiestro Napoleono tiom ŝatas militon, ke oni povas kredi nenion.

Kio farus al mi plezuron, estus scii, ke via vundo ne estas danĝera kaj ke vi ankoraŭ amas min... Ha! Josef, mi ĉiam amos vin, mi ne povas diri alian aferon. Estas ĉio kion mi povas tutkore diri al vi, kaj mi scias, ke ankaŭ mia patrino amas vin.

Nun sinjoro Gulden volas skribi al vi kelkajn vortojn, kaj mi kisas vin milfoje.

La vetero estas bela ĉi tie: ni havos bonan jaron. La granda pomarbo en la pomarbejo estas blanka pro floroj. Mi iros pluki kelkajn, kiujn mi metos por vi en la koverton, tuj kiam sinjoro Gulden estos skribinta sian leteron. Eble, per la graco de Dio ni mordos ankoraŭfoje kune en ĝiaj dikaj pomoj. Kisu min, kiel mi kisas vin, kaj ĝis revido, Josef! Via amanta Trinel

Legante tion mi ekploris, kaj al Zimmer, kiu alvenis, mi diris:

«Jen, sidiĝu, mi volas legi al vi, kion skribas al mi mia amatino. Vi vidis poste, ĉu ŝi estas alia Lisel aŭ ne.»

«Lasu min nur antaŭe ekbruligi mian pipon,» li respondis.

Li ekbruligis sian pipon, remetis la kovrilon sur la tindrujon, kaj tiam diris:

«Vi povas komenci, Josefel, sed mi avertas vin, mi estas maljuna kaj mi ne kredas ĉion, kion oni skribas. La virinoj estas pli fajnaj ol ni.»

Malgraŭ tio mi malrapide legis al li la leteron de Trinel. Li diris nenion, kaj kiam mi finis, li

prenis ĝin kaj longe rigardis ĝin kun reva mieno. Tiam li redonis ĝin al mi, dirante:

«Josefel, ŝi estas bonkora knabino, plena je prudento, kiu neniam prenos alian viron ol vin.»

«Ĉu vi kredas, ke ŝi vere amas min?»

«Jes, vi povas est certa pri tio: ŝi neniam edziniĝos al ia Passauf. Mi prefere malfidus la imperiestron ol tiun knabinon.»

Aŭdante la vortojn de Zimmer, mi estus volinta ĉirkaŭbraki lin, kaj mi diris:

«Mi ricevis de mia hejmo poŝtmandaton de cent frankoj, kiujn ni iros ricevi en la poŝtoficejo. Jen la necesa por havigi al ni vinon. Ni provu eliri de tie ĉi.»

«Bona propono,» li diris, relevante siajn longajn lipharojn, kaj remetante sian pipon en la poŝon. «Mi ne preferas ŝimi en ĝardeno, kiam estas du gastejoj ekstere. Necesas trovi elirpermeson.»

Ni ekstaris tute gajaj kaj supreniris la ŝtuparon de la hospitalo, kiam la serĝento-leterportisto, kiu estis malsupreniranta, haltigis Zimmer kaj demandis lin:

«Ĉu vi estas la nomata Kristian Zimmer, kanonisto de la 2-a de la surĉevala artilerio?»

«Ekskuzu min, serĝento, sed mi havas tiun honoron.»

«Nu! Jen io por vi,» li diris, transdonante al li paketon kun dika letero.

Zimmer estis konsternita, ĉar li neniam ricevis ion de sia hejmo, nek de aliloke. Li malfermis la paketon, en kiu troviĝis skatoleton. Tiam li malfermis la skatoleton kaj vidis en ĝi la honoran krucon. Li tute paliĝis, liaj okuoj malklariĝis kaj li apogis sin momenton per la mano sur la balustradon malantaŭ si. Sed tiam li ekkriis "Vivu la Imperiestro!" per tiel terura voĉo, ke ĝi resonis tra la tri salonegoj kvazaŭ en preĝejo.

La serĝento-leterportisto ridetis bonhumore.

«Ĉu vi estas kontenta?» li demandis.

«Ĉu mi estas kontenta, serĝento? Mankas nur unu afero al mi.»

«Kio?»

«La permeso fari promenon tra la urbo.»

«Por tio vi devas turni vin al sinjoro Tardieu, la ĉefĥirurgo.»

Li malsupreniris, ridante, kaj ĉar estis la horo de la vizito, ni denove supreniris brakon sur brako peti la permeson de la majoro, maljunulo kun griza kapo, kiu ĵus aŭdis la krion «Vivu la Imperiestro!» Li rigardis nin kun grava mieno:

«Kio estas?» li demandis.

Zimmer montris al li sian krucon kaj diris:

«Pardonon, majoro, sed mi fartas mirakle bone.»

«Tion mi kredas,» diris sinjoro Tardieu, ridante. «Kaj vi deziras elirpermeson, ĉu ne?»

«Se tio estas la efekto de via boneco, por mi kaj por mia kamarado, Josef Seitz.»

La ĥirurgo estis ekzmeninta mian vundon la antaŭan tagon. Li tiris el sia poŝo paperujon kaj donis al ni du elirpermesojn.

Ni redescendis fieraj kiel reĝoj: Zimmer pri sia honora kruco kaj mi pri mia letero.

Malsupre en la granda vestiblo la pordisto kriis al ni:

«Hej, hej, kien vi iras?»

Zimmer montris al li niajn biletojn, kaj ni eliris feliĉaj, pro tio ke ni povis spiri la eksteran aeron. Sentinelo montris al ni la vojon al la poŝtoficejo, kie mi ricevis miajn cent frankojn.

Tiam, pli seriozaj – ĉar nia ĝojo estis iom malvarmigita – ni atingis la pordegon de Hall, kiu troviĝis je du fusilpafoj maldekstren fine de longa avenuo kun tilioj. Ĉiu suburbo estas apartigita de la malnovaj remparoj per unu el tiuj aleoj, kaj tute ĉirkaŭ Leipzig pasas alia tre larĝa avenuo, ankaŭ kun tilioj. La remparoj estas malnovaj, malstukiĝintaj konstruaĵoj, tiaj kiajn oni vidis en Sankt-Hippolyt en Supra-Rejnlando, kaj kie kreskas herbo, almenaŭ se la germanoj ne riparos ilin post 1813.

XVI

Kiom da aferoj ni eksciis tiun tagon! En la hospitalo neniu maltrankviliĝas pri io ajn. Kiam oni vidas alveni ĉiun matenon kvindekda vunditoj kaj vidas foriri same multe da ili sur brankardo la vesperon, tio montras al vi la universon malgrandigita, kaj oni pensas: "Jen la fino de la mondo!"

Sed ekstere la pensoj ŝanĝiĝas, kiam oni malkovras la ĉefan straton de Hall. Tiu malnova urbo kun ĝiaj butikoj, plenigitaj per varoj, ĝiaj enirpordegoj ĝiaj malnovaj elstarantaj tegmentoj en formo de hangaroj, ĝiaj grandaj malaltaj veturiloj ŝarĝitaj per sakegoj, finfine tiu tuta spektaklo de la aktiva vivo de la komercistoj lasis min mirigita. Mi neniam vidis ion tian, kaj mi diris al mi:

«Jen komerca urbo, kia oni imagas ĝin, plena je diligentaj homoj, provante ĝajni sian porvivon, sian komforton kaj sian riĉecon. Kie ĉiu volas plibonigi sian staton, ne koste de la aliaj, sed laborante, imagante tage kaj nokte rimedojn por prosperigi sian familion, kio ne malhelpas ĉiujn profiti de la inventaĵoj kaj malkovroj. Jen la feliĉeco de la paco meze de terura milito.»

Kaj dolorigis min la vido de la povraj vunditoj, kiuj foriris la brakon en skarpo, aŭ trenis krucon, apogante sin sur siajn lambastonojn.

Mi lasis min gvidi de mia amiko Zimmer, kiu

rekonis ĉiujn stratangulojn kaj diris al mi:

«Tio estas la preĝejo Sankta-Nikolao, tiu granda konstruaĵo estas la universitato, tio estas la urbodomo.»

Li memoris ĉion, jam vidinte Leipzig en 1807 antaŭ la batalo en Friedland, kaj ne ĉesis ripeti al mi:

«Tie ĉi estas kiel en Metz, en Strasburgo aŭ ie alikoke en Francio. La homoj estas afablaj kontraŭ ni. Post la militiro de 1806 ĉiujn honorojn kiujn oni povis fari al ni, oni faris. La civiluloj kondukis nin triope aŭ kvarope vespermanĝi ĉe si. Oni eĉ donis balojn honore al ni, oni vokis nin la heroojn de Jena. Vi vidis, kiom oni amas nin ĉi tie. Ni eniru, kien vi volos, ĉie oni akceptos nin kiel bonfaristojn de la lando: estas ni kiuj nomis ilian princ-elektiston reĝo de Saksio, kaj ni donis ankaŭ al li bonan pecon de Pollando.»

Subite Zimmer haltis antaŭ eta pordo kaj ekkriis:

«He, tio estas la bierfarejo *la Ora Ŝafo!* La fasado troviĝas en alia strato, sed ni povos eniri ĉi tie. Venu!»

Mi sekvis lin en specon de serpentumanta tubo, kiu baldaŭ kondukis nin en malnovan korton, ĉirkaŭitan per altaj malbonaspektaj konstruaĵoj kun etaj putrintaj galerioj sub la pinjono kaj ventmontrilo supre kiel en la strato de la Tanistfosaĵo en Strasburgo. Dekstre troviĝis la bierfarejo: oni vidis barelojn ĉirkaŭitajn per feraj bendoj sur sombraj traboj, stakojn da jam boligitaj lupulo kaj hordeo, kaj en angulo grandan radon, en kiu galopadis grandega hundo, por pumpi la bieron al ĉiuj etaĝoj.

La tintado de la stanaj pokaloj kaj kruĉoj aŭdiĝis en la dekstra salono, kiu eliras sur la strato Tilly, kaj sub la fenestroj de tiu salono malfermiĝis profunda kelo, kie resonis la martelo de la barelfaristo. La bonaodoro de la juna marta biero plenigis la aeron, kaj Zimmer, la okulojn levitajn al la tegmento, la vizaĝon radiantan pro kontenteco, ekkriis:

«Jes, ĉi tien ni venis: la granda Ferré, la dika Roussillon kaj mi. Dio en la ĉielo, kiom mi ĝojas revidi ĉion ĉi, Josefel! Jam pasis tamen ses jaroj ekde tiam! Tiu povra Roussillon lasis sian ostojn en Smolensk pasintjare, kaj la granda Ferré devas troviĝi nun en sia vilaĝo apud Toul, ĉar lin perdis unu kruron apud Wagram. Kiel rapide ĉio revenas, kiam oni pen-sas pri tio!»

Samtempe li puŝmalfermis la pordon kaj ni eniris en altan salonegon plenan je fumo. Mi bezonis kelkajn momentojn por vidi tra tiu griza nuboj la longan vicon da tabloj ĉirkaŭitaj de drinkemuloj, la plej multaj en mallonga redingoto kaj malgranda ĉapo, kaj la aliaj en saksa uniformo. Estis studentoj, junuloj de bonaj familioj, kiu venis en Leipzig studi juron,

medicinon kaj kion ajn oni povas lerni malplenigante pokalojn kaj vivante gajan vivon, kio nomiĝas en ilia lingvo *Fuchscommerce*³¹. Ili ofte interbatalis per speco de latoj, kiuj estis rondaj ĉe la finaĵo kaj akritaj nur per kelkaj tranĉoj, kaj tiel ili vundis unuj la aliajn en la vizaĝo, kiel rakontis al mi Zimmer, sed ilia vivo neniam estis en danĝero. Tio montris la prudenton de la studentoj, kiuj tre bone sciis, ke la vivo estas altvalora afero, kaj ke estas pli bone ricevi kvin aŭ ses vundojn aŭ pli ol tute perdi la vivon.

Zimmer ridis, rakontante al mi tiujn aferojn. Lia amo al gloro blindigis lin. Li diris, ke oni agis same prudente, ŝarĝante la kanonojn per boligitaj terpomoj, kiel la studentoj, batalante per tiuj bastonoj kun rondaj finaĵoj.

Fine ni eniris la salonegon, kaj ni vidis la plej maljunan inter tiuj studentoj – grandan maldikulon kun kavaj okuloj, ruĝa nazo, blonda barbo, flaviĝinta pro la granda kvanto da biero kiu lavis ĝin – , ni vidis lin starantan sur tablo kaj legante laŭvoĉe gazeton, kiu pendis kvazaŭ antaŭtuko de la dekstra mano. Per la alia mano li tenis longan porcelanan pipon.

Ĉiuj liaj kamaradoj, kun blondaj haroj, pendantaj en bukloj sur la kolumo de ilia mallonga redingoto, aŭskultis lin, levante la pokalojn. En la momento kiam ni eniris, ni aŭdis ilin ripeti inter si: «*Vaterland! Vaterland!*^{32!}»

Ili drinkis kun la saksaj soldatoj, dum la granda maldikulo kliniĝis por preni sian pokalon. Kaj la dika bierfaristo kun griza krispa kapo, plata nazo, rondaj okuloj kaj vangoj, kriis per grasa voĉo:

"Gesundheit! Gesondheit!"^{33!}

Apenaŭ ni faris kvar paŝojn tra la fumo, ĉiuj eksilentis.

«Nu, nu, kamaradoj,» ekkriis Zimmer, «ne ĝenu vin por ni, legu plu, diable! Ni ne estas ĉagrenitaj, kiam ni povas ekscii kelkajn novaĵojn!»

Sed la junuloj ne volis akcepti nian inviton, kaj la maljunulo grimpis de la tablo, faldante la gazeton, kiun li metis en sian poŝon.

«Estis finite,» li diris, «estis finite.»

«Jes, estis finite,» ripetis la aliaj, rigardante unuj la aliajn kun stranga mieno.

Du aŭ tri saksaj soldatoj tuj eliris kvazaŭ por respiri freŝan aeron en la korto kaj malaperis.

La dika gastejestro demandis nin:

«Eble vi ne scias, ke la granda enirejo estas en la strato Tilly.»

«Jes ja, ni scias,» respondis Zimmer, «Sed mi preferas tiun ĉi malgrandan salonon. Tien ĉi ni venis antaŭe, du maljunaj kamaradoj kaj mi,

³¹ Esperante: vulpokomercero

³² La patrio! La patrio!

³³ Je via sano! Je via sano!

malplenigi kelkajn pokalojn honore al Jena kaj Auerstädt. Tiu ĉi salono vekas en mi agrablajn memorarojn.»

«Ha... Kiel vi preferas, kiel vi preferas," diris la bierfaristo. "Ĉu vi deziras martan bieron?"

"Jes, du pokalojn, kaj gazeton.»

Li servis al ni du pokalojn, kaj Zimmer, vidante nenion, provis babili kun la studentoj, kiuj ekskuzis sin forirante unuj post la aliaj. Mi sentis, ke ĉiuj tiuj viroj terure malamamis nin, sed ke ili ne kuraĝis montri tion al ni.

En la gazeto, kiu venis de Francio, oni parolis nur pri armistico post du novaj venkoj apud Bautzen kaj Wurtschen. Tiam ni eksciis, ke tiu armistico komenciĝis la 6-an de junio, kaj ke oni aranĝis konferencojn en Prago, en Bohemo, por fari pacon.

Kompreneble tio faris al mi plezuron. Mi esperis, ke oni sendos almenaŭ la lamulojn al iliaj hejmoj. Sed Zimmer, kun sia kutimo laŭte paroli, plenigis la tutan salonon per siaj pensoj. Li interrompis min ĉe ĉiu linio kaj diris:

«Armistico?... Ĉu ni bezonas armisticon? Ĉu, post kiam ni venkis tiujn prusojn kaj rusojn apud Lutzen, Bautzen kaj Wurtschen, ni ne estus devintaj tute detruiri ilin? Ĉu ili donus al ni armisticon, se ili estus venkintaj nin? Tio, vi vidas, Josef, estas la karaktero de la imperiestro: li estas tro bonkora, li estas tro bonkora! Estas lia sola manko. Li faris la saman aferon post Austerlitz, kaj ni estis devigitaj rekomenci la lukton. Mi diras al vi, ke li estas tro bona. Ha! Se li ne estus tiel bonkora, ni nun estus la mastroj de la tuta Eŭropo!»

Samtempe li rigardis dekstren kaj maldekstren por demandi la opinion de la aliaj. Sed oni montris al ni diablecajn mienojn, kaj neniu volis respondi.

Fine Zimmer ekstaris.

«Ni foriru, Josefel,» li diris. «Mi ne komprenas politikon, sed mi asertas, ke ni ne devis doni armisticon al tiuj almozuloj. Ĉar ili kuŝas surtere, ni estus devintaj treti sur iliajn ventrojn.»

Post kiam ni pagis, ni eliris, kaj Zimmer diris al mi:

«Mi ne scias, kio estas al tiuj homoj hodiaŭ. Ni ĝenis ilin per io.»

«Tio estas tre eble,» mi respondis al li. «Ili ne aspektis tiel afablaj, kiel vi rakontis.»

«Ne,» li respondis. «Tiuj ĉi junuloj, vi vidas, estas tre malsupre de la antaŭaj studentoj kiujn mi vidis. Tiuj pasigis, se tiel diri, sian ekziston en la bierfarejoj. Ili drinkis dudek aŭ trdek pokalojn en unu tago. Mi mem, Josefel, mi ne povus batali kontraŭ tiaj viregoj. Kvin aŭ ses el ili, kiujn oni nomis *senior*³⁴, havis grizan barbon kaj respektindan mienon. Tiam ni kantis kune

Fanfan-la-Tulipe kaj *Le Roi Dagobert*³⁵, kiuj ne estas politikaj kantoj. Sed tiuj ĉi ne tiom valoras, kiom la antaŭaj.»

Ekde tiam mi ofte pensis pri tio, kion ni vidis tiun tagon, kaj mi estas certa, ke tiuj srudentoj estas membroj de la *Tugendbund*³⁶. Reirante al la hospitalo, post kiam ni estis bone manĝintaj kaj trinkintaj po botelo da bona blanka vino en la gastejo *la Vinbergrapolo* en la strato Tilly, ni eksciis, Zimmer kaj mi, ke ni iros la saman vesperon dormi en la kazerno de Rosenthal. Estis speco de konservejo por la vunditoj de Lutzen, kiam ili komencis resaniĝi. Oni vivis tie kutime kiel en garnizono. Ni devis respondi al la apelo matene kaj vespere. La reston de la tempo oni estis libera. Ĉiun trian tagon la ĥirurgo venis fari sian viziton, kaj kiam vi estis resaniĝinta, vi ricevis marŝordonon por iri realiĝi al via korpuso.

Oni povas imagi la pozicion de dek du ĝis dek kvin povraj diabloj, vestitaj en grizaj kapotoj kun plumbaj butonoj, surhavantaj grandajn ĉakojn en formo de florpoto kaj ŝuojn eluzitajn per la longaj marŝoj kaj kontraŭmarŝoj, palaj, mizeraj kaj plej ofte sen mono, en riĉa urbo kiel Leipzig. Ni ne imponis tiujn studentojn, tiujn bonajn civilulojn, tiujn junajn ridantajn virinojn, kiuj, malgraŭ nia tuta gloro, rigardis nin kiel friponojn.

Ĉiujn belajn aferojn kiujn rakontis al mi mia kamarado igis la situacion ankoraŭ pli malĝoja por mi.

Estas vere, ke antaŭe ili bone ricevis nin. Sed niaj maljunuloj ne ĉiam estis konduktintaj honeste kontraŭ la homoj, kiuj traktis ilin kiel fratojn, kaj nun oni fermis la pordojn antaŭ niaj nazoj. Ni estis devigitaj admiri de mateno ĝis vespero la placojn, la preĝejojn kaj la montrofenestrojn de la buĉistoj, kiuj estis tre allogaj en tiu ĉi lando.

Ni serĉis distraĵojn. La maljunuloj ludis je *drogo*, la junuloj je *ŝtopilo*. Ni havis ankaŭ, antaŭ la kazerno, *la voston de la rato kaj la kato*. Oni plantas fosteton en la teron, al kiu oni fiksas du ŝnurojn. La rato tenas unu el la ŝnuroj kaj la kato la alian. Ili havas la okulojn bandaĝitaj, kaj la kato, kiu estas armita per bastoneto, provas tuŝi la raton, kiu akriĝas la orelojn kaj provas eviti la katon tiel longe, kiel ĝi povas. Ili turnas en rondon sur la piedpintoj kaj ofertas spektaklon de lerteco al la tuta kompanio.

Zimmer diris al mi, ke antaŭe la bonaj germanoj venis amase rigardi tiun spektaklon, kaj ke oni aŭdis ilin ridi je distanco de duonmeilo, kiam la kato tuŝis la raton per sia bastoneto.

³⁴ Latina por 'pli aĝa' aŭ 'pliaĝulo'.

³⁵ Franca por 'Reĝo Dagobert', unu el la merovidoj, sukcesinto de Klodvigo.

³⁶ Esperante: Ligo de la Virto

Sed la tempo ŝanĝiĝis. La homoj preterpasis nin sen eĉ turni la kapon. Ni perdis nian penon, volante interesigi ilin pri ni.

Dum la ses semajnoj kiujn ni pasigis en Rosenthal, Zimmer kaj mi ofte promenis tra la urbo por malenuigi nin. Ni eliris tra la suburbo Randstadt kaj iris ĝis Lindenau sur la vojo al Lutzen. Tie estis nur pontoj, marĉoj, malvastaj arbariĉaj insuloj tiel for, kiel vidis la okuloj. Tie ni manĝis omletojn kun lardo en la gastejo *la Karpo*, kaj ni surverŝis ĝin per botelo da blanka vino. Oni donis al ni plu nenion kredite, kiel oni faris post Jena. Mi kredas, ke male la gastejestroj estus pagigitaj nin duoble kaj eĉ trioble kiel la unue venintan sakson honore al la germana patrio, se mia kamarado ne estus sciinta la prezojn de la ovoj, lardo kaj vino.

La vesperon, kiam la suno subiris malantaŭ la kanoj en la riveroj Elster kaj Pleisse, ni reiris al la urbo ĉe la melankolia kvakado de la ranoj, kiuj vivis en tiuj marĉoj je dekmiloj.

Kelkfoje ni haltis kun krucitaj brakoj sur la balustrado de iu ponto kaj rigardis la malnovajn remparojn de Leipzig, ĝiajn preĝejojn, ĝiajn malnovajn domojn kaj ĝian kastelon de Plesenburg, lumigitajn de la ruĝa krepusko: la urbo finiĝas sur tiu loko. Ĝi konsistigas kvazaŭe ventumilon: la suburbo Hall troviĝas en la pinto, kaj sep aliaj suburboj konsistigas la branĉojn de la ventumilo. Ni ankaŭ rigardis la mil brakojn de Elster kaj Pleisse, krucante sin reciproke kiel reton inter la jam sombraj insuloj, dum la akvo brilis kiel oro. Ni trovis tion tre bela.

Sed se ni estus sciintaj, ke, malgajninte la plej teruran kaj sangan batalon, ni devos transiri iun tagon tiujn riverojn sub la malamikaj kanonoj, kaj ke tutaj regimentoj malaperos en la akvo, kiu nun ĝojigis niajn okulojn, mi kredas, ke tiu vido estus multe malĝojiginta nin.

Aliajn fojojn ni laŭiris la bordon de Pleisse ĝis Mark-Kleeberg. Tio estas pli ol mejlo, kaj ĉie la ebenaĵo estis kovrita per rikoltoj, kiujn oni rapidis enirigi. La homoj sur siaj grandaj veturiloj ŝajnis ne vidi nin. Kiam ni petis ilin pri informo, ili ŝajnis ne kompreni nin. Zimmer ĉiam volis koleriĝi. Mi retenis lin, dirante, ke tiuj almozuloj serĉis nur pretekston por fali sur nian dorson, kaj ke cetere ni ricevis la ordonon ŝpari la loĝantaron.

«Estas bone!» li diris. «Se la milito alvenos ĉi tien, ili estu singardaj! Ni superŝutis ilin per bonfaroj, kaj jen kiel il akceptas nin.»

Sed kio montris ankoraŭ pli klare la malbonintencecon de la homoj kontraŭ ni, estis io kio okazis al ni la morgaŭon de la tago, kiam finiĝis la armistico. En tiu tago, ĉirkaŭ la dekunua, ni volis bani nin en Elster. Ni jam estis defetintaj niajn vestaĵojn, kiam Zimmer, vidante

alproksimiĝi kamparanon sur la vojo al Konnewitz, kriis al li:

«He, kamarado, ĉu ne estas danĝere naĝi ĉi tie?»

«Tute ne, trankvile eniru la akvon,» respondis tiu viro. «Estas bona loko.»

Kaj Zimmer, enirinte la riveron sen malfido, malsupreniris dek kvin piedojn. Li bone naĝis, sed lia maldekstra brako estis ankoraŭ malforta. La forto de la fluo kuntrenis lin sen doni al li la tempon alkrociĝi je la branĉoj de la salikoj, kiuj pendis en la akvo. Se li ne estus renkontinta bonŝance pli fore specon de travadejo, kiu permesis lin tuŝi la fundon, li estus trentinta inter du insulojn de koto, el kiu li neniam estus elirinta.

La kamparano estis haltinta sur la vojo por vidi, kio okazos. Kolerio kaptis min, kaj mi revestis min tre rapide, montrante al li mian pugnon, sed li ekridis kaj iris al la urbo per rapidaj paŝoj.

Zimmer ne plu estis si mem pro indigno. Li volis kuri al Konnewitz por malkovri tiun ĉifonulon. Malfeliĉe tio estis neeble: iru do serĉi iun kiu kaŝas sin en unu el tricent aŭ kvarcent barakoj. Kaj cetere, se oni retrovus lin, kion oni povus fari?

Fine ni malsupreniris al la loko, kie oni povis tuŝi la fundon, kaj la freŝeco de la akvo trankviligis nin.

«La tuta lando estas kontraŭ ni,» Zimmer diris. «La civiluloj malbone mienas al ni, la virinoj turnas al ni la dorson, la kamparanoj volas dronigi nin, la gastejestroj rifuzas doni krediton al ni, kvazaŭ ni ne venkis ilin tri- aŭ kvarfoje. Kaj ĉion ĉi kaŭzas nia tute eksterordinara bonkoreco: ni devus deklari, ke ni estas la mastroj! Ni donis reĝojn kaj princojn al la germanoj. Ni eĉ faris dukojn, grafojn kaj baronojn, kiuj havas la nomojn de siaj vilaĝoj, ni superŝutis ilin per honoroj kaj jen kiel ili dankis nin!

«Anstataŭ ordoni al ni respekti la loĝantojn, oni devus doni al ni plenpovon super la homoj. Tiam ĉiuj tiuj banditoj ŝanĝus sian vizaĝon kaj farus al ni bonan mienon kiel en 1806. Forto estas ĉio. Unue oni faras rekrutojn perforte, ĉar se oni ne devigus ilin foriri, ili restus hejme. El la rekrutoj oni faras soldatojn perforte, klarigante al ili la disciplinon. Per la soldatoj oni gajnas batalojn perforte, kaj tiam la homoj donas ĉion al ni pro nia forto: ili starigas al ni triumfarkojn kaj nomas nin herooj, ĉar ili timas nin. Jen!

«Sed la imperiestro estas tro bonkora... Se li ne estus tiel bonkora, mi ne estus riskinta droni hodiaŭ. Vidante nur mian uniformon, tiu kamparano estus treminta kaj ne estus kuraĝinta diri al mi mensogon.»

Tiel parolis Zimmer, kaj tiuj eventoj estas ankoraŭ ĉiam en mia memoro. Ili okazis la 12-an de aŭgusto 1813.

Reirante al Leipzig ni vidis ĝojon sur la vizaĝoj de la loĝantoj. Ĝi ne montriĝis aperte, sed la civiluloj, renkontante sin sur la strato, haltis kaj premis la manon unuj al la aliaj. La virinoj faris vizitojn unuj al la aliaj. Speco de interna kontenteco brilis eĉ en la okuloj de la servistinoj, la servistoj kaj la plej mizeraj laboristoj.

Zimmer diris al mi:

«Oni kredus, ke la germanoj ĝojas. Ili ĉiuj aspektas bonhumoraj.»

«Jes,» mi respondis al li, «tion kaŭzas la belega vetero kaj la engarbejigo de la rikoltoj.»

Estis vere, la vetero estis belega. Sed alvenante apud la kazerno de Rosenthal, ni ekvidis niaj oficirojn sub la granda pordego, vigle parolantaj inter ŝi. La sentineloj aŭskultis, kaj la pasantoj alproksimiĝis por aŭskulti. Oni diris al ni, ke la konferencoj en Prago malsukcesis, kaj ke la aŭstroj ĵus deklaris al ni militon, kiu metos pli ol kvincent mil virojn sur niajn brakojn.

Ekde tiam mi sciis, ke ni estis tricent mil viroj kontraŭ kvincent dudek mil, kaj ke inter niaj malamikoj troviĝas du antaŭaj francaj generaloj: Moreau kaj Bernadotte³⁷. Nun ĉiu povas legi tion en la libroj, sed tiam ni ankoraŭ ne sciis tion, kaj ni estis certaj venki, ĉar ni ankoraŭ neniam malgajnis batalon. Cetere la malbona mieno kiun oni faris al ni, ne maltrankviligis nin: en milittempo kamparanoj kaj burĝoj estas iel konsiderataj negravaj. Oni nur postulas de ili monon kaj vivrimedojn, kiujn ili ĉiam donas, ĉar ili scias, ke en kazo de la plej malgranda rezisto, oni prenos de ili la lastan cendon.

La morgaŭon de tiu granda novaĵo okazis ĝenerala vizito, kaj mil ducent vunditoj de Lutzen, kiuj estis preskaŭ resaniĝintaj, ricevis la ordonon aliĝi al siaj korpusoj. Ili foriris en kompanioj kun armiloj kaj pakaĵoj, elektante la vojon al Altenburg, kiu laŭiras Elster almonte. La aliaj la vojon al Würtzen, pli maldekstren. Zimmer estis en tiu grupo, petinte mem povi foriri. Mi akompanis lin ĝis ekster la pordegoj kaj tiam ni ĉirkaŭbrakis nin tute emociitaj. Mi restis, ĉar mia brako estis ankoraŭ malforta.

Ni estis ne pli ol kvincent aŭ sescent, inter kiuj certa nombro da instruistoj pri skermado, dancado kaj franca eleganteco, de tiuj viroj kiuj ĝenerale konsistigas la kernon de tiaj konservejoj. Mi ne diziris koni ilin, kaj mia unika konsolo estis pensi pri Trinel kaj kelkfoje ankaŭ pri miaj maljunaj kamaradoj de Falsburgo, Zebedeus kaj Klipfel, pri kiuj mi ricevis nenian novaĵon.

³⁷ Bernadotte estis adoptita de la seninfana reĝo de Svedio, kiun li sukcedis kiel reĝo.

Estis tre malgaja ekzisto. La homoj rigardis nin kun koleraj mienoj, sciante, ke la franca armeo troviĝas je distanco de kvar marŝtagoj, kaj la pruso Blücher kaj la aŭstro Schwarzenberg multe pli fore. Sen tio ili estus saltintaj al niaj gorĝoj!

Iuvespere la famo kuris, ke ni ĵus forportis grandan venkon apud Dresden. La konsterno estis ĝenerala. La loĝantoj ne plu eliris el siaj domoj. Mi iris legi la gazetojn en la gastejo *La Vinbergrapulo* en la strato Tilly. La francaj gazetoj restis tie ĉiam sur la tablo. Nur ilin mi malfermis.

Sed la sekvantan semajnon mi vidis la saman ŝanĝon sur la vizaĝoj, kiel en la tago, kiam la aŭstroj deklaris sin kontraŭ ni. Mi pensis, ke ni spertis malfeliĉon, kio estis vera, kiel mi eksciis pli malfrue, ĉar la gazetoj el Parizo diris nenion pri tio.

La vetero ŝanĝiĝis kaj komencis plui je la fino de aŭgusto. La akvo faladis torente. Mi ne plu eliris el la kazerno. Ofte, sidante sur mia lito, mi rigardis tra la fenestro Elster ŝaŭmantan sub la pluvaĉo, kaj la arbojn de la insuletoj kliniĝantaj sub la forta blovado de la vento, mi pensis: "Povraj soldatoj! Povraj kamaradoj! Kion vi faras en tiu ĉi horo? Kie vi estas? Sur la granda vojo eble, meze de la kampoj!"

Kaj malgraŭ mia malĝojo vivi tie, mi trovis, ke mi estas malpli kompatinda ol ili.

Sed iutage la maljuna ĥirurgo Tardieu faris sian rondon kaj diris al mi:

«Via brako estas denove solida... Levu ĝin... Bone... Bone...»

La morgaŭon post la apelo oni igis min eniri salonegon, kie abundis vestaĵoj, ŝuoj, sakoj kaj kartoĉujoj. Mi ricevis fusilon, du paketojn da kartoĉoj kaj marŝordonon al la 6-a, kiu bivakis en Gauernitz apud la rivero Elbe. Estis la 1-a de oktobro. Ni ekmarŝis en grupo de entute dek du aŭ dek kvin viroj. Furiero de la 27-a nomata Poitevin kondukis nin.

Survoje jen unu jen alia ŝanĝis la direkton por realiĝi al sia korpuso. Sed Poitevin, kvar infanterisoldatoj kaj mi daŭrigis nian marŝadon ĝis le vilaĝo Gauernitz.

XVII

Ni ekiris do laŭirante la grandan vojon al Würtzen, la fusilon pendantan sur la brusto, la kapoton rebatitan, la dorson rondiĝintan sub la sako kaj la orelojn pendantajn, kiel oni povas facile kredi. La pluvo faladis, la akvo fluadis de nia ĉako sur la nukon. La vento skuadis la poplojn, kies flavaj folioj flugetadis ĉirkaŭ nin, anoncanta la vintron, kaj tiel ni plu marŝis multajn horojn.

De tempo al tempo ni renkontis vilaĝon kun ĝiaj hangaroj, sterkostakoj, ĝardenoj, ĉirkaŭitaj per ĉirkaŭbariloj. Virinoj, kiuj staris malantaŭ la malgrandaj fenestroj, rigardis nin preterpasi. Hundoj bojis. Viro, kiu fendis lignon antaŭ sia pordo, turnis sin por sekvi nin per la rigardo, kaj ni ĉiam iradis, trempite ĝisoste. Je la fino de la vilaĝo, ni vidis ke la granda vojo etendiĝas tiel for, kiel vidas la okuloj, dum grizaj nuboj drivadis super la nudaj kampoj, kaj kelkaj magraj korvoj malproksimiĝis per rapidaj flugilbatoj, lanĉante sian melankolian kriojn.

Nenio estas pli malgajiga ol tia spektaklo, precipe kiam oni pensas, ke vintro proksimiĝas kaj ke necesas baldaŭ dormi ekstere sur la neĝo. Tial neniu diris unu vorton, escepte la furieron Poitevin. Estis maljuna soldato, flava, sulkiĝinta, kun kavaj vangoj, ruĝa nazo, lipharoj longaj je unu ulno, kiel ĉiuj drinkantaj de brando. Li parolis kultivitan lingvon, kiun li miksis per kazernaj esprimoj. Kaj kiam la pluvado duobliĝis, li ekkriis kun stranga rid-eksplodo:

«Jes, Poitevin, tio instruas al vi fajfi!...»

Rimarkante, ke mi havas kelkajn monerojn profunde en mia poŝo, tiu maljuna drinkemulo tenis sin en mia proksimeco, dirante:

«Junulo, se via sako ĝenas vin, donu ĝin al mi...»

Sed mi dankis lin pro lia afableco.

Malgraŭ mia tedo esti kun viro kiu ĉiam rigardis la ŝildojn de la gastejoj, kiam ni trairis vilaĝon, kaj diris: "Malgranda glaso da brando farus grandan bonon ĉe tia vetero...", mi ne povis reteni min pagi al li de tempo al tempo kelkajn glasetojn, tiel ke li ne plu forlasis min.

Ni proksimiĝis al Würtzen, kaj la pluvo ĉiam faladis torente, kiam la furiero ekkriis la dudekan fojon:

«Jes, Poitevin, jen via ekzisto nun. Tio instruas al vi fajfi!»

«Kian proverbon, diable, vi uzas de tempo al tempo, furiero?» mi demandis lin. "Mi volus scii, kiel la pluvo instruos al fajfi.»

«Ne estas proverbo, junulo, estas penso, kiu revenas al mi, kiam mi amuziĝas.»

Tiam, post momento, li diris::

«En la jaro 1806-a, la tempo, kiam mi studis en Rouen, okazis al mi prifajfi teatraĵon kune kun multaj aliaj junuloj kiel mi. Unuj fajfis, aliaj aplaudis, el kio rezultis pugnobatoj, kaj la polico metis nin per dekduoj en la prizanon. La imperiestro, eksciinte la aferon, diris tiam: 'Ĉar ili tiom ŝatas batali, oni enkorpusigu ilin en mian armeon! Tie ili povos kontentigi sian deziron!' Kaj kompreneble tio ankaŭ okazis, ĉar neniu en la lando kuraĝis protesti, eĉ ne la patroj kaj patrinoj!»

«Vi do estis konskripto?» mi demandis.

«Jes, ĉar mia patro ne rajtis aĉeti anstataŭanton por mi. Tio estis bona ŝerco de la imperiestro, unu el tiuj ŝercoj kiujn oni ankoraŭ longe memoros. Intertempe dudek aŭ tridek el ni jam mortis pro mizero. Kelkaj aliaj, anstataŭ okupi honoran postenon en sia lando kiel kuracisto, juĝisto aŭ advokato, fariĝis maljunaj drinkemuloj kiel mi. Jen kio nomiĝas bona serĉo!»

Tiam li ekridis, rigardante min el okulangulo. Mi estis tute pensema, kaj du aŭ tri fojojn antaŭ ol alveni en Gauernitz, ni ekvidis maldekstre de la vojo malnovan akvomuelejon kun ligna ponto, trans kiu kondukis pado. Ni prenis la padon por mallongigi la vojiron, kaj ni troviĝis je ducento da paŝoj de la muelejo, kiam ni aŭdis laŭtajn kriojn. Samtempe du virinoj, unu tre maljuna kaj la alia ankoraŭ juna, kuris tra la ĝardeno, trenante infanojn malantaŭ si. Ili provis atingi arbareton, kiu borderis la vojiron en la alia flanko. Preskaŭ tuj ni vidis plurajn en niaj soldatoj, kiuj eliris la muelejon kun sako. Aliaj laŭvice grimpis el la kelo kun bareletoj, kiujn ili rapide ŝarĝis sur ĉaro apud la kluzo. Ankoraŭ aliaj kondukis bovinon kaj ĉevalon el stalo, dum maljunulo antaŭ la pordo levis la manojn al la cielo, kaj kvin aŭ ses tiaj ŝtelistoj ĉirkaŭis la mueliston. La majunulo estis pala, kaj liaj okuloj minacis salti el siaj orbitoj.

Ĉio ĉi, la muelejo, la digo, la frakasitaj fenestroj, la fuĝantaj virinoj, niaj soldatoj en polic-ĉapoj, la maljunulo, kiu malbenis ilin, kaj la bovinoj, kiuj skuis la kapojn por liberigi sin de tiuj kiuj volis forkonduki ilin, dum la aliaj pikis ilian postajon per siaj bajonetoj, ĉio ĉi staras ankoraŭ nun klare antaŭ miaj okuloj. Ankoraŭ nun mi kredas vidi ĉion!

«Tio,» diris Poitevin, «estas marodistoj. Tio signifas, ke ni jam estas ne tre malproksime de la armeo.»

«Sed tio estas abomeninda!» mi ekkriis. «Tio estas vojrabistoj!»

«Jes, vi pravas,» respondis la furiero, «tio estas kontraŭ la disciplino. Se la imperiestro sciis tion, li certe igus fusili ilin kiel hundojn.»

Ni transiris la ponteton, kaj ĉar iu el la soldatoj sukcesis trapiki unu el la bareletoj malantaŭe sur la ĉaro, la soldatoj forpuŝis sin ĉirkaŭ ĝin kun pokaletoj, trinkante laŭvice. Tiu vido indignigis la furieron, kiu ekkriis en majesta tono:

«Kun kies permeso vi faras tiun rabon?»

Pluraj turnis la kapon, kaj vidante, ke ni estis nur trio, ĉar la aliaj daŭrigris sian vojiron sen halti, unu el ili respondis:

«He, maljuna ŝercemulo, ĉu vi volas vian parton de la kuko? Estas tre simple. Sed vi ne bezonas suprentiri viajn lipharojn pro tio. Jen, venu trinki gluton.»

Li etendis al li la pokaleton. La furiero prenis ĝin kaj, rigardante min deflanke, trinkis.

«Nu, junulo,» li diris tiam, «se vi emas trinki guteton, prenu! Tio estas vino, kaj ĝi estas bongustega.»

«Dankon,» mi respondis.

Pluraj el la marodistoj, kiuj ĉirkaŭis nin, ekkriis:

«Ni reekiru! La tempo urĝas!»

Sed aliaj replikis:

«Ne! Atendu! Necesas ankoraŭ rigardi la domon!»

«Atentu do,» diris la furiero en tono de bravulo, «vi scias, kamaradoj, ke necesas procedi milde.»

«Jes, jes, maljunulo,» respondis speco de ĉeftamburisto, kiu surhavis grandan dupintan ĉapelon sur la ŝultroj kaj moke ridetante kun duone fermitaj okuloj. «Jes, trankviliĝu, ni malplumigos la kokinon laŭ la reguloj. Ni havos respekton... ni havos respekton!»

Tiam la furiero diris plu nenion, sed li kva-zaŭe hontis pro mi.

«Kion vi volas, junulo,» li diris al mi, plilongigante la paŝojn por reatingi la kamaradojn, «dum milito, kiel dum milito... Oni ne povas lasi sin pere!»

Mi kredas, ke li volonte estus restinta sen timi esti kaptita. Mi estis malĝoja kaj diris al mi mem: «Jen kiaj estas drinkemuloj! Ili povas havi bonajn inklinojn, sed la vido de pokuleto da vino igas ilin forgesi ĉion.»

Finfine, je la deka vespere, ni malkovris bivakfajron sur sombra taluso dekstre de la vilaĝo Gauernitz kaj malnovan kastelon, kie brilis ankaŭ kelkaj lumoj. Pli malproksime, sur la ebenaĵo, trembrilis aliaj grandnombraj fajroj.

La nokto estis hela. La daŭraj pluvoj estis lavintaj la ĉielon. Kiam ni proksimiĝis al la bivako, oni kriis al ni:

«*Qui vive?*³⁸»

«Francio!» respondis la furiero.

Mia koro forte batis, pensante, ke post kelkaj minutoj mi estis revidonta miajn maljunajn kamaradojn, almenaŭ se ili estis ankoraŭ en tiu ĉi mondo.

Gardistoj jam venis el speco de hangaro, situanta je duona fusilatingo de la vilaĝo por rekoni nin. Ili alvenis ĉe ni. La postenĉefo, maljuna, tute griza subleŭtenanto kun brako en skarpo sub la mantelo, demandis nin, de kie ni venas, kien ni iras, ĉu ni ie renkontis survoje grupon da kozakoj. La furiero respondis anstataŭ ni ĉiuj. La oficiro tiam avertis nin, ke ĉi-matene la divizio Souham forlasis la ĉirkaŭaĵon de Gauernitz. Tiam li ordonis nin sekvi lin por kontroli niajn marŝordonojn, kion ni faris, silente preterpasante la bivakfajrojn, kie la viroj

kovritaj per seka koto, dormis dudekope. Eĉ ne unu moviĝis.

Ni eniris hangaron. Estis malnova brikfarejo. La tre larĝa tegmento, en formo de estingilo, ripozis sur kolonoj, kiuj estis ses aŭ sep metrojn altaj. Malantaŭe troviĝis altaj stakoj da ligno. Estis agrable en ĝi. Oni estis ekbruliginta fajron. La odoro de bakita tero ŝvebis en la ĉirkaŭaĵo. La fornoĉambro estis plenŝtopita de soldatoj, kiuj dormis kiel beatuloj, la dorson turnitan al la muro. La flamoj prilumis ilin sub la sombraj traboj. Apud la kolonoj brilis la fusiloj kunmetitaj en faskojn. Mi kredas ankoraŭ nun revidi tion: mi ankoraŭ flaras la bonan varmon, kiun mi sentis je kelkaj paŝoj de la forno. Ni pacience atendis, ĝis la oficiro finis legi la marŝordonojn ĉe la ruĝa lumo de fajro. Maljuna, magra, bruna soldato maldormis sola apud ĝi. Li sidis sur siaj krucitaj kruroj kaj tenis inter siaj genuoj ŝuon, kiun li estis riparanta per aleno kaj ŝnureto.

Al mi la unua la oficiro redonis la marŝordonon, dirante:

«Morgaŭ vi realiĝos al via bataliono, kiu troviĝas je du mejloj de tie ĉi, apud la vilaĝo Torgau.»

Tiam la maljuna soldato, kiu flikis sian ŝuon, rigardis min kaj metis la manon sur la grundon ĉe sia flanko por indiki al mi, ke tie estas ankoraŭ loko, kaj mi sidiĝis apud li. Mi malfermis mian sakon kaj surmetis aliajn ŝtrumpojn kaj la novajn ŝuojn, kiujn mi ricevis en Leipzig. Tio faris al mi bonon.

La maljunulo demandis min:

«Ĉu vi estas realiĝonta al via divizio?»

«Jes, la 6-a apud Torgau.»

«Kaj de kie vi venas?»

«De la hospitalo de Leipzig.»

«Tio videblas,» li respondis, «vi estas grasa kiel kanoniko. Oni nutris vin tie per kokfemuroj, dum nin manĝis viandon de frenezaj bovinoj.»

Mi rigardis miajn dormantajn najbarojn. Li pravis: tiuj povraj rekrutoj havis nur ostojn kaj haŭton. Ili estis flavaj, plumbokoloraj kaj sulkiĝintaj kiel veteranoj. Oni estus kredinta, ke ili jam ne povas stari.

La maljunulo diris post momento:

«Ĉu vi estis vundita?»

«Jes, maljunulo, apud Lutzen.»

«Kvar monatoj da restado en hospitalo,» li diris, antaŭenigante la lipojn. «Kia bonsanĉo por vi! Mi antaŭ nelonge alvenis el Hispanio. Mi esperis trovi la *Kaiserliche*³⁹ de 1807..., ŝafojn, verajn ŝafojn. Sed ho! Ili fariĝis pli malbonaj ol gerilanoj. Tio estas malbona, tio estas malbona!»

Li parolis al si mem tute mallaŭte sen atenti pri mi kaj tiris la du ŝnuretojn kiel vera ŝufli-

³⁸ Pasvorto, en Esperanto : Kiu vivu?

³⁹ La imperiestraj trupoj de Aŭstrio

kisto, kunpremante la lipojn. De tempo al tempo li surpravis la ŝuon por vidi ĉu la kudraĵo ne ĝenas lin. Finfine li metis la alenon en sian sakon, la ŝuon sur sian piedon kaj kuŝiĝis sur garbon de pajlo.

Mi estis tiel laca, ke mi apenaŭ povis ekdormi. Tamen post horo mi sinkis en profundan dormon.

La morgaŭon mi foriris kun furiero Poitevin kaj tri aliaj soldato de la divizio Souham. Ni baldaŭ atingis la vojon, kiu laŭiras Elbe. La vetero estis humida. La vento, kiu blovis super la rivero, ĵetadis ŝaŭmon ĝis sur la vojo.

Jam unu horon ni marŝis per firmaj paŝoj, kiam subite la furiero diris:

«Atentu!»

Li haltis kun levita nazo kvazaŭ ĉashundo, kiu flaras ion en la aero. Ni ĉiuj aŭskultis sen aŭdi ion pro la bruado de la ondoj sur la bordo kaj de la vento tra la arboj. Sed Poitevin havis pli bone ekzercitan oreton ol ni.

«Oni pafadas tie for,» li diris, montrante al arbaron je nia dekstra flanko. «La malamiko povus troviĝi tuj apude. La plej bonan, kion ni povas fari, estas singarde daŭrigi nian vojon tra la arbaro. Ĉe la alia fino ni vidos, kio okazas... Se la prusoj aŭ la rusoj estas tie, ni retiriĝos, sen ke ili vidas nin. Se estas francoj, ni antaŭeniros.»

Ĉiuj trovis, ke la furiero pravas, kaj en mia interno mi admiris la sagacecon de tiu maljuna drinkemulo. Ni forlasis la vojon en la arbaro, Poitevin antaŭe kaj ni malantaŭ li, la fusilojn ŝargitajn. Ni marŝis mallaŭte, haltante ĉiujn cent paŝojn por aŭskulti. La pafoj proksimiĝis. Ili sekvis sin unu post la alia, resonante tra la ravinoj. La furiero diris al ni:

«Tio estas tiraljoroj, kiuj observas grupon da kavalerianoj, ĉar la aliaj ne respondas.»

Estis vere. Dek minutojn poste ni ekvidis inter la arboj batalionon de la franca infanterio fari supon meze de erikejo, kaj en la malproksimeco sur la griza ebenaĵo plotonon da kozakoj, rajdantaj de unu vilaĝo al alia. Kelkaj tiraljoroj laŭlonge de la arbaro pafis al ili, sed ili troviĝis preskaŭ ekster atingodistanco.

«Nu, jen vi ĉe vi, junulo,» diris al mi Poitevin, ridetante.

Li devis havi akrajn okulojn por povi legi la numeron de la regimento je tia distanco. Mi vane rigardis, ĉar mi vidis nur estaĵojn en ĉifonoj kaj tiel mizerajn, ke ili havis ĉiuj akrajn nazojn, brilajn okulojn, elstarantajn orelojn sekve de la kavaco de la vangoj. Ili kapotoj estis kvarfoje tro larĝaj por ili. Oni estus dirinta, ke estas manteloj pro la multaj faldoj kiujn ili formis sur la brakoj kaj ĉe la lumboj. Pri la koto mi ne parolas: estis sinistre.

En tiu tago mi estis ekscionta, kial la germanoj ŝajnis tiel ĝojaj post nia venko apud Dresdeno.

Ni malsupreniris al du malgrandaj tendoj, ĉirkaŭ kiuj tri aŭ kvar ĉevaloj manĝis la maloftan herbon. Mi vidis tie kolonelon Lorain, kiu bivakis sur la maldekstra bordo de Elbe kun la 3-a bataliono. Estis granda, maldika viro kun brunaj lipharoj, kiu ne aspektis dolĉa. Li rigardis nin veni, kuntirante la brovojn, kaj kiam mi prezentis al li mian marŝordonon, li diris nur kvar vortojn:

«Iru al via roto.»

Mi malproksimiĝis, kredante bone rekoni kelkajn virojn de la 4-a, sed ekde Lutzen la rotoj estis intermiksitaj, tute kiel la regimentoj kaj la divizioj, tiel ke, alveninte ĉepiede de la taluso, kie bivakis la grenadistoj, mi rekonis neniun. Vidante min alproksimiĝi, la viroj ĵetis deflankan rigardon al mi kvazaŭ por diri:

«Ĉu tiu volas ricevi sian porcion da supo? Momenton! Ni unue vidos, kion li alportos por la kasarolo.»

Mi hontis demandi la lokon de mia roto, kiam iu osteca veterano kun longa aglonazo kaj larĝaj ŝultroj, de kiuj pendis malnova eluzita kapoto, levis la kapon kaj, observante min, diris per trankvila voĉo:

«Hej, ĉu estas vi, Josef? Mi kredis vin enteregita jam antaŭ kvar monatoj!»

Tiam mi rekonis mian povran kamaradon Zebedeus. Ŝajnis, ke mia vizaĝo mildigis lin, ĉar sen stariĝi li premis al mi la manon, ekriante:

«Klipfel, venu! Jen Josef!»

Alia soldato, sidanta apud la najbara kasarolo, turnis la kapon kaj diris:

«Ĉu estas vi, Josef? Jen! Jen! Vi do ne estis mortigita!»

Estis la solaj bonvenigaj vortoj kiujn mi ricevis. Mizero faris tiajn egoistojn el tiuj viroj, ke ili pensis nur pri sia propra haŭto. Malgraŭ tio, Zebedeus ĉiam konservis bonan koron. Li diris al mi, ke mi sidiĝu apud sia kasarolo, lanĉante al la aliaj unu el tiaj rigardoj kiuj respektigis lin, kaj ofertis al mi sian kuleron, kiun li portis en butontruo de sia kapoto. Sed mi dankis lin, havinte la hieraŭon la bonan ideon eniri ĉe fajnvandisto en Riza kaj metis en mian sakon dekduon da cerbokolbasoj kun bona pankrusto kaj botelo da brando. Mi do malfermis mian sakon, tiris el ĝi rozarion da cerbokolbasoj kaj donis du al Zebedeus, kio plenigis liajn okulojn per larmoj. Mi ankaŭ intencis oferti kelkajn kolbasojn al la kamaradoj, sed divenante mian intencon, li metis manon sur mian brakon kun esprimoplena mieno kaj diris:

«Kio estas bona por manĝi, estas ankaŭ bona por gardi!»

Tiam ni retiriĝis el la rondo kaj ni manĝis, trinkante *schnaps*⁴⁰. La aliaj diris nenion kaj rigardis nin deflanke. Klipfel, flarante la odoron de ajlo, turnis la kapon, ekkriante:

«He, Josef, venu do manĝi el nia kasarolo! Kamaradoj ĉiam restas kamaradoj, diable!»

«Bone, bone,» diris Zebedeus. «Por mi la plej bonaj kamaradoj estas la cerbokolbasoj. Oni ĉiam trovas ilin ĝustamomente.»

Tiam li mem refermis mian sakon kaj diris al mi:

«Gardu tion, Josef... Jen pli ol monaton mi jam ne tiel bone regalas min. Vi perdos nenion tiel, estu trankvila.»

Duonhoron poste oni batis la apelon. La tiral-joroj retiriĝis el la arbaro, kaj serĝento Pinto, kiu estis inter ili, rekonis min.

"Nu," li diris al mi, "vi do eskapis! Tio faras al mi plezuron... Sed vi alvenis en malbona momento! – Malbona milito... Malbona milito..." li diris, skuante sian kapon.

La kolonelo kaj la komandantoj surĉevaliĝis, kaj oni ekiris. La kozakoj malproksimiĝis. Ni portis nian armilon laŭplaĉe. Zebedeus marŝis flanke de mi kaj rakontis al mi, kio okazis ekde Lutzen: unue la grandajn venkojn apud Bautzen kaj Wurtschen; la perfortaj marŝoj por atingi la malamikon, kiu retiriĝis; la ĝojo, kiun oni spertis, irante al Berlino; poste la armistico, dum kiu ili restadis en la vilaĝoj; tiam la alveno de la veteranoj el Hispanio, teruraj viroj, kiuj kutimis rabi kaj montris al la junaj, kiel vivi koste de la kamparanoj.

Malfeliĉe, fine de la armistico, la tuta mondo turniĝis kontraŭ nin. La loĝantoj malamis nin. Oni detruis la pontojn post nia dorso, oni avertis la prusojn, la rusojn kaj la aliajn pri niaj plej malgrandaj moviĝoj, kaj ĉiufoje kiam okazis malfeliĉo al ni, anstataŭ helpi nin, oni provis kaŭzi al ni ankoraŭ pli grandan mizeron. La grandaj pluvoj venis por ĝeni nin. En la tago de la batalo apud Dresden falis tiom da pluvo, ke la ĉapelo de la imperiestro pendis sur la du ŝultroj. Sed kiam oni forportis la venkon, tio multe ĝojigis nin: estis tamen varme al ni, kaj ni trovis nenion por alivesti nin. La plej malbona de ĉio estis ke, kiam ni estis venkita, ni devis fuĝi tra la koto kun husaroj, dragonoj kaj aliaj viroj malantaŭ ni, kaj ni ne sciis, kiam ni malkovros lumon en la nokto, ĉu oni devis antaŭeniri aŭ pereji en la diluvo.

Zebedeus detale rakontis al mi tiujn aferojn. Li diris al mi, ke post la venko apud Dresden generalo Vandamme, kiu devis fermi la retiriĝon al la aŭstroj, penetris apud Kulm en specon de funelo, kaj ke tiuj, kiujn ni venkis la

antaŭan tagon, falis sur lin de dekstre kaj maldekstre, de antaŭe kaj malantaŭe, ke ili kaptis lin kun pluraj aliaj generaloj kaj detruis lian armeokorpuson.

Du tagojn antaŭe, la 26-an de aŭgusto, la samo okazis al nia divizio kaj al la 5-a, 6-a kaj 11-a korpusoj sur la altaĵoj de Löwenberg. Ni devis venki la prusojn sur tiu loko, sed per malbona moviĝo de marŝalo MacDonald, la malamiko surprizis nin en kavaĵo de ravino kun niaj kanonoj enkotigitaj, nia kavalerio malordigita kaj nia infanterio, kiu ne plu povis pafi pro la torenta pluvo. Oni defendis sin per bajonetpikoj, kaj la 3-a bataliono alvenis sub la atakoj de la prusoj ĝis la rivero Kaltzbach. Tie Zebedeus ricevis de grenadisto du kolbobatojn sur la frunto kaj falis en la riveron. La fluo kuntrenis lin, dum li tenis per mano kapitanon Arnould, kaj ambaŭ estus pereintaj, se hazarde la kapitano en la malluma nokto ne estus kaptinta arbobranĉon ĉe la alia bordo kaj retirinta sin kaj lin el la akvo. Li diris al mi, ke tiun tutan nokton, malgraŭ la sango, kiu fluis el lia nazo kaj oreloj, li marŝis ĝis la vilaĝo Goldberg, mortante pro malsato, laceco kaj la kolbobatoj, kaj ke ĉarpentisto kompatis lin; ke tiu brava viro donis al li pecon da pano, cepojn kaj akvon. Tiam li rakontis al mi, ke la morgaŭon la tuta divizio, sekvata de aliaj korpusoj, marŝos en grupoj tra la kampoj, ĉiuj por sia propra konto, sen ricevi ordonojn, ĉar la generaloj, marŝaloj kaj ĉiuj oficiroj surĉevale fuĝis kiel eble plej foren, timante esti kaptitaj. Li asertis min, ke kvindek husaroj kaptis ilin unujn post la aliaj, sed ke bonŝance Blücher ne povis transiri la transbordiĝintan riveron, tiel ke finfine ili regrupiĝis en Wolda, kie la tamburistoj de ĉiuj korpusoj batis ĉe la kvar finoj de la vilaĝo la formarŝon de sia regimento. Per tiu rimedo ĉiuj viroj sukcesis elembarsiĝi, marŝante al sia tamburisto.

La plej feliĉa afero en tiu konfuzo estis, ke iom pli for, en Buntzlau, la superaj oficiroj retrovis sin, tute surprizitaj, ke ili havis ankoraŭ kondukendajn batalionojn.

Jen kion rakontis al mi mia kamarado, sen paroli pri la malfido, kion oni devas havi vidalvide de la aliancanoj, kiuj certe ĉiumomente estis forlasontaj nin kaj falontaj sur nin. Li diris al mi, ke ankaŭ la marŝaloj Oudinot kaj Ney estis venkitaj, unu apud Gross-Beeren kaj la alia apud Dennewitz. Estis io tre malĝojiga, ĉar dum tiuj retiriĝo multaj rekrutoj mortis pro elĉerpiteco, malsanoj kaj ĉiaj mizeroj. Nur la veteranoj de Hispanio kaj Germanio, harditaj de la malbona vetero, povis rezisti al tiu granda laceco...

«Finfine,» diris al mi Zebedeus, «ni havas ĉion kontraŭ ni: la lando, la daŭraj pluvoj kaj

⁴⁰ Esperante: brandon

niaj propraj generaloj, kiujn tio ĉi lacigiis. Unuj estas dukoj kaj princoj, kiujn tedas la fakto ĉiam troviĝi en koto anstataŭ sidi en belaj foteloj; la aliaj, kiel Vandamme, rapidas por fariĝi marŝalo, plenumante heroaĵojn. Ni, povraj soldatoj, kiuj povas gajni nenion alian ol kripligon por la resto de niaj tagoj, kaj kiuj estas la filoj de kamparanoj kaj laboristoj, kiuj batalas por aboli la malnovan nobelaron, ni devas pereji por fari novan!»

Mi tiam vidis, ke la plej malriĉaj, la plej malfeliĉaj ne ĉiam estas la plej stultaj kaj ke, suferante multe, oni fine vidas la malĝojigan veron. Sed mi miris pri nenio kaj petis la Sinjoron doni al mi forton kaj kuraĝon por povi elteni la mizerojn, kiujn anoncis al ni de fore tiuj ĉi misfaroj kaj maljustaĵoj.

Ni troviĝis do inter tri armeoj, kiuj volis unuiĝi por elvenki nin per unu batalo: la sveda armeo komandata de Bernadotte⁴¹, la armeo de Silezio komandata de Blücher kaj la armeo de Bohemio komandata de Schwarzenberg. Oni jen kredis, ke ni estas transirontaj Elbe por ataki la prusojn kaj svedojn, jen ke ni estas kurontaj kontraŭ la aŭstroj ĉepiede de la montoj, kiel ni faris kvindekfoje en Italio kaj aliloke. Sed la aliaj fine komprenis tiun moviĝon, kaj kiam ni ŝajnis proksimiĝi, ili retiriĝis pli foren. Ili malfidis precipe la imperiestron, kiu ne povis esti samtempe en Bohemio kaj Silezio, kaj tio, kaŭzis abomenajn marŝojn kaj kontraŭmarŝojn.

Ĉio kion deziris la soldatoj, estis batali, ĉar marŝante multe, dormante en koto, ricevante duonajn porciojn kaj mordate de fiinsektoj, ili komencis malami la vivon. Ĉiu pensis: «Se nur tio iel finiĝus... Tio estas tro dura.... Tio ne povas daŭri.»

Min mem tiu ekzisto naŭzis post kelkaj tagoj. Mi jam ne sentis miajn kruojn pro laceco kaj doloro, kaj mi videble maldikiĝis.

Ĉiuvespere ni devis gardostari pro iu tiea ĉifonulo nomata Thielmann, kiu incitis la kamparanojn kontraŭ ni. Li sekvis nin kiel nia ombro, observis nin de vilaĝo al vilaĝo, sur la altaĵoj, sur la vojoj, tra la ravinoj. Lia armeo konsistis el ĉiuj kiuj malamis nin. Li ĉiam havis multajn virojn.

Ankaŭ ĉirkaŭ tiu tempo la bavaroj, la badevanoj kaj la virtemberganoj deklaris sin kontraŭ ni, tiel ke ni havis la tutan Eŭropon sur nia dorso.

Finfine ni havis la konsolon vidi, ke la armeo kolektiĝis kvazaŭ por granda batalo; Anstataŭ renkonti la kozakojn de Platov kaj la partizanojn de Thielmann en la ĉirkaŭaĵo de la vilaĝoj, ni trovis husarojn, ĉasistojn, dragonojn el Hispanio, artilerion, pontmaterialon, kiuj

moviĝis. La pluvo falis torente. Tiuj kiuj jam ne havis la forton treni sin antaŭen, eksidis en la koton piede de arbo, fordonante sin al sia malfeliĉa sorto.

La 11-an de oktobro ni bivakis apud la vilaĝo Lusig, kaj la 12-an apud Grafen-Heinichen. La 13-an ni transiris la riveron Mulda, kaj ni vidis defili sur la ponto la maljunan gvardion kun La Tour-Maubourg. Oni anoncis la preteriron de la imperiestro, sed ni foriris kun la divizio Dombrowski⁴² kaj la korpuso Souham.

En la momento kiam la pluvo ĉesis fali kaj aŭtunaj sunradioj brilis inter la nuboj, oni vidis la tutan armeon en marŝo: la kavalerio kaj infanterio antaŭeniris de ĉie al Leizig. Trans Mulda ankaŭ brilis la bajonetoj de la prusoj. Sed oni ankoraŭ ne malkovris la aŭstrojn kaj la rusojn. Ili sendube devis veni de aliloke.

La 14-an nia bataliono ankoraŭfoje estis sendita por skolti en la urbo Akeno. La malamiko troviĝis tie kaj ricevis nin per kanonpafado. Ni restis ekstere la tutan nokton sen povi ekbruligi unu solan fajron pro la pluvo. La morgaŭon ni foriris de tie por aliĝi per rapidaj marŝoj al la divizio. Mi ne scias, kial ĉiuj diris:

«La batalo estas proksima!... La batalo estas proksima ... »

Serĝento Pinto sentis en la aeron ke la imperiestro estas venonta. Mi sentis tute nenion, sed mi vidis, ke ni marŝas en la direkto de Leipzig, kaj mi pensis: «Mi esperas, se ni havos batalon, ke min ne trafos kuglo kiel apud Lutzen, kaj ke mi iam povos revidi Trinell!»

La sekvantan nokton la vetero estis iomete pliboniĝinta. Miliardoj da steloj prilumis la ĉielon, kaj ni ankoraŭ ĉiam marŝadis. La morgaŭon ĉirkaŭ la deka apud malgranda vilaĝo, kies nomon mi jam ne memoroas, oni kriis «Halt!» por permesi al ni respiri iomete, kiam ni ĉiuj aŭdis grandan bruon en la aero. La kolonelo, ankoraŭ surĉevale, kaj serĝento Pinto diris:

«La batalo komenciĝis!»

Preskaŭ en la sama momento la kolonelo levis sian sabron kaj kriis:

«Antaŭen!»

Tiam oni ekkuregis: la sakoj, la kartoĉuoj, la fusiloj, la koto, ĉio saltadis. Oni atentis pri nenio. Duonhoron poste ni ekvidis je milo da paŝoj antaŭ la bataliono la voston de kolono kiu etendiĝis senfine: municiaĵoj, kanonoj, infanterio, kavalerio. Malantaŭ ni sur la vojo al Duben venis ankoraŭ aliaj, kaj ĉio galopadis! Eĉ tra la kampoj alvenis kurante tutaj regimentoj.

Tute ĉe la fino de la vojo oni vidis la du sonorilturojn de la preĝejo de Sankta Nikolao

⁴¹ Antaŭa marŝalo de Francio, estis adoptiita de la reĝo de Svedio, kiun li sukcedis kiel reĝo..

⁴² Pola generalo kiu kun pola armeo batalis flanke de Napoleono.

kaj Sankta Tomaso kontraŭ la ĉielo, dum dekstre kaj maldekstre, je ambaŭ flankoj de la urbo, leviĝis grandaj nuboj de fumo, tra kiuj pasis fulmoj. La bruado ĉiam kreskadis, kvankam ni troviĝis ankoraŭ je unu mejlo de la urbo. Ni devis paroli laŭte por aŭdigi nin, kaj ni rigardis nin, tute palaj, kvazaŭ por diri:

«Jen kio nomiĝas batalo.»

Serĝento Pinto kriis:

«La bruo estas pli forta ol apud Eylau!»

Li ne ridis, nek Zebedeus, nek mi, nek la aliaj, sed tamen ni kuradis, kaj la oficiroj ripetis senĉese:

«Anrtaŭen! Antaŭen!»

Tamen jen kiel viroj perdas la kontrolon pri si mem. La amo al la patrio estis ja en ni, sed ankoraŭ pli la furoro batali.

Ĉirkaŭ la dek-unua ni malkovris la batalkampon je unu mejlo antaŭ Leipzig. Ni ankaŭ vidis la sonorilturojn de la urbo plenaj je homoj kaj la malnovajn remparojn sur kiuj mi tiel ofte promenis, pensante pri Trinel. Fronte al ni, je 1200 aŭ 1500 paŝoj da distanco, estis ranĝitaj du regimentoj de ruĝaj lancistoj, kaj iom pli maldekstren du aŭ tri regimentoj de surĉevalaj ĉasistoj sur la herbejoj apud la rivero Partha. Inter tiuj regimentoj defiladis la konvojoj kiuj venis de Duben. Pli forte, laŭlonge de malalta taluso, estis eskalonitaj la divizioj Ricard, Dombrowski, Souham kaj pluraj aliaj. Ili turnis la dorson al la urbo. Jungitaj kanonoj kaj municiaĉaroj – la kanonistoj kaj soldatoj de la trajno surĉevala – tenis sin pretaj por foriri.

Finfine, tute malantaŭe, sur la monteto ĉirkaŭ unu el tiuj malnovaj kampuldomoj kun plata tegmento kaj larĝaj hangaroj, kiel oni trovas ilin en tiu lando, brilis la uniformoj de la stabanoj. Estis la rezerva armeo komandata de marŝalo Ney. Ĝia maldekstra alo komunikis kun Marmont, postenigita sur la vojo al Hall, kaj ĝia dekstra alo kun la Granda Armeo, komandata de la imperiestro persone, tiel ke niaj trupoj formis se tiel diri grandan ĉirklon ĉirkaŭ Leipzig, dum la malamiko, alvenante de ĉiuj flankoj, samtempe provis kuniĝi por fari ankoraŭ pli grandan ĉirklon ĉirkaŭ ni kaj enfermi nin en la urbo kiel en muskaptilo.

Intertempe tri teruraj bataloj okazis samtempe: unu kontraŭ la aŭstroj kaj la rusoj apud Wachau, alia kontraŭ la prusoj apud Mockern sur la vojo al Hall, kaj la tria sur la vojo al Lutzen por defendi la ponton de Lindenau, kiu restis atakata de generalo Giulay.

Tiujn aferojn mi eksciis nur poste. Sed ĉiu devas rakonti, kion li mem vidis kaj spertis: tiumaniere la mondo ekscios la veron.

Nia bataliono komencis malsupreniri la monteton fronte al Leipzig por aliĝi al nia divizio, kiam ni ekvidis staboficiron rapide transgalopi la grandan herbejon sube kaj veni en nia direkto. En du minutoj li estis ĉe ni. Kolonelo Lorain rajdis renkonte al li. Ili interŝanĝis kelkajn vortojn, kaj tiam la oficiro forrajdis. Centoj da aliaj tiel rajdis tra la ebenaĵo porti ordonojn.

"Kapo de la kolono dekstren!" kriis la kolonelo, kaj ni prenis la direkton al la arbaro malantaŭ ni; kiu etendiĝis duonmejlon laŭlonge de la vojo al Duben. Estis arbaro de fagoj, sed tie staris ankaŭ betuloj kaj kverkoj. Kiam ni atingis ĝian randon, oni igis nin renovigi la detonaciilon de niaj fusiloj, kaj la bataliono disfaldiĝis en la arbaro kiel tiraljoroj. Ni esti eskalonitaj dudek kvin paŝoj unuj de la aliaj, kaj ni antaŭeniris, mallfermante la okulojn, kiel oni povas imagi. Serĝento Pinto diris ĉiuminute:

«Tenu vin kovritaj!»

Sed li ne bezonis tiel ofte averti nin. Ĉiu rektigis siajn orelojn kaj rapidis trovi dikan arbon por kviete rigardi antaŭ ol iri pluen.

Al kio do pacamaj homoj povas esti elmetitaj dum la vivo!

Finfine ni tiel marŝis jam dek minutojn, kaj ĉar oni vidis nenion, tio komencis doni al ni fidon, kiam subite pafado resonis. Tiam ankoraŭ unu, poste du, tri, ses de ĉiuj flankoj laŭlonge de nia linio, kaj en la sama momento mi vidis kamaradon maldekstre de mi fali, provante reteni sin kontraŭ arbo. Tio vekis min... Mi rigardis al la alia flanko, kaj kion mi malkovris je kvindek aŭ sesdek paŝoj de mi? Maljuna prusa soldato kun malgranda ĉapo kun ĉeneto, la kubuton falditan, liajn longajn lipharojn pendantajn sur la baterio de lia fusilo, kiu celas min, fermante unu okulon. Mi kliniĝis rapide kiel fulmo. En la sama sekundo mi aŭdas la detonacion kaj io krakas sur mia kapo. Mi portis miajn aĵojn – broson, kombilon, kaj naztukon – en mia ĉako: la kuglo de tiu ĉifonulo rompis ĉion. Mi sentis min tute malvarma.

«Vi bele eskapis tiun kuglon!» kriis al mi la serĝento, ekkurante. Kaj ĉar mi ne volis resti sola sur tiu loko, mi rapide sekvis lin.

Leŭtenanto Bretonville, portante la sabron sub la brako, ripetis:

«Antaŭen! Antaŭen!»

Pli for je la dekstra flanko oni jam komencis pafi.

Kurante ni atingis la randon de senarbejo, kie kuŝis kvin aŭ ses dikaj dehakitaj kverkotrunkoj. Estis kvazaŭ malgranda insulo plena je longa

herbo, sed kun nenia arbo por kovri min. Malgraŭ tio, pluraj kuraĝe antaŭeniĝis, kiam la serĝento avertis min:

«Halt!... La prusoj certe troviĝas en embusko ĉi-apude. Ni do bone malfermu la okulojn.»

Apenaŭ li estis dirinta tion, deko da kugloj siblis tra la branĉoj, dum same tiom da resonis. Samtempe amaso da prusoj etendis la krurojn kaj eniris pli profunde en la arbustaron.

«Jen ili forirontaj. Ek!» diris Pinto.

Sed pafo tra mia ĉako faris min bone atenta. Mi, se tiel diri, vidis ilin tra la arboj, kaj kiam la serĝento volis transiri senarban lokon, mi retenis lin per la brako, montrante al li la tubon de fusilo, kiu eliĝis el granda arbusto je la alia flanko de la senarbejo je cent paŝoj de ni.

La kamaradoj, kiuj proksimiĝis, ankaŭ vidis ĝin. Tial la serĝento diris mallaŭte:

«Vi, Seitz, restu ĉi tie.. Ne perdu lin el la vido. Ni aliaj ĉirkaŭiros la senarbejon.»

Ili tuj malproksimiĝis dekstren kaj maldekstren, dum mi, la kolbon kontraŭ la ŝultro, atendis kiel ĉasisto en embusko. Post du aŭ tri minutoj la pruso, kiu aŭdis plu nenion, mallaŭte leviĝis. Li estis tre juna kun malgrandaj blondaj lipharoj kaj alta svelta staturo. Mi estus povinta pafmortigi lin, sed la penso mortigi tiun elmetitan viron tiel impresis min, ke mi ektemis. Subite li ekvidis min kaj saltis flanken. Tiam mi ellasis mian pafon kaj mi spiris malpezigita, vidante, ke li fuĝis tra la arbustoj kiel cervo.

.Samtempe kvin aŭ ses fusilpafoj ekiris de dekstre kaj maldekstre: serĝento Pinto, Zebedeus, Klipfel kaj la aliaj preterpasis kurante, kaj cent pasojn pli for ni trovis la junan pruson sutere, la buŝon plena je sango. Li rigardis nin tute timigita, levante la brakon kvazaŭ por repuŝi la bajonetpikojn. La serĝento diris al li kun gaja mieno:

«Hej, nenion timu, vi ricevis jam vian plenan sufiĉon.»

Nenio emis mortigi lin. Klipfel nur prenis la belan pipon, kiu elstaris al lia malantaŭa poŝo, dirante:

«Jam delonge mi deziris havi tiel belan pipon, kaj jen tamen unu!"

«Fusilisto Klipfel, » kriis Pinto, vere indigna, «remetu tiujn pipon. Nur kozakoj priŝtelas vunditojn! Franca soldato konas nur honoron!»

Klipfel ĵetis la pipon sur la pruson, kaj finfine ni foriris de tie sen turni la kapon. Ni alvenis ĉe la fino de tiu arbaro, kiu finiĝis je tri kvaronoj de la taluso. Densa arbustaro etendiĝis ankoraŭ ducent metrojn pli alte. La prusoj, kiujn ni persekutis, troviĝis kaŝitaj en ĝi. Oni ĉie vidis ilin leviĝi por pafi al ni, tiam tuj poste ili rekasiĝis.

Ni estus povintaj trankvile resti tie, ĉar ni ricevis la ordonon, okupi la arbaron. Tiu arbustaro ne concernis nin. La kugloj de la prusoj ne estus farintaj malbonon al ni, kiuj estis kaŝitaj

malantaŭ la arboj. En la alia flanko de la taluso ni aŭdis teruran batalon. Kanonpafoj sekvis sin seninterrompe, kaj ofte tondris kiel dum tempesto: estis plia kialo resti tie ĉi. Sed niaj oficiroj, unuiĝinte, decidis, ke la arbustaro estas parto de la arbaro kaj ke necesas peli la prusojn ĝis sur la taluso. La sekvo estis, ke multaj viroj perdis la vivon sur tiu loko.

Ni do ricevis la ordonon forpeli la malamikajn tiraljorojn, kaj ĉar ili pafis, laŭ tio ke ni proksimiĝis kaj tiam rekaŝiĝis, ni ekkuris al ili por malhelpi ilin reŝargi. Niaj oficiroj ankaŭ kuris plenaj je fervoro. Ni pensis, ke supre de la monteto la arbustaro finiĝos, kaj ke tiam ni fusilos la prusojn dekduope. Sed kiam ni alvenis supre tute senspiraj, jen la maljuna Pinto ekkrias: «La husaroj!»

Mi levis la kapon kaj vidis la kolpakojn suprenalopi kaj pligrandiĝi malantaŭ speco de azendorso: ili alvenis ĉe ni kiel vento. Apenaŭ mi ekvidis tion, mi senpripense turniĝis kaj komencis redescendi, farante saltojn de dek kvin futojn malgraŭ la laceco, malgraŭ mia sako kaj malgraŭ ĉio. Mi vidis antaŭ mi serĝenton Pinto, Zebedeus kaj la aliajn, kiuj rapidis kaj saltis, etendante la krurojn tiom, kiom ili povis. Malantaŭe la husaroj amase faris tiom da bruoj, ke tio donis al oni anserhaŭton: la oficiroj kriis komandojn en la germana, la ĉevaloj spirblovis, la sabringoj tintis kontraŭ la botoj, la tero tremis.

Mi estis elektinta la plej mallongan vojon por alveni ĉe la arbaro. Mi kredis esti preskaŭ tie, kiam mi renkontis unu el tiuj grandaj fosajojn kie la kamparanoj elfosas argilon por konstrui domojn. Ĝi estis pli ol dudek futojn larĝa kaj kvardek aŭ kvindek futojn longa. La pluvo, kiu falis jam de pluraj tagoj, faris la randojn tre glitigaj. Sed mi aŭdis la ĉevalojn spirblovi ĉiam pli proksime, dum la haroj stariĝis sur mia nuko, kaj sen atenti pro io ajn, mi saltis kaj falis en la truon sur la dorso, la kartoĉujon kaj la kapoton refalditajn preskaŭ trans la kapon. Alia fusilisto de mia roto jam estis tie kaj leviĝis. Ankaŭ li estis saltinta. En la sama sekundo du husaroj, lanĉitaj kiel kugloj, glitis trans la grasan randon sur la dorso de siaj ĉevaloj. La unua el tiuj husaroj, la vizaĝon tutue ruĝan, trafis per sabrobato la orejon de mia povra kamarado, blasfemante kiel posedato, kaj dum li relevis la brakon por mortigi lin, mi plantis mian bajoneton en lia flankon per ĉiuj miaj fortoj. Sed samtempe la alia husaro donis al mi baton sur la ŝultro, kiu, sen mia epoleto, estus splitinta min en du. Li estus transpikinta min, se feliĉe fusilpafo de supre ne estus rompinta al li la kapon. Mi rigardis supren kaj mi vidis unu el niaj soldatoj sinkinta en la argilon ĝis siaj genuoj. Li estis aŭdinta la ĉevalojn kaj la blasfemojn de la husaroj kaj estis kurinta

antaŭen ĝis la rando de la truo por vidi, kio okazas tie.

«Ni, kamarado,» li diris al mi, ridante, «urĝis la tempo!»

Mli ne havis la forton respondi al li. Mi tremetis kiel folio. Li forprenis sian bajoneton kaj etendis al mi la finaĵon de sia fusilo por helpi min elgrimpi. Tiam mi prenis la manon de tiu soldato kaj diris:

«Dankon, kamarado! Vi savis min!... Kiel vi nomiĝas?»

Li diris al mi, ke lia nomo estas Jean-Pierre Vincent. Ekde tiam mi ofte pensis, se iam mi denove renkontos tiun junulon, mi estos feliĉa fari al li servon.

La postmorgaŭon okazis la dua batalo apud Leipzig, sed nur post la retiriĝo al Hanau, kaj mi neniam revidis lin.

Serĝento Pinto kaj Zebedeus venis kelkajn momentojn poste, kaj Zebedeus diris al mi:

«Ni ambaŭ estis ankoraŭfoje bonŝancaj, Josef. Ni estas la lastaj falsburganoj en la batalo en tiu ĉi momento... Klipfel ĵus estis dishakita de la husaroj!»

«Ĉu vi vidis lin?» mi demandis, tute pala.

«Jes, li ricevis pli ol dudek sabroatojn. Li kriis: 'Zebedeus! Zebedeus!'»

Momenton poste li aldiris:

«Estas tamen terure aŭdi maljunan kamaradon de la infaneco kii por helpo sen povi helpi lin... Ili estis tro multaj... Ili ĉirkaŭis lin!»

Tio malĝojigis nin, kaj pensoj pri nia lando ankoraŭfoje revenis al ni. Mi imagis la avinon de Klipfel, kiam ŝi estis ekscionta la novaĵon de lia morto, kaj tio pensigis min pri Trinel.

Ekde la atako de la husaroj ĝis la nokto la bataliono restis en la sama pozicio pafante al la prusoj. Ni malhelpis ilin okupi la arbaron, sed ili malhelpis nin grimpi sur la monteton. La morgaŭon ni eksciis kial. Tiu taluso dominas la tutan fluon de Partha. La granda kanonado kiun nia aŭdis, venis de la divizio Dombrowski, kiu atakis la maldekstran alon de la prusa armeo kaj volis sendi helpon al generalo Marmont en Mockern: tie dudek mil francoj, postenigitaj apud ravino, haltigis la okdek mil virojn de Blücher! Kaj apud Wachau cent dek kvin mil francoj liveris batalon kontraŭ ducent mil aŭstroj kaj rusoj. Pli mil kvin cent kanonoj tondradis. Nia povra malgranda fusilado sur la taluso de Witterich estis kvazaŭ zumado de abelo meze de fulmotondro. Kaj eĉ kelkfoje ni ĉesis pafi tie ĉi aŭ tie por aŭskulti... Tio ŝajnis al mi esti plena je pulvofumo, kaj la tero tremadis sub niaj piedoj. La maljunaj soldatoj kiel Pinto diris, ke ili neniam aŭdis ion tian.

Ĉirkaŭ la sesa staboficirioj suprenrajdis ĉe nia maldekstra flanko, alportante ordonon de kolonelo Lorrain, kaj preskaŭ tuj oni trumpetis

la retiriĝon. La bataliono perdis sesdek virojn per la atako de la prusaj husaroj kaj la pafado.

Estis nokto, kiam ni eliris la arbaron, kaj surborde de Patha – inter la municiaĵoj, la ĉiuspecaj konvojoj, la armeokorpusoj kiuj retiriĝis, la taĉmentoj, la veturiloj kun vunditoj, kiuj defilis sur la du pontoj – ni devis atendi pli ol du horojn nian vicon. La ĉielo estis malluma, la kanonado ankoraŭ grumblis tie kaj tie ĉi, sed la tria batalo estis finita. Oni aŭdis diri, ke ni venkis la aŭstrojn kaj la rusojn apud Wachau je la alia flanko de Leipzig, sed tiuj kiuj revenis de Mockern, estis sombraj. Neniu kriis kiel post venko: «Vivu la Imperiestro!» Alveninte sur la alia bordo, la bataliono malsupreniris la riveron Partha pli ol duonmejlon ĝis la vilaĝo Schönfeld. La nokto estis humida. Ni marŝis per pezaj paŝoj, la fusilon sur la ŝultro, la okulojn duone fermitajn pro dormemo kaj la kapon klinitan.

Post ni la granda defilo de la kanonoj, municiaĵoj, furgonoj kaj la trupoj retiriĝantaj de Mockern daŭrigis sian obtuzan iradon. Iam kaj iam la krioj de la soldatoj de la trajneskorto kaj la artilerikondukistoj leviĝis super la tumulto por postuli al si lokon. Sed tiuj bruoj senteble malfortiĝis kaj fine ni alvenis apud tombejo, kie oni igis nin rompi la viĉojn kaj meti la fusilojn en faskojn.

Nur tiam mi relevis la kapon kaj rekonis Schönfeld en la lunlumo. Kiom da fojoj mi estis veninta tien manĝi bongustan fritajojn kaj drinki blankan vinon kun Zimmer en la malgranda gastejo *la Ora Garbo* sub la laŭbo de patro Winter, dum la suno varmigis la aeron kaj la verda foliaro brilis ĉirkaŭ ni!... Tiu tempo estas pasinta!

Oni postenigis gardistojn. Kelkaj viroj eniris la vilaĝon serĉi lignon kaj vivrimedojn. Mi sidiĝis kontraŭ la muron de la tombejo kaj ekdormis. Proksimume de la tria mi estis vekita.

«Josef,» diris al mi Zebedeus, «venu do ĉi tien varmigi vin. Se vi restos tie, vi riskos ekhavi febron.»

Mi releviĝis kvazaŭ ebria de laceco kaj doloro. Fajna pluveto tremetis en la aero. Mia kamarado trenis min ĝis ĉe la fajro, kiu fumis sub la pluvo. Tiu fajro servis nur por povi vidi ion, ĉar ĝi tute ne donis varmon. Sed post kiam Zebedeus drinkigis al mi guton da brando, mi sentis min iom malpli malvarma, kaj mi rigardis la bivakfajrojn, kiuj brilis trans Partha.

«La prusoj varmigas sin,» diris Zebedeus. «Ili estas nun en nia arbaro.»

«Jes,» mi respondis, «kaj ankaŭ la povra Klipfel estas tie. Al li jam ne plu estas malvarme!»

Tiuj vortoj malĝojigis nin. Mi dentoklakis. Kelkajn momentojn poste Zebedeus demandis:

«Josef, ĉu vi memoras la nigran rubandon kiun Klipfel portis ĉirkaŭ sia ĉapelo? Li kriis. 'Ni ĉiuj estas kondamnitaj al morto kiel tiuj en Rusio... Mi volas havi nigran rubandon... Ni devas porti nian funebron!' Kaj lia malgranda frato, kiu ploris, diris: 'Ne, Jakob, mi ne volas tion!' Sed Klipfel tamen surmetis nigran rubandon. Li estis vidinta la husarojn en revolo!»

Laŭ tio ke Zebedeus parolis, mi rememoris tiujn aferojn, kaj mi vidis tiun almozulon Pinnacle sur la placo antaŭ la urbodomo, kiu kriis al mi, ŝvingante nigran rubandon super la kapo:

«He, lamulo, vi bezonas belan rubandon... la rubandon de tiuj kiuj gajnas... Venu!»

Tiu penso kaj la terura malvarmo, kiu penetris ĝis en la medolon, igis min tremeti. Mi pensis: «Mi neniam reiros hejmen... Pinnacle pravis... estas finite!»

Mi pensis pri Trinell, onklino Gredel, la bonkora sinjoro Gulden kaj mi malbenis ĉiujn kiuj devigis min veni ĉi tien.

Ĉirkaŭ la kvara matene, kiam la tago komencis blankigi la ĉielon, kelkaj veturiloj alvenis kun vivrimedoj. Oni disdonis al ni panon, kaj ni ricevis ankaŭ brandon kaj viandon.

La pluvado ĉesis, tiel ke ni povis fari supon sur tiu loko. Sed nenio povis revarmigi min. Estas tie, ke min trafis febro. Al mi estis malvarme interne, kaj mia korpo brulis. Mi ne estis la sola en la bataliono en tiu stato: tri kvaronoj suferis kaj langvoris. Jam de monato tiuj kiuj ne plu povis marŝi, etendiĝis sur la teron plorante kaj vokante sian patrinon kiel etaj infanoj. Tio ŝiris al vi la koron. Malsato, rapidaj marŝoj, pluvo kaj la malĝojo scii, ke oni ne plu revidos sian landon, nek tiujn kiujn oni amas, kaŭzas al vi tiun malsanon. Feliĉe la gepatroj ne vidis ilin. Tio estus tro terura. Multaj homoj kredus, ke estas kompato nek sur la tero nek en la ĉielo.

Laŭ tio ke la tago iĝis pli hela, ni malkovris maldekstre, – trans la rivero kaj la longa ravino plena je salikoj kaj tremoloj –, bruligitajn vilaĝojn, stakojn da mortigitaj, renversitajn municiaĉarojn kaj kanonojn, kaj la teron detruitan tiel for, kiel oni povis rigardi sur la vojoj al Hall, Lindenthal kaj Dolitsch. La situacio estis pli grava ol apud Lutzen. Ni vidis ankaŭ la prusojn malfaldiĝi en tiu direkto kaj proksimiĝi al la batalkampo per miloj. Ili estis helpontaj la aŭstrojn kaj rusojn kaj fermontaj la cirkon ĉirkaŭ ni. Neniu povis nun malhelpi ilin fari tion, tiom pli ke Bernadotte kaj la rusa generalo Beningsen, restinte malantaŭe, alvenis kun cent dudek mil freŝaj trupoj. Tiel nia armeo, kiu jam liveris tri batalojn en unu sola tago kaj estis malpliigita al cent tridek mil batalantoj, estis kaptota en cirklo de tricent mil bajonetoj, sen nombri kvindek mil ĉevalojn kaj dek du mil kanonojn.

De Schönfeld la bataliono ekiris por realiĝi al la divizio en Kohlgarten. Sur la tuta vojo oni vidis malrapide flui la konvojojn de vunditoj. Ĉiuj ĉaroj en la lando estis rekviziitaj por tiu servo, kaj en la intervaloj marŝis ankoraŭ centoj da malfeliĉuloj, brakon en skarpo, la vizaĝon bandaĝitan, palaj, deprimitaj, duone mortigitaj. Ĉiuj kiuj povis treni sin, ne grimpis sur ĉaron kaj provis tamen atingi hospitalon.

Ni apenaŭ povsi transiri tiujn obstaklojn, kiam, subite proksimiĝante al Kohlgarten, dudeko da husaroj, alvenante tre rapide kun levita pistolo, igis la homamason retiriĝi dekstren kaj maldekstren en la kampojn. Ili kriis per laŭtaj voĉoj:

«La Imperiestro! La Imperiestro!»

Tuj la bataliono enviciĝis laŭlonge de la ŝoseo, prezentante la armilojn, kaj kelkajn sekundojn poste la surĉevalaj grenadistoj de la gvardio, – veraj gigantoj en siaj longaj botoj kaj kun siaj enormaj harĉapoj kiuj malsupreniris ĝis la ŝultroj, lasante videblaj nur la nazon, la okulojn kaj la lipharojn, – preterpasis en galopo, premante la sabrotenilon kontraŭ la kokson. Ni ĉiuj estis kontentaj povi diri unuj al la aliaj:

«Tiuj staras ĉe nia flanko... Ili estas brutaj viregoj!»

Apenaŭ ili estis defilintaj, la stabo aperis: imagu tion: cent kvindek ĝis ducent marŝaloj, generaloj, superaj oficiroj kaj adjutantoj, rajdantaj sur veraj cervoj kaj kovritaj per tiom da orbrodaĵoj, ke oni apenaŭ vidis la koloron de iliaj uniformoj, – unuj grandaj kaj maldikaj kun orgojlaj mienoj, la aliaj malgrandaj, masivkorpaj, kun ruĝaj vizaĝoj, ankoraŭ aliaj pli junaj, tute rektaj sur siaj ĉevaloj kiel statuoj kun brilaj okuloj kaj longaj aglonazoj: estis io belega kaj timiga!

Sed kio plej okulfrapis min meze de tiuj kapitanoj, kiuj jam de dudek jaroj tremigis Eŭropon, estis Napoleono kun sia malnova ĉapelo kaj sia griza redingoto. Mi ankoraŭ vidas lin preterpasanta antaŭ miaj okuloj, la larĝan mentonon sur la brusto kaj la kolon retiritan inter la ŝultrojn. Ĉiuj kriadis: «Vivu la Imperiestro!» Sed li aŭdis nenion... Li atentis pri ni malpli ol pri la fajnan pluveton, kiu tremetis en la aero, kaj rigardis kun kuntiritaj brovoj la prusan armeon, kiu etendiĝis laŭlonge de Partha por helpi la aŭstrojn. Tia mi vidis lin en tiu tago, tia li restis en mia memoro.

La bataliono estis reekmarŝinta jam de kvaronhoro, kiam Zebedeus diris al mi:

«Ĉu vi vidis lin, Josef?»

«Jes,» mi respondis lin, «mi bone vidis lin kaj mi memoros tion mian tutan vivon.»

«Estas strange,» diris mia kamarado, «oni dirus, ke li ne estas kontenta... En Wurtschen, la morgaŭon post la batalo, li ŝajnis tiel ĝoja,

aŭdante nin krei: «Vivu la Imperiestro!» Kaj ankaŭ la generaloj havis ridantajn vizaĝojn! Hodiaŭ ĉiuj havas diablecajn mienojn... La kapitano tamen diris ĉi-matene, ke ni venkis en la alia flanko de Leipzig.»

Multaj pensis la samon sen diri tion. Mal-trankvileco ekkaptis nin...

Ni trovis la regimenton en bivako je du fusilpafoj de Kohlgarten. La bataliono ekokupis sian pozicion dekstre de la vojo sur monteto.

En tiu direkto oni vidis la sennombrajn fajrojn de la armeoj sendi sian fumon al la ĉielo. Ankoraŭ ĉiam falis pluveto, kaj la viroj, sidantaj sur siaj sakoj fronte al la malgrandaj fajroj kun krucitaj brakoj, ŝajnis revii. La oficiroj kunvenis. De ĉiuj flankoj oni aŭdis ripeti, ke oni neniam vidis tian militon, kiu estis eksterma milito, ke tiu malvenko tute ne ĝenas la malamikojn, kaj ke ili volas nur malaperigi nin de la tero, sciante, ke finfine restos al ili kvar aŭ kvinfoje pli da viroj ol al ni, kaj ke finfine ili estos la mastroj.

Oni ankaŭ diris, ke la imperiestro gajnis la batalon apud Wachau kontraŭ la aŭstroj kaj la rusoj, sed tio servis al nenio, ĉar la aliaj ne foriris kaj krom tio atendis amason da plifortigo. Ni sciis, ke ni malvenkis apud Mockern. Malgraŭ la bela defendo far Marmont, la malamiko venkis nin per sia nombro. Ni havis nur unu veran avantaĝon en tiu tago, nome, ke ni konservis nian retiriĝan vojon al Erfurt, ĉar Giulay ne povis kapti la pontojn trans Elster kaj Pleisse. La tuta armeo, de la simplaj soldatoj ĝis la marŝaloj, pensis, ke nia pozicio estas tre malbona kaj ke necesas retiriĝi kiel eble plej baldaŭ. Malfeliĉe la imperiestro pensis la kontraŭon: necesis do resti!

La tutan tagon de la 17-a ni restis en nia pozicio sen elasi unu solan fusilpafon. Iuj parolis pri la alveno de generalo Reynier kun dek ses mil saksoj, sed la apostatiĝo de la bavaroj instruis al ni, kian fidon oni povis havi en niaj aliancanoj.

Je la vespero oni anoncis, ke oni komencis malkovri la nordan armeon sur la altebenaĵo de Breitenfeld: Estis pliaj sesdek mil viroj por la malamikoj. Mi kredas ankaŭ, ke mi aŭdis la malbenojn, kiuj leviĝis kontraŭ Bernadotte, la indignajn kriojn de ĉiuj kiuj jam konis lin kiel simplan oficiron en la tempo de la Respubliko, kaj kiuj diris: «Li ŝuldas ĉion al ni! Ni faris lin reĝo per nia propra sango, kaj nun li venas doni al ni la mortigan baton!»

Dum la nokto okazis ĝenerala moviĝo malantaŭen. Tiam ĉio refariĝis trankvila. Sed tio ne malhelpis nin pensi, kaj ĉiu pensis en silento la samon: «Kio okazos morgaŭ? Ĉu morgaŭ je tiu ĉi sama horo mi ankoraŭ vidos la lunon leviĝi inter la nuboj, kiel mi vidas ĝin nun? Ĉu la steloj ankoraŭ brilos por miaj okuloj?»

Kaj kiam oni rigardis en la malluma nokto, la grandajn cirklojn de la fajroj kiuj ĉirkaŭis nin je distanco de preskaŭ ses mejloj, oni kriis al si mem:

«Nun la tuta universo estas kontraŭ ni, ĉiuj popoloj postulas nian ekstermon. Ili ne plu deziras nian gloron!»

Malgraŭ tio oni tamen pensis, ke ni havas la grandan feliĉecon esti francoj, kaj ke necesas venki aŭ morti.

XIX

Kun tiaj pensoj ni komencis la novan tagon. Ankoraŭ nenio moviĝis, kaj Zebedeus diris al mi:

«Kia bonŝanco estus, se la malamiko ne havus la kuraĝon ataki nin!»

La oficiroj babiladis inter si pri armistico. Sed subite, ĉirkaŭ la naŭa, kelkaj kurieroj eniris kun lozaj bridoj, kriante, ke la malamiko moviĝas sur la tuta linio, kaj preskaŭ samtempe tondris kanono je nia dekstra flanko laŭlonge de Elster. Ni jam estis armitaj kaj marŝadis tra la kampoj apud Partha por reiri al Schönfeld. Jen la rekomenco de la batalo.

Sur la monteto antaŭ la rivero du aŭ tri divizioj atendis la malamikon, metinte siajn bateriojn en la intervaloj kaj la kavalerion je la flankoj. Pli for, trans la bajonetpintoj, ni vidis la prusojn, la rusojn kaj la svedojn en grandaj amasoj proksimiĝi de ĉiuj flankoj: tio ne finiĝis.

Dudek minutojn poste ni atingis nian linion inter du montetoj, kaj ni ekvidis antaŭ ni kvin aŭ ses mil prusojn, kiuj transiris la riveron, kriante kune: "*Vaterland! Vaterland!*". Tio fariĝis kun granda tumulto simila al tiu kaŭzita de tiaj nuboj de korvoj, kiuj kuniĝas por ekflugi al la nordaj landoj.

En la sama momento la pafado komenciĝis de unu bordo al la alia, kaj niaj kanonoj komencis tondri. La ravino tra kiu fluas Partha, tiom pleniĝis per fumo, ke ni apenaŭ vidis la prusojn, kiuj jam atingis nin kun siaj furiozaj okuloj, grimacantaj buŝoj kaj mienoj de sovaĝaj bestoj. Tiam ni eligis krion al la ĉielo: «Vivu la Imperiestro!» kaj kuris al ili. La miksbatalo fariĝis terura: en du sekundoj, niaj bajonetoj kruciĝis per miloj, oni puŝadis sin, oni retropaŝis, oni ellasis fusilpafojn de tre proksime, oni batis sin per la kolbo, ĉiuj konfuziĝis, oni tretis sur tiujn kiuj falis. La kanonoj daŭre tondradis, kaj la fumo, kiu treniĝis super la akvofluo inter la montetoj, la siblado de la kugloj, la kraketado de la pafoj ĝis tiu ravino similis al forno, en kiun falis la viroj kvazaŭ ŝtupoj por esti bruligataj.

Kio puŝis nin, estis la malespero, la furiozeco venĝi nin antaŭ ol morti. La prusoj havis la

orgojlon diri inter si: «Ĉi-foje ni estas venkontaj Napoleoni!» Tiuj prusoj estas la plej orgojlaj inter ĉiuj homoj: iliaj venkoj apud Gross-Beeren kaj Katzbach kvazaŭ frenezigis ilin. Sed multaj el ili restis en la rivero... jes, en la rivero! Trifoje ili transiris la akvon kaj amase kuris al ni. Ne estis devigitaj retropaŝi pro ilia granda nombro, kaj kiajn kriojn ili eligis tiam! Oni estus dirinta, ke ili volas manĝi nin... Estas malnobla raso... Iliaj oficiroj, kun la sabro levita en la aero inter la densaj bajonetoj, centfoje ripetis: «*Vorwärts! Vorwärts!*»⁴³ Kaj ĉiuj antaŭeniris kun granda kuraĝo kvazaŭ muro: oni ne povas diri la kontraŭon. Niaj kanonoj forfalĉis ilin, sed ili ankoraŭ ĉiam antaŭeniris. Sed de la supro de la monteto ni denove kursvingiĝis kaj reĵetis ilin trans la riveron. Ni certe estus masakrintaj ilin ĉiujn, se unu el iliaj baterioj staranta antaŭ Mockern ne estus celinta nin kaj malhelpis nin persekuti ilin pli foren.

Tio daŭris ĝis la dua horo. La duono de niaj oficiroj estis malkapabligitaj batali. Komandanto Gémeau estis vundita, kolonelo Lorrain mortigita, kaj laŭlonge de la rivero oni vidis nun stakojn da mortigitaj kaj vunditojn, kiuj trenis sin for de la batalo. Iuj el ili, furiozaj, releviĝis ankoraŭ sur la genuoj por doni ankoraŭ bajonetpikojn aŭ ellasi lastan fusilpafon. Oni neniam vidis ion tian. Sur la rivero flosis vicoj da mortigitaj, unuj montris sian viazaĝon, aliaj sian dorson, aliaj siajn piedojn. Ili sekvis sin kiel flosanta ligno, kaj neniu eĉ atentis pri ili. Ni diris al ni mem, ke la samo povus ĉia-momente okazi al ni.

Tiu granda buĉado okazis laŭlonge de Partha ekde Schönfeld ĝis Grossdorf.

La svedoj kaj la prusoj fine laŭiris la riveron almonte por ĉirkaŭiri nin pli for, kaj amasoj da rusoj venis anstataŭi tiujn prusojn, kiuj ne koleriĝis pro tio, ke ili iris aliloken.

La rusoj formis du kolonojn. Ili malsupreniris en la ravinon, la armilon en la mano, en admirinda ordo kaj dufoje atakis nin kun granda braveco, sed sen eligi tiajn bestoblekojn kiel la prusoj. Ilia kavalerio volis ekkapti la malnovan ponton preter Schönfeld. La kanonado fariĝis ĉiam pli forta. Je ĉiuj flankoj, tiel for kiel oni povis rigardi tra la fumo, oni vidis nur malamikojn, kiuj ĉiam pli densiĝis. Kiam ni repuŝis unu el iliaj kolonoj, alvenis alia kun freŝaj trupoj. Nia tasko estis ĉiam rekomencenda.

Inter la dua kaj la tria ni eksciis, ke la svedoj kaj la prusa kavalerio transiris la riveron super Grossdorf kaj volis preni nin de malantaŭe. Tio multe pli plaĉis al ili ol ataki nin de antaŭe. Tuj marŝalo Ney plenumis ŝanĝon de la fronto turnante la dekstran alon malantaŭen. Nia divizio ĉiam restis apogita kontraŭ Schönfeld,

sed ĉiuj aliaj retiriĝis de Partha por etendiĝi en la ebenaĵo, tiel ke la tuta armeo formis nur unu linion ĉirkaŭ Leipzig.

Ĉirkaŭ la tria la rusoj preparis sian trian atakon malantaŭ la vojo al Mockern. Niaj oficiroj faris novajn aranĝojn por ricevi ilin, kiam speco de tremeto pasis tra la tuta armeon de unu fino al la alia, kaj ĉiuj eksciis en kelkaj minutoj, ke la dek ses mil saksoj kaj la virtembergaj kavalerio en la centro de nia linio transiris al la malamiko, kaj ke, eĉ anstataŭ alveni de iu normala distanco, ili faris la abomenaĵon, turni siajn kvardek kanonojn, kiujn ili kuntrenis, kontraŭ siajn eksajn batalkamaradojn de la divizio Durutte.

Anstataŭ malkuraĝigi nin, tiu perfido tiom kreskigis nian furiozecon, ke ni estis transirintaj la riveron por ekstermi ilin ĉiujn, se oni estus aŭskultinta nin.

Tiuj saksoj diris, ke ili defendas sian patruon. Nu, tio estas malvera! Ili jam provis forlasi nin sur la vojo al Duben. Kio malhelpis ilin fari tion tiam? Ili estus povintaj agi kiel la bavaroj kaj deklari sin kontraŭ ni antaŭ la batalo. Ili estus povintaj resti neŭtralaj, ili ankaŭ estis povintaj rifuzi militservon, sed ili perfidis nin, ĉar la ŝanco turniĝis kontraŭ nin. Se ili estis vidintaj, ke ni gajnos, ili estus restintaj niaj bonaj kamaradoj, kiuj havis sian parton en la venko kiel apud Jena kaj en Friedland. Jen kion ĉiuj pensis, kaj jen kiel la saksoj fariĝis perfiduloj en eterne. Ne nur ili forlasis siajn kamaradojn en malfeliĉo, sed ili eĉ mortigis ilin, por ke la aliaj respektu ilin. Dio estas justa: iliaj novaj aliancanoj tiom malestimis ilin, ke ili perdis la duonon de sia lando post la batalo. La francoj ridis pri la dankemo de la prusoj, aŭstroj kaj rusoj.

Ekde tiu momento ĝis la vespero jam ne estis humana milito, sed milito de venĝo. Nur la granda nombro povis elvenki nin, sed la aliancanoj estis kare pagontaj sian venkon.

Ĉe la noktiĝo, dum du mil kanonoj tondradis kune, ni ricevis ilian sepan atakon apud Schönfeld: en unu flanko la rusoj kaj en la alia flanko la prusoj repuŝis nin en tiun grandan vilaĝon. Ni kontraŭstaris en ĉiu domo, en ĉiu strateto. La muroj falis sub la kugloj, la tegmentoj defalis. Estis malvarme al ni, kaj ni estis palaj de furiozece. La oficiroj plukis fusilon kaj kartoĉujon de la grundo kaj ŝiris la kartoĉojn tute kiel la simplaj soldatoj.

Post la domoj oni defendis la ĝardenojn kaj tombejon, kie mi dormis la hieraŭon. Estis tiam pli da mortigitaj sur la tero ol en ĝi. Tiuj kiuj falis, ne plendis. Tiuj kiuj restis, kuniĝis malantaŭ muro, stako da ruinoj aŭ tombo. Ĉiu colo da grundo kostis la vivon al iu.

Estis nokto, kiam marŝalo Ney alkondukis, mi ne sias de kie, plifortigon: tion kio restis de la

⁴³ "Antaŭen! Antaŭen!"

divizio Ricard kaj de la dua de Souham. Ĉiuj restoj de niaj regimentoj reunuiĝis, kaj ni reĵetis la rusojn trans la malnovan ponton, kiu jam ne havis balustradon pro la forta mitrajlado. Sur tiu ponto ni lokis ses kanonojn de dekdu, kaj ĝis la sepa ni pafegadis unuj al la aliaj sur tiu loko. La restoj de la bataliono kaj de kelkaj aliaj subtenis la kanonojn de malantaŭe, kaj mi memoras, ke ilia fajrado de sur la ponto similis al fulmoj, kaj ke oni vidis tiam ĉevalojn kaj homojn falegi pelmele sub la mallumaj arkoj. Tio daŭris nur sekundon, sed tio estis terura vidaĵo!

Je la sepa kaj duono, dum amasoj da kavalerianoj proksimiĝis al nia maldekstra alo, oni vidis ilin svarmi ĉirkaŭ niaj du grandaj kvadratoj, kiuj retiriĝis paŝon post paŝo. Fnfine ni ricevis la ordonon retiriĝi.

Apud Schönfeld restis nur du aŭ tri mil viroj kun la ses kanonoj. Ni reiris al Kohlgarten sen esti persekutataj kaj intencis bivaki en la ĉirkaŭaĵo de Rendnitz. Zebedeus ankoraŭ vivis. Ĉar ni silente marŝis unu apud la alia jam de dudek minutoj, aŭskultante la kanonadon, kiu daŭris apud Elster malgraŭ la nokto, li subite diris al mi:

«Kiel fariĝis, ke ni ankoraŭ vivas, Josef,

kiam tiom da miloj da aliaj apud ni mortis?

Nun ni jam ne povas morti.»

Mi respondis nenion.

«Kia batalo!» li diris. «Ĉu oni iam tiumaniere batalis kontraŭ ni? Estas neeble.»

Li pravis: estis batalo de gigantoj. Jam de la deka matene ĝis la sepa vespere, ni alfrontis tricent sesdek mil virojn sen retropaŝi unu piedon, kaj tamen ni estis nur cent tridek mil! Oni neniam vidis ion tian.

Dio gardu, ke mi diru ion malbonan pri la germanoj: ili batalis por la sendependigo de sia patrio. Sed mi trovas, ke ili malpravas, celebrante ĉiujare la datrevenon de la batalo apud Leipzig, ĉar ili estas tri kontraŭ unu. Estas nenia kaŭzo fanfaroni.

Proksimiĝante al Rendnitz, ni marŝis trans stakoj da mortigitoj. Ĉe ĉiu paŝo ni renkontis defektitajn kanonojn, renversitajn municicarojn, arbojn detruitajn de mitrajlo. Tie divizio de la juna gvardio kaj surĉevalaj grenadistoj, kondukataj de Napoleono mem, haltigis la svedojn, kiuj antaŭeniris tra la libera spaco kreita de la perfido de la saksoj. Du aŭ tri malnovaj preskaŭ forbrulintaj barakoj antaŭ la vilaĝo prilumis tiun spektaklon. Nur la surĉevalaj grenadistoj troviĝis ankoraŭ en Rendnitz, sed amaso da aliaj senordaj trupanoj iradis kaj

venadis tra la ĉefstrato. Ĉiuj serĉis ion manĝeblan kaj trinkeblan.

Defilante antaŭ granda poŝtofiĉejo, ni vidis malantaŭ la kortomuro du armeajn kantinitinojn, kiuj verŝis trinkaĵon de sur siaj ĉaroj. Tie estis ĉasistoj, kirasistoj, lancistoj, husaroj, infanterianoj kaj gvardianoj, ĉiuj pelmele, kun ŝiritaj uniformoj, ĉakoj kaj ĉapoj sen plumoj kaj truigitaj per kugloj kaj batoj. Ĉiuj sajnis mal-sategi.

Du aŭ tri dragonoj, starante sur la malalta muro apud poto plena je brulanta peĉo, kun la brakoj krucitaj sub siaj longaj blankaj manteloj, estis kovritaj per sango kiel buĉistoj.

Tuj Zebedeus puŝis min per la kubuto sen diri ion, kaj ni eniris la korton, dum la aliaj daŭrigis sian vojon. Ni bezonis kvaronhoron por alveni ĉe la ĉaro. Mi montris sesfuntan moneron. La kantinitino, sur la genuoj malantaŭ sia barelo, transdonis al mi grandan glason da brando kun peco da blanka pano, ricevante mian moneron. Mi trinkis kaj tiam transdonis la glason al Zebedeus, kiu malplenigis ĝin.

Poste ni havis grandan penon eliri el tiu amaso. Oni rigardis sin kun sombra mieno, oni faris al si lokon per la ŝultroj kaj kubutoj. Tie oni povis diri, vidante tiujn durajn vizaĝojn, kavajn okulojn kaj terurajn mienojn de viroj, kiuj ĵus trairis mil mortojn kaj estis rekomencontaj la morgaŭon: «Ĉiu por si mem... Dio por ĉiuj!»

Dum ni forlasis la vilaĝon, Zebedeus demandis al mi:

«Ĉu vi ankoraŭ havas panon?»

«Jes.»

Mi rompis la panon en du kaj donis al li duonon. Ni manĝis plirapidigante niajn paŝojn. Oni ankoraŭ aŭdis pafi malproksime. Post dudek minutoj ni reatingis la voston de la kolono, kaj ni rekonis la batalionon per ĝia ĉefo, kapitano adjutant-majoro Vidal, kiu marŝadis antaŭe. Ni reprenis niajn lokojn en la vico, sen ke iu estis rimarkinta nian foreston;

Ju pli ni proksimiĝis al la urbo, des pli da taĉmentoj, kanonoj kaj furgonoj oni renkontis, kiuj rapidis al Leipzig.

Je la deka ni trairis la suburbon Rendnitz. Brigadogeneralo Fournier, kiu transprenis la komandon, ordonis nin turniĝi maldekstren. Je la noktomezo ni alvenis sur la grandaj promenejoj laŭlonge de Pleisse, kaj ni haltis sub la maljunaj senfoliaj tilioj. Ni faskigis la fusilojn. Longa vico da fajroj tremetis tra la nebulo ĝis la suburbo Randstadt. Kiam la flamoj supreniris, ili prilumis grupojn da polaj lancistoj, vicojn da ĉevaloj, kanonojn, furgonojn, kaj tie kaj tie ĉi kelkajn sentinelojn, kiuj staris senmovaj kiel ombroj en la nebulo. De la urbo leviĝis granda bruo, kiu ŝajnis ĉiam kreski kaj konfuziĝis kun

la obtuza ruliĝado de niaj konvojaj sur la ponto de Lindenau. Estis la komenco de la retiriĝo.

Tiam ĉiu metis sian sakon ĉepieden de arbo kaj kuŝiĝis supren, faldante unu brakon sub la orelo. Kvaronhoron poste ĉiuj dormis.

XX

Kio okazis ĝis la aŭroro, mi ne scias. Sen-dube la furgonoj, la vunditoj kaj la kaptitoj plu defiladis trans la ponton. Sed tiam terura detonacio vekis nin. La tero kaj la malnovaj domoj tremetis. Neniu viro restis kuŝanta, ĉar oni kredis, ke temas pri nova atako. Tiam du husaroficiroj alvenis, kriante, ke ĵus pulvo-vagono hazarde eksplodis sur la granda avenuo de Randstadt surborde de la rivero. La malhele ruĝa fumo turbuladis al la ĉielo, kie ĝi dispiĝis.

Ĉio retranskribiĝis. Iuj rekuŝiĝis kaj provis reekdormi, sed jam tagiĝis, kaj, ĵetante rigardon sur la grizetan riveron, oni jam vidis niajn trupojn, kiuj etendiĝis tiel for, kiel oni povis rigardi, marŝi al la ponto trans Elster, la sola kiu restis al ni. Tiu ponto, kiun tiom da viroj devis transiri, igis onin melankolia, ĉar tiu transiro estis daŭranta tre longe, kaj la penso venis al ĉiujn, ke estus estinte pli bone konstrui aliajn pontojn trans la du riveroj, ĉar ĉiu-momente la malamiko povis ataki nin, kaj tiam la retiriĝo fariĝus tre malfacila. Sed la imperiestro forgesis doni la ordonojn, kaj oni ne kuraĝis fari ion ajn sen lia ordono. Neniu franca marŝalo estus aŭdacinta preni sur sin la respondecon diri, ke estus pli bone havi du pontojn anstataŭ unu! Jen al kio la terura disciplino de Napoleono reduktis ĉiujn tiujn malnovajn kapitanojn: ili obeis kvazaŭ maŝinoj kaj maltrankviliĝis pri nenia alia, timante malplaĉi al la mastro.

Vidante tiun ponton, mi tuj pensis: «Se nur oni lasos nin transiri ĝin, ĉar ni jam sufiĉe bataladis kaj buĉadis! Sur la alia bordo ni estos sur la bona vojo al Francio, kaj tiam mi eble povos revidi mian karan Trinel, onklinon Gredel kaj patron Gulden!»

Tiel revante mi teneriĝis kaj ĵaluze rigardis tiujn milojn da surĉevalajn artilerianojn kaj soldatojn de la trajneskorto, kiuj malproksimiĝis tie for kiel formikoj, kaj la grandajn ĉapojn de la muljuna gvardio, la armilon sur la ŝultro, kiu staris senmova sur la monteto de Lindenau trans la rivero.

Zebedeus, kiu pensis la samon, diris:

«He, Josef, se ni estus en ilia loko.»

Ĉirkaŭ la sepa, kiam ni vidis alproksimiĝi tri furgonojn por disdoni al ni kartoĉojn kaj panon, tio ŝajnis al mi tre amara sorto. Estis nun klare,

ke ni konsistigos la ariergardon, kaj malgraŭ la malsato mi estis volinta ĵeti la panon kontraŭ muron. Kelkajn momentojn poste preterpasis du eskadronoj da polaj lancistoj, kiuj laŭiris la riveron galopante. Tiam malantaŭ tiuj lancistoj iris kvin aŭ ses generaloj, inter kiuj princo Poniatowski. Estis viro de kvindek jaroj, sufiĉe granda kaj maldika, kiu mienis malĝoje. Li preterpasis sen rigardi nin. Generalo Fournier apartigis sin de sia stabo, kriante al ni:

«Laŭvice maldekstren!»

Neniam mi spertis tian malemon, Mi estis doninta mia vivon por du liardoj⁴⁴, sed necesis ja ekmarŝi kaj turni la dorson al la ponto.

Fine de la promenejoj ni alvenis ĉe la loko nomata Hinterthor. Estas malnova pordego sur la vojo al Kaunewitz. Dekstre kaj maldekstre etendiĝis malnovaj remparoj kaj malantaŭe staris domoj. Oni postenigis nin sur la kovritaj vojoj apud tiu pordego, kiun pioniroj solide barikadis. Kapitano Vidal tiam komandis la batalionon, kiu estis reduktita al tricent dudek kvin viroj. Kelkaj malnovaj putrintaj palisaroj servis al ni kel fortikaĵo, kaj sur ĉiuj vojoj fronte al ni proksimiĝis al ni la malamiko. Ĉi-foje estis blankaj jakoj kaj ĉakoj, kiuj estis plataj sur la nuko kaj havis specon de alta plato antaŭe, sur kiu oni vidis la dukapan aglon de la *kreutzer*⁴⁵. La maljuna Pinto, kiu tuj rekonis ilin, diris:

«Tiu estas la *Kaiserliche*⁴⁶! Ni venkis ilin pli ol kvindekfoje ekde 1793. Sed estas egale: se la patro de imperiestrino Maria-Luiza⁴⁷ havus koron, li tamen estus kun ni!».

Jam de kelkaj momentoj oni aŭdis la kano-nadon. En la alia flanko de la urbo Blücher atakis la suburban Hall. Baldaŭ poste la pafado etendiĝis dekstren. Bernadotte atakis la suburban Kohlgarten, kaj preskaŭ samtempe la unuaj busoj de la aŭstroj falis sur nian kovritajn vojojn. Ili sekvis sin laŭvice. Pluraj pasis super Hintherthor kaj eksplodis en la domoj kaj stratoj de la suburbo.

Je la naŭa la aŭstroj formis atakkolonon sur la vojo al Kaunewitz. De ĉiuj flankoj ili superfluis nin. Malgraŭ tio la bataliono rezistis ĝis la deka. Tiam ni devis retiriĝi malantaŭ la remparojn, kie la *Kaiserliche* persekutis nin tra la breĉoj sub la krucpafado de la 29-a kaj 14-a liniaj regimentoj. Tiuj povraj diabloj ne havis la furiozecon de la prusoj. Ili montris tamen veran kuraĝon, ĉar je la deka kaj duono ili staris sur

⁴⁴ Malnova kupra franca monero de malgranda valoro

⁴⁵ Malnova aŭstra monero

⁴⁶ Imperiestraj trupoj de Aŭstrio

⁴⁷ Napoleono divorcis sian edzinon, Jozefina de Beauharnais, ĉar ŝi ne donis al li sekcedonton, kaj reedziĝis al Maria-Luiza, filino de la imperiestro de Aŭstrio.

la remparoj, kaj ni pafadis al ili el ĉiuj najbaraj fenestroj sen povi devigi ilin malsupreniri. Ses monatojn antaŭe tiuj aferoj estus honorintaj min, sed mi jam vidis tiom da aliaj! Mi jam fariĝis sensenta kiel maljuna soldato, kaj la morto de viro aŭ de cent viroj jam ne impresis min.

Ĝis tiu momento ĉio iris glate. Sed kiel ekiri el la domoj? La malamiko kovris ĉiujn avenuojn, kaj se ni ne grimpus sur la tegmentojn, retiriĝo jam estus neebla. Estis ankaŭ unu el tiuj malbonaj momentoj kiujn mi gardis en la memoro. Subite venis al mi la ideo, ke ni estos kaptitaj tie kvazaŭ vulpojn, kiujn oni parfume pelas el ilia truo. Mi proksimiĝis al malantaŭa fenestro kaj vidis, ke ĝi eliris sur korton, kaj ke tiu korto havis pordon nur en la antaŭa flanko. Mi imagis ke la aŭstroj, post la tuta malbono, kiun ni faris al ili, mortigos nin per la bajoneto. Tio estus sufiĉe komprenebla. Pensante pri tio, mi reeniris la ĉambron, kie ni estis deko kaj ekvidis serĝenton Pinto sidantan kontraŭ muro, tute pala kun pendantaj brakoj. Li ĵus ricevis kuglon en la ventro kaj diris meze de la pafado:

«Defendu vin, rekrutoj! Defendu vin!... Montru al tiuj *Kaiserliche*, ke ni valoras ankoraŭ pli ol ili!...Ba! Tiuj friponoj!»

Malsupre, kontraŭ la pordo kvazaŭe resonis kanonpafegoj. Ni ankoraŭ ĉiam pafadis, sed sen espero, kiam ekstere fariĝis granda bruo de stamfantaj ĉevaloj. La pafado ĉesis, kaj ni vidis tra la fumo kvar eskadronojn de lancistoj paŝi kvazaŭ lionoj meze de la aŭstroj. Ĉio cedis. La *Kaiserliche* plirapidigis siajn paŝojn, sed la longaj bluetaj lancoj kun siaj ruĝaj oriflamoj iris pli rapide ol ili kaj penetris en ilian dorsojn kiel sagoj. Tiuj lancistoj estis poloj, la plej teruraj soldatoj kiujn mi iam vidis en mia vivo, kaj por diri la aferojn, kiaj ili estis, niaj fratroj kaj amikoj. Tiuj ne turnis sian kazon⁴⁸ en momento de danĝero. Ili donis por ni sian lastan guton da sango. Kaj ni, kion ni faris por tiu malfeliĉa lando? Kiam mi pensas pri nia maldankemo, mia koro krevas⁴⁸!

Ankoraŭ ĉi-foje la poloj liberigis nin. Vidinte ilin tiel fieraj kaj bravaj, ni eliris de ĉie, kuris al la aŭstroj kun mallevitaj bajonetoj kaj repuŝis ilin en la fosojn. Ni ankoraŭfoje forportis la venkon, sed la tempo urĝis por ni retiriĝi, ĉar la malamiko jam plenigis Leipzig: La pordegoj de Hall kaj Grimma jam estis detruitaj kaj tiu de Petersthor liverita fare de niaj amikoj, la badevanoj, kaj niaj aliaj amikoj, la saksoj. Soldatoj,

studentoj kaj civiluloj pafadis al ni tra la fenestroj.

Ni havis nur la tempon reformiĝi kaj repreni la vojon al la granda avenuo, kiu laŭiras Pleisse. La lancistoj tie atendis nin. Ni defilis malantaŭ ili, kaj ĉar la aŭstroj sekvis nin de proksime, ili ankoraŭ faris kuratakon por repuŝi ilin. Kiaj bravaj viroj kaj kiaj belegaj kavalerianoj estis tiuj poloj! Ha! Ĉiuj kiuj vidis ilin sturmi, estis plenaj je admiro, precipe en tia momento.

La divizio, reduktita de ok mil viroj al kvincent, retiriĝis do antaŭ pli ol kvindek mil malamikoj, ne sen ankoraŭ returniĝi kaj pafi al la *Kaiserliche*.

Ni proksimiĝis al la ponto, kaj kun kia ĝojo! Mi ne bezonas diri tion. Sed ne estis facile alveni tie, ĉar laŭlonge de la tuta avenuo tiom da viroj kaj ĉevaloj, alvenante el ĉiuj najbaraj stratoj, rapidis tien por transiri ĝin, ke tiu amaso iel formis unu solan blokon, en kiu ĉiuj kapoj intertuŝiĝis kaj malrapide antaŭeniĝis kun suspiroj kaj speco de obtuzaj krioj, kiujn oni povis aŭdi je distanco de kvaronmejlo malgraŭ la pafado. Ve tiuj kiuj paŝis ĉerande de la ponto! Ili falis en la riveron, sen ke iu ajn atentis pri ili! En la mezo viroj kaj eĉ ĉevaloj estis kvazaŭ portataj. Ili ne bezonis movi sin, ili antaŭeniĝis aŭtomate...

Sed kiel alveni tie? La malamiko avancis de ĉie. Ni estis metintaj kelkajn kanonojn je ambaŭ flankoj por balai la promenejojn kaj la ĉefan straton. Estis ankoraŭ trupoj en linio por repuŝi la unuajn atakojn, sed la prusoj, rusoj kaj aŭstroj ankaŭ havis kanonojn por balai la ponton, kaj tiuj kiuj restis la lastaj, post kiam ili protektis la retiriĝon de la aliaj, devis ricevi ĉiujn obusojn, ĉiujn kuglojn kaj la tutan mitraljon. Oni ne bezonas multan prudenton por kompreni tion: tio estis sufiĉe klara: jen kial ĉiuj volis transiri samtempe.

Je du- aŭ tricent paŝoj de la ponto la ideo venis al mi kuri kaj perdiĝi en la amaso kaj igi porti min al la alia bordo, sed kapitano Vidal, leŭtenanto Bretonville kaj aliaj maljunuloj diris:

«La unuan kiu forlasos sian vicon, mi pafmortigos!»

Kia terura malbeno estis troviĝi tiel proksime kaj pensi: «Necesas, ke mi restu!» Tio okazis inter la tagmezo kaj la dek-unua. Eĉ se mi vivus cent jarojn, mi neniam povus forgesi tiujn momentojn: la pafado proksimiĝis de dekstre kaj maldekstre, kelkaj kanonkugloj komencis zumi tra la aero, kaj apud la suburbo Hall oni vidis la prusojn aperi pelmele kun niaj soldatoj. Proksime de la ponto leviĝis teruraj krioj. La kavalerianoj, por fari al si lokon, sabris la infanterianojn, kiuj respondis per siaj bajonetoj: estis kompleta konfuzo kaj ĝenerala fuĝo. Ĉe ĉiu paŝo de la amaso iu falis de la ponto en la

⁴⁸ Bluzo aŭ kapucmantelo, kiun surhavvis la musketeroj.

⁴⁸ Ŝajnis, ke Napoleono promesis al la poloj restarigi la polan reĝejon por danki ilin pro ilia subteno, sed li neniam faris tion. 40 jarojn antaŭe prusoj, aŭstroj kaj rusoj dividis inter si Pollando.

akvon, kaj, provante reteni sin, kuntrenis grapolon de kvin aŭ ses aliaj personoj.

Ĉar la konfuzo, la hurlado, la pafado kaj la plaŭdado de tiuj kiuj falis en la akvon, ĉiusekunde kreskadis, kaj ĉar tiu spektaklo fariĝis tiel abomena, ke oni kredus, ke povus okazi nenio pli grava, jen speco de tondro sonas kaj la unua arko de la ponto disfalas kun ĉiuj kiuj troviĝas sur ĝi: centoj da malfeliĉuloj malaperas en la rivero, amasoj de aliaj estas mutilitaj, mortigitaj, stumpitaj per la falantaj ŝtonoj.

Malamikaj pioniroj ĵus eksplodigis la ponton!

Ĉe tiu vido la kriado resonis ĝis la fino de la promenejoj: Ni pereas!... Ni estas perfiditaj!»

Oni aŭdis nur tion... Estis enorma terura hurlado. Unuj kaptitaj de malespera furiozeco, turniĝis kontraŭ la malamiko kvazaŭ sovaĝaj bestoj premitaj en angulon, kiuj vidas nenion plu kaj volas nur venĝi sin, dum aliaj rompas siajn armilojn, akuzante ĉielon kaj teron pri sia malfeliĉo. Surĉevalaj oficiroj kaj generaloj saltas en la riveron por transnaĝi ĝin. Multaj soldatoj imitas ilin kaj saltasen la akvon sen depreni siajn sakojn. La ideo, ke oni estus povinta foriri, kaj ke nun, en la lasta minuto, oni riskis esti masakrita, frenezigis onin... La antaŭan tagon mi vidis multajn kadavrojn, kuntrenatajn de Partha, sed nun estis ankoraŭ pli terure. Ĉiuj tiuj malfeliĉuloj baraktis kun ŝirantaj krioj, alkroĉiĝante unuj al la aliaj. Ili plenigis la riveron: oni vidis nur brakojn kaj kapojn kiuj moviĝis ĉe la surfaco.

En tiu momento kapitano Vidal, kiu tamen estis trankvila viro, ŝajnis mem malkuraĝigita. Li remetis sian sabron en la sabringon kaj ridante kun stranga mieno diris:

«Nu... estas finite!»

Kaj ĉar mi metis mian manon sur lian brakon, li rigardis min kun granda mildeco.

«Kion vi volas, filo?» li demandis min.

«Kapitano,» mi respondis, ĉar tiu penso revenis al mi tiam, «mi pasis kvar monatojn en la hospitalo de Leipzig, mi banis min en Elster kaj mi konas lokon en rivero kie oni povas tuŝi la fundon.»

«Kie do?»

«Je dek mintuoj almonte de la ponto.»

Tuj li retiris sian sabron de la ingo, kriante per tondra voĉo:

«Infanoj, sekvu min. Vi marŝu antaŭe!»

La tuta bataliono, kiu nombris ne pli ol ducent viroj, ekmarŝis. Centoj da aliaj, kiuj vidis nin foriri per firmaj paŝoj, aliĝis al ni, sen scii, kien ni iras. La aŭstroj jam troviĝis en la avenuo. Pli malsupre etendiĝis la ĝardenoj apartigitaj per heĝoj ĝis Elster. Mi rekonis tiun vojton, kiun Zimmer kaj mi ofte trairis en julio, kiam ĉio ĉi ankoraŭ estis unu sola bukedo da floroj.

Fusilpafoj estis direktataj al ni, sed ni jam ne respondis. Mi eniris la unua en la riveron, tiam

kapitano Vidal, poste la aliaj po du. La akvo atingis niajn ŝultrojn, ĉar la rivero estis ŝvelinta per la aŭtunaj pluvoj. Malgraŭ tio ni facile transiris, neniu dronis. Atingante la alian bordon, ni havis preskaŭ ĉiuj niajn fusilojn, kaj ni penetris tute rekte en la kampojn. Pli for ni trovis la malgrandan lignan ponton, kiu kondukas al Schleissig, kaj de tie ni turniĝis al Lindenaŭ

Ni ĉiuj silentis. Iam kaj iam ni rigardis en la malproksimeco trans Elster la batalon, kiuj daŭris sur la stratoj de Leipzig. Longe la furioza kriado kaj la obtuza tondrado de la kanonado alvenis ĝis ĉe ni. Nur ĉirkaŭ la dua, kiam ni malkovris la senfinan procesion de trupoj, kanonoj kaj furgonoj, kiuj etendiĝis tiel for, kiel oni povis rigardi, sur la vojo al Erfurt, ke tiuj bruoj konfuziĝis kun la ruliĝado de la veturiloj.

XXI

Ĝis nun mi rakontis la grandajn okazaĵojn de la milito: gloraj bataloj por Francio malgraŭ niaj eraroj kaj malfeliĉoj. Kiam oni batalis sola kontraŭ ĉiuj popoloj de Eŭropo, – ĉiam unu kontraŭ du kaj kelkfoje tri – kaj ke fine oni cedas, ne pro la kuraĝo de la aliaj nek pro ilia geniececo, sed pro perfido kaj la granda nombro, oni malpravus, se oni ruĝiĝus pro tiu malvenko, kaj la venkintaj malpravus ankoraŭ pli, se ili fierus pri tio. Ne la nombro konsistigas la grandecon de popolo aŭ de armeo, sed ĝia kuraĝo. Mi pensas tion en la sincereco de mia animo, kaj mi kredas, ke la honestaj homoj, en ĉiuj landoj de la tero pensas kiel mi.

Sed nun mi devas rakonti pri la mizeroj de la retiriĝo. Tio ŝajnas al mi la plej doloriga parto.

Oni diras, ke fido donas forton, kaj tio certe validas precipe por la francoj. Tiel longe ke ili marŝas antaŭen, tiel longe ke ili esperas forporti la venkon, ili estas unuigitaj kiel la fingroj de unu mano: la volo de la ĉefoj estas la leĝo por ĉiuj. Ili sentas, ke oni povos nur sukcesi per disciplino. Sed tuj kiam ili estas devigataj retroiri, ĉiuj havas fidon nur en si mem, kaj oni ne plu obeas komandojn. Tiam tiuj tiel fieraj viroj, – tiuj viroj kiuj fiere antaŭeniris al la malamiko por batali –, foriras, unuj dekstren, aliaj maldekstren, jen solaj, jen en grupoj. Kaj tiuj kiuj tremis ĉe ilia proksimiĝo, denove ekhavas kuraĝon. Komence ili antaŭeniras kun timo, sed vidante, ke okazas nenio al ili, ili fariĝas impudentaj. Ili impetas tri- aŭ kvarope la postrestantojn, kiel oni vidas la korvojn vintre fali sur povran vunditan ĉevalon, kiun ili ne estus kuraĝintaj rigardi je duonmejlo, kiam ĝi ankoraŭ povis paŝi.

Mi vidis tiujn aferojn... Mi vidis la mizerajn kozakojn – verajn ĉifonulojn kun malnovaj vestaĵoj pendantaj de la lumboj, malnova ĉapo de skrapita felo sur la oreloj, almozuloj, kiuj neniam razas sin, kovritaj de fiinsektaj, sidantaj sur maljunaj maldikaj ĉevalaĉoj sen seloj kun la piedoj en ŝnuroj servantaj kiel piedingoj, kaj malnova rustinta pistolo kiel pafilo kaj najlo ĉe la finaĵo de stako kiel lanco, – mi vidis tiujn almozulojn, kiuj similis al maljunaj, kadukaj flavaj hundoj, haltigi jen dek, jen dek kvin, jen dudek soldatojn kaj forkonduki ilin kiel ŝafojn!

Kaj la kamparanoj, tiuj grandaj mallertuloj, kiuj ankoraŭ tremis antaŭ kelkaj monatoj kvazaŭ leporoj, kiam oni rigardis ilin oblikve... Nun mi vidis ilin trakti kun arogaj mienoj maljunajn soldatojn, kirasistojn, kanonistojn, dragonojn el Hispanio, virojn, kiuj povis renversi ilin per pugnobato. Mi aŭdis ilin aserti, ke ili ne havas panon por vendi, dum oni flaris la odoron de la forno en la ĉikaŭaĵo, kaj ke ili havas nek vinon, nek bieron, nek ion ajn, dum oni aŭdis la pokalojn tinti dekstre kaj maldekstre kiel la sonoriloj de iliaj vilaĝoj. Kaj oni ne kuraĝis skui ilin, ne kuraĝis konduki ilin al prudento, tiujn ĉifonulojn, kiuj ridis vidante nin retiriĝi, ĉar oni jam ne estis sufiĉe grandnombra, ĉar ĉiuj marŝis por si mem, jam ne rekonante la ĉefojn kaj perdinte disciplinon.

Kaj poste malsato, mizero, laceco, malsanoj, ĉio surfalis nin samtempe. La ĉielo estis griza, ne ĉesis pluvi, la aŭtuna vento malvarmigis nin. Kiel tiuj povraj rekrutoj, ankoraŭ sen lipharoj kaj tiom maldikiĝintaj, ke oni povis vidi la taglumon tralumi tra iliajn korpojn kiel tra lanternon. Kiel tiuj povraj estaĵoj povis rezisti tiom da mizeroj? Ili pereis je miloj. Oni vidis nur tion sur la vojo. La terura malsano, kiun oni nomas tifo, sekvis nin: Unuj diris, ke estas speco de pesto, generita de la mortigitoj, kiujn oni ne enterigis sufiĉe profunde; aliaj, ke tion kaŭzas la tro grandaj suferoj, kiuj superas la homajn fortojn. Mi scias nenion pri tio, sed la alsacaj kaj lorenaj vilaĝoj, kien ni alportis tifon, ĉiam memoros tion: el cent malsanuloj, dek aŭ dek du aŭ pli ne plu revenis!

Fine, ĉar necesas daŭrigi tiun malĝojigan historion, la vesperon de la 19-a ni bivakis apud Lutzen, kie la regimentoj reformiĝis, kiel ili povis. La morgaŭon, tre frue ekmarŝante al Weissenfels, ni devis pafi al la kelkaj vestfaloj, kiuj sekvis nin ĝis la vilaĝo Eglaystadt. La 22-an ni bivakis sur la taluso de Erfurt, kie oni donis al ni novajn ŝuojn kaj vestaĵojn. Kvin aŭ ses sendisciplinaj rotoj povis fari nenion pli ol spiri. Niaj novaj vestaĵoj kaj ŝuoj sidis al ni kiel tendoj, sed tio ne malhelpis, ke ni sentis la bonan varmon de tiuj vestaĵoj. Ni kredis revivi.

Necesis reekiri la 22-an mem, kaj la sekvantajn tagojn ni pasadis apud Gotha,

Teitlebe, Eisenach kaj Saalmünster. La kozakoj observis nin de sur siaj ĉevalaĉoj. Kelkaj husaroj forpelis ilin, kaj ili savis sin kvazaŭ ŝtelistoj, sed ili revenis tuj poste.

Multaj kamaradoj havis la malbonan kutimon marodi la vesperon, kiam ili estis en bivako, kaj ili ofte kaptis ion. Sed la morgaŭon ĉiam mankis kelkaj el ili ĉe la apelo, kaj la sentineloj ricevis la ordonon pafi al tiuj kiuj foriĝis de la bivakejo.

Mi havis febron ekde nia foriro de Leipzig. Ĝi ĉiam kreskadis, kaj tage kaj nokte mi tremetadis. Mi fariĝis tiel malforta, ke mi povis apenaŭ ekstari matene por survojiĝi. Zebedeus rigardis min kun trista mieno kaj kelkfoje diris al mi:

«Kuraĝon, Josef, kuraĝon! Ni tamen reatingos nian landon.»

Tiuj vortoj revivigis min. Mi sentis min kvazaŭ fajro suprenirus al mia vizaĝo.

«Jes, jes, ni reatingos nian landon,» mi diris, «necesas, ke ni revidu nian landon.»

«Apogu sur mian brakon... Ni proksimiĝas nun ĉiutage, Josef... Dek kvin da etapoj, kio tio estas por ni?»

Li kuraĝigis min, sed mi jam ne havis la forton porti mian fusilon, ĝi ŝajnis peza al mi kiel plumbo. Mi jam ne povis manĝi, kaj miaj genuoj tremetadis. Malgraŭ tio mi ankoraŭ ne malesperis kaj diris al mi mem: «Estas nenio... Kiam vi vidos la sonorilturon de Falsburgo, via febro malaperos. Vi havos sanigan aeron, kaj Trinel flegos vin... Vi vidos, ke ĉio iiros glate... kaj vi geedziĝos...»

Mi vidis aliajn, kiuj estis kiaj mi, kiuj postrestis survoje, sed mi estis tiel malsana, kiel ili...

Mi ankoraŭ ĉiam havis bonan fidon, kiam je tri mejloj de Fulda, sur la vojo al Saalmünster, dum halto, oni aŭdis, ke kvindek bavaroj venis kontraŭi nian retiriĝon kaj posteniĝis en la grandaj arbaroj, tra kiujn ni devis pasi. Tiu novaĵo donis al mi la lastan baton, ĉar mi jam ne sentis min sufiĉe forta por antaŭeniri, nek meti la bajoneton sur mian fusilon, nek defendi min per ĝi, kaj ke ĉiuj klopodoj por veni tiel for estis perditaj. Mi tamen faris ankoraŭ klopodojn, kiam oni ordonis nin marŝi, kaj mi provis ekstari.

«Nu, Josef,» diris al mi Zebedeus, «nu, Josef, kuraĝon!»

Sed mi jam ne povis iri plu kaj komencis singulti, kriante:

«Mi ne povas!»

«Stariĝu,» li diris.

«Mi ne povas... Dio mia... mi ne povas!»

Mi alkroĉiĝis al lia brako... Larmoj fluis laŭ lia longa nazo... Li provis porti min, sed li ankaŭ estis tro malforta. Tiam mi retenis lin, kriante:

«Zebedeus, ne forlasu min!»
Kapitano Vidal proksimiĝis, rigardante min malĝoje.
«Nu, filo,» li diris, «post duonhoro la ambu-

lancveturiloj estas pasontaj ... Oni prenos vin.»

Sed sciante, kion tio signifas, mi tiris Zebedeus inter miajn brakojn por premi lin kaj diris en lian orelon:

«Aŭskultu, vi kisos Trinel anstataŭ mi... Promesu tion al mi! Vi diros al ŝi, ke mi mortis kisantante ŝin, kaj ke vi portas al ŝi tiun adiaŭan kison!»

«Jes!...» li diris mallaŭte singultante, «Jes, mi diros tion al ŝi!... Ho, mia povra Josef!»

Mi jam ne povis ellasi lin. Li metis min teren kaj rapide foriris sen turni la kapon. La kolono malproksimiĝis... Mi longe rigardis ĝin, kiel oni rigardas la lastan esperon en la vivo, kiu foriras... La postrestantoj de la bataliono eniris en terfalon... Tiam mi fermis la okulojn, kaj nur horon poste mi estis vekita per la bruo de kanono kaj vidis gvardian divizion pasi sur la vojo per akcelitaj paŝoj kun furgonoj kaj artilerio. Sur la furgonoj mi vidis kelkajn mal-sanulojn; kaj mi kriis:

«Prenu min! Prenu min!»

Sed neniu atentis pri miaj krioj... Ili estis ĉiam ankoraŭ pasantaj, kaj la bruo de la kanonado kreskis. Pli ol dek mil viroj tiel pasadis, kavalerio kaj infanterio. Mi jam ne havis la forton krei.

Finfine la vosto de tiu ĉi trupo alvenis: mi rigardis la sakojn kaj ĉakojn foriĝi, ĝis ĝi malaperis en valetoj, kaj mi estis kuŝiĝonta por ĉiam, kiam mi aŭdis ankoraŭ grandan bruon sur la vojo. Estis kvin aŭ ses kanonoj, kiuj galopadis, tirataj de fortaj ĉevaloj, dum la kanonistoj marŝis dekstre kaj maldekstre de ili, la sabron en la dekstra mano. Post ili venis municiaĉaroj. Mi ne plu esperis je helpo de tiuj ĉi ol de la aliaj, sed tamen mi rigardis ilin, kiam flanke de unu el la kanonoj mi vidis alproksimiĝi grandan, maldikan ruĝflavan, dekoraĉitan kavalerian serĝonton, kaj mi rekonis Zimmer, mian maljunan kamaradon de Leipzig. Li preteriris sen rekoni min, sed tiam per ĉiuj foroj mi ekkriis:

«Kristian!... Kristian!...»

Kaj malgraŭ la bruado de la kanonoj li haltis, turniĝis kaj ekvidis min ĉepiede de arbo. Li malfermis grandajn okulojn.

«Kristian,» mi kriis, «kompatu min!»

Tiam li revenis, rigardis min kaj paliĝis:

«Kiel do, ĉu estas vi, mia bona Josefel?» li diris, saltante de sia ĉevalo.

Li prenis min sur siaj brakoj kvazaŭ infanon, kriante al la viroj kiuj kondukis la lastan furgonon:

«Halt! Halt!»

Kaj kisantante min, li metis min sur la furgonon, la kapon sur sakon. Mi ankaŭ vidis, kiel li sternis grandan kavalerian mantelon sur miajn kruojn kaj piedojn, dirante:

«Nu... Ek!... Estas varme tie for!»

Estas ĉio kion mi memoras, ĉar tuj poste mi perdis ĉiun senton. Ŝajnas al mi, ke mi bone aŭdis bruon kvazaŭ fulmotondron, kriadon, komandojn, kaj eĉ ke mi vidis defili kontraŭ la ĉielo la suprojn de altaj piceoj meze de la nokto. Sed ĉio ĉi estis por mi kvazaŭ sonĝo. Certa estas, ke post Saalmünster, en la arbaroj de Hanau, en tiu tago estis liverita granda batalo kontraŭ la bavaroj, kaj ke oni pasis sur iliaj ventroj.

XXII

La 14-an de januaro 1814, du monatojn kaj duonon post la batalo apud Hanau, mi vekiĝis en bona lito en malgranda varma ĉambro. Rigardante la trabojn de la plafono super mi, tiam la malgrandajn fenestrojn, sur kiuj la prujno etendis sian blankajn garbetojn mi diris al mi: "Estas vintro." Samtempe mi aŭdis bruon kvazaŭ de kanono, kiu tondras, kaj la kraketadon de la fajro en fajrejo. Kelkajn momentojn poste mi turnis la kapon kaj vidis junan virinon, sidantan ĉe la fajrejo, la manojn krucitajn sur la genuoj, kaj mi rekonis Trinel. Mi ankaŭ rekonis la ĉambron; kie mi pasigis tiel agrablajn dimanĉojn antaŭ ol foriri al la milito. Nur pro la bruo de la kanono, kiu revenis de minuto al minuto, mi timis ankoraŭ sonĝi.

Longe mi rigardis Trinel, kiu ŝajnis al mi tre bela. Mi pensis: «Kie do estas onklino Gredel? Kiel mi revenis hejmen? Ĉu Trinel kaj mi jam geedziĝis? Dio mia! Se nur tio ĉi ne estas sonĝo!» Tiam ŝi turnis la kapon kaj ekkriis:

«Josef, ĉu vi rekonas min?»

«Jes,» mi diris al ŝi, etendante manon.

Ŝi proksimiĝis tute tremante kaj mi longe ĉirkaŭbrakis ŝin. Ni singultis kune.

Kaj ĉar la kanono rekomencis tondri, tio subite ŝrumpigis mian koron.

«Kion mi aŭdas, Trinel?» mi demandis.

«La kanono de Falsburgo,» ŝi respondis, ĉirkaŭbrakante min pli forte.

«La kanono de Falsburgo?»

«Jes, la urbo estas sieĝata.»

«Ĉu Falsburgo?... La malamikoj estas do en Francio!...»

Mi ne povis diri unun plian vorton... Do tiom da suferoj, tiom da larmoj, du milionoj da viroj oferitaj sur la batalkampoj, ĉio ĉi havis nur kiel rezulton, ke nia patrio estis invadita!... Dum pli ol horo, malgraŭ la ĝojo, kiun mi spertis esti

hejme kaj teni inter miaj brakoj la knabinon, kiun mi amis, tiu terura penso ne forlasis min unu sekundon, kaj eĉ hodiaŭ, kvankam mi estas nun maljuna kaj blankhara, ĝi revenas al

mi kun amareco... Jes, ni maljunuloj, vidis ĉion ĉi, kaj estas bone, ke la junuloj sciu tion: ni vidis la germanojn, aŭstrojn, prusojn, rusojn, hispanojn kaj anglojn kiel mastroj de Francio, teni garnizonon en niaj urboj, preni el niaj fortresoj ĉion kio plaĉis al ili, insulti niajn soldatojn, ŝanĝi nian flagon kaj dividi inter si ne nur niajn konkeraĵojn ekde 1804, sed ankaŭ tiujn de la Respubliko. Tio estis alta prezo por dek jaroj da gloro!

Sed ni ne plu parolu pri tiuj aferoj. La estonteco juĝos pri ili. Ĝi diros, ke post Lutzen kaj Bautzen la malamiko ofertis al ni lasi al ni Belgion, parton de Holando, la tutan maldekstran bordon de Rejno ĝis Bazelo, kun Savojo kaj la reĝlando Italio, kaj ke la imperiestro rifuzis akcepti tiujn kondiĉojn, kiuj tamen estis tre belaj, ĉar li metis sian orgojlon super la feliĉeco de Francio.

Por reveni al mia historio, dek kvin tagojn post la batalo apud Hanau miloj da ĉaroj ŝarĝitaj per vunditoj kaj malsanuloj defilis sur la vojo de Strasburgo al Nancy. Ili etendiĝis en unu sola vico de la mezo de Alsaco ĝis en Loreno.

Onklino Gredel kaj Trinel, starante en sia pordo, rigardis preteriri tiun malĝojigan konvojon. Mi ne bezonas priskribi aliajn pensojn! Pli ol ducent ĉaroj jam pasis, kaj mi estis nur neniue el ili. Miloj da patroj kaj patrinoj, alkurintaj de dudek mejloj en la rondo, venis rigardi tiujn ĉarojn... Kiom da ili reiris al sia hejmo, ne trovinte sian infanon!

La trian tagon Trinel rekonis min sur unu el la korboveturiloj en la ĉirkaŭaĵo de Mainz, meze de pluraj aliaj mizeruloj kiel mi, la vangojn kaviĝintajn, la haŭton algluiĝintan kontraŭ la ostoj, mortantan pro malsato kaj febro.

«Estas li!... Estas Josef!» ŝi ekkriis de fore.

Sed neniue volis kredi tion. Necesis, ke onklino Gredel longe rigardu min antaŭ ol diri:

«Jes, jes, estas li!... Ni eligu lin de tie... Estas nia Josef!»

Ŝi transportis min al sia domo kaj maldormis apud mi tage kaj nokte. Mi deziris nur akvon kaj mi ĉiam kriis: «Akvo! Akvo!» Neniue en la vilaĝo kredis, ke mi rekonsciĝos. Sed la feliĉo spiro la aeron de mia lando kaj la espero revidi tiujn kiujn mi amas, savis min.

Ĉar mi ankoraŭ ĉiam estis soldato, Trinel kaj mi ne rajtis geedziĝi. Mi reprenis mian laboron ĉe sinjoro Gulden, kiu amis nin kvazaŭ ni estus siaj infanoj. Li transdonis al mi la duonon de sia komerco, kaj mi plu loĝis en lia domo. Sed

ĉiudimance mi iris al Quatre-Vents viziti Trinel kaj onklinon Gredel.

Finfine la militoj finiĝis. La aliancanoj reiris al siaj respektivaj landoj etapon post etapo, imperiestro Napoleono estis ekzilita al la insulo Elbo, kaj reĝo Ludoviko XVIII, frato de Ludoviko XVI, donis al ni sufiĉan liberecon. Estis denove la bona tempo de la juneco, la tempo de amo, la tempo de laboro kaj paco. Oni povis esperi je la estonteco, oni povis kredi, ke ĉiu, se li bone kondukus kaj ŝparus, atingus bonan pozicion, akirus la estimon de la honestaj homoj sen timi esti reprenita de la konskripcio ĝis sep kaj eĉ ok jarojn post la restaŭrado de la reĝeco.

Sinjoro Gulden ne estis kontenta revidi niajn eksajn reĝojn kaj nobelojn, sed li tamen kredis, ke ili sufiĉe suferis en fremdaj landoj por kompreni, ke ili ne estas solaj en la mondo, kaj devas respekti niajn rajtojn. Li ankaŭ kredis, ke imperiestro Napoleono havos la prudenton teni sin trankvila en sia insulo... Sed li eraris: la Burbonoj estis revenintaj kun siaj malnovaj ideoj, kaj la imperiestro atendis nur la bonan momenton de sia venĝo.

Ĉio ĉi estis alportonta al ni ankoraŭ multajn mizerojn, kaj mi rakontus ilin al vi kun plezuro, se tiu historio ne ŝajnus iom tro longa al mi. Do ni haltas ĉi tie ĝis nova avizo. Se prudentaj homoj diros al mi, ke mi agis bone, priskribante mian militiron de 1813, kaj ce tio povas lumini la junecojn pri la vanecojn de la militista gloro kaj montri al ĝi, ke oni estas neniam pli feliĉa ol en paco, libereco kaj laboro, nu, tiam mi eble reprenos la sekvon de tiuj ĉi eventoj kaj rakontos al vi mian travivaĵojn en Waterloo!

FINO DE "KONSKRIPTO DE 1813", LA UNUA PARTO DE "SOLDATO DE NAPOLEONO"